

Billede fra Det Mellemkirkelige Råds hjemmeside

Porvoo Fællesskabet

Den skjulte debat om Porvoo i Folkekirkens Mellemkirkelige Råd Foråret 2010

Dokumentation
ved Peder Nørgaard-Højen
12. maj 2010

Forord

De forgangne måneders diskussion i anledning af Det Mellemkirkelige Råds (MKR) beslutning af 9. december 2009 vedr. Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Erklæringen har på mærkelig vis fundet sted uden for offentligheden. MKR vil hævde, at alt er gået yderst demokratisk for sig, og at alle demokratiske spilleregler har været fulgt. Det er på en måde heller ikke forkert, og alligevel kan man ikke frigøre sig for det indtryk, at den nævnte debat – så meget den har været ført i offentligt regi, nemlig MKR – har været en skjult debat i dette offentlige organ og således behændigt har kunnet holdes uden for den større offentlige sammenhæng i kirke og samfund.

Der er for mig ikke tvivl om, at arkitekterne for Folkekirkens medlemskab af Porvoo-Fællesskabet helt bevidst har gjort, hvad de kunne, for at undgå en bredere kirkelig og offentlig diskussion af det teologisk og kirkeligt betimelige i at koble Folkekirken på Porvoo og i at gøre det netop nu og i den huj og hast, hvormed det øjensynligt skal ske. Forundret ser man, hvorledes de tilsyneladende kommer af sted med at gøre, hvad de gør, baseret på mildt sagt mindre gennemtænkte teologiske argumenter samt halve og hele sandheder, hhv. usandheder, og hver gang der har været tilløb til en seriøs anfægtelse eller blot diskussion af proceduren, har de samme arkitekter skyndsomst lukket debatten og er gået videre til næste punkt på dagsordenen.

Dette fravær af teologisk diskussion for slet ikke at tale om kirkelig konsultation overrasker så meget mere, som det drejer sig om Porvoo-Erklæringen, der jo allerede for 15 år siden blev sendt til almindelig høring i landets menighedsråd og ved den lejlighed led en krank skæbne, der fik det daværende bispekollegium til at afgive et negativt votum med henblik på Folkekirkens medlemskab af Porvoo-Fællesskabet. Ingen har på ordentlig vis dokumenteret, at det grundlag, på hvilket det første gang besluttedes at forholde sig afventende med henblik på Folkekirkens relation til Porvoo-kirkerne, skulle have ændret sig substantielt i forhold til situationen for 15 år siden. Derfor forbliver det unægteligt gådefuldt, hvad der kan få Folkekirkens ansvarlige ledelse til at se bort fra den meningstilkendegivelse, den nævnte høring i 1995 resulterede i – og oven i købet uden på ny at konsultere lægfolket. En sådan misagtelse af det troende gudsfolks jugement forekommer i en luthersk sammenhæng at være intet mindre end uhørt.

Som medlem af MKR's Teologiske Arbejdsgruppe, der har været holdt uden for de overvejelser, der førte til bispekollegiets og MKR's beslutning, har jeg selv været del af den skjulte debat i rådet. Det har været frustrerende at erfare den manglende alvor, hvormed de ansvarlige har forsøgt at imødegå min argumentation (jf. hertil specielt mine kommentarer

til bispekollegiets responsum til min redegørelse af 8. marts 2010, s. 65 ff) og den heraf følgende afmagt i en situation, hvor det ikke så meget er *min* argumentation, der er vigtig, men derimod den kendsgerning, at der i luthersk perspektiv kan rettes alvorlige teologiske indvendinger mod det, som Folkekirken er i færd med at beslutte.

Set på denne baggrund har jeg ment, at det kunne være nyttigt og vigtigt at dokumentere denne i skjult offentlighed førte debat og dermed give andre end absolutte *insiders* lejlighed til at danne sig et billede af, *hvad* Folkekirken sagligt er på vej til at blåstemple, og sidst, men ikke mindst, *hvorledes* vor kirkes toneangivende kredse manipulerer resten af kirken til at acceptere det. Det er ikke sandt, som røster i MKR helt ualvorligt hævder, at Folkekirken tilslutning til Porvoo ikke betyder noget. Ingen seriøs leder vil, håber og formoder jeg, tilslutte vor kirke til noget, der ingen betydning har, og det gælder da selvfølgelig også i dette tilfælde. Medlemskabet af Porvoo-Fællesskabet vil i det lange løb helt sikkert influere vor forståelse af embedet, specielt bispeembedet og ændre den i anglikanisierende retning.

Mit egentlige anliggende er, at vi i vor luthersk-evangeliske Folkekirke gør os klart, at dette vil være den sandsynlige konsekvens af tilslutningen til Porvoo. Er det den konsekvens, vi ønsker? Ser vi gerne, at der i den danske Folkekirke udvikler sig en sådan forståelse af bispeembedet på tværs af og i modsætning til den lutherske bekendelse? Jeg ser det ikke gerne, men jeg skal ikke være den, der stiller sig hindrende i vejen for andre, der måtte have et sådant ønske. Jeg beder så blot om, at man i fasen forud for tiltrædelsen til Porvoo tydeligt og hæderligt tilkendegiver, at det faktisk er det, man ønsker, og er parat til at påtage sig det arbejde med henblik på revision af vor kirkes hidtidige bekendelse, der i så fald bliver påtrængende.

I håbet om – mens tid er – at kunne animere til en fornyet Porvoo-debat, som det af uigennemskuelige grunde hidtil er lykkedes magthaverne i MKR at holde inden døre stiller jeg denne dokumentation til rådighed. Når jeg gør det, tilkendegiver jeg vel også samtidigt, at jeg ikke helt har mistet troen på og håbet om, at i det mindste det ønske om efterfølgende teologisk debat om Porvoo, som formandskabet for det just afgåede MKR udtalte i forbindelse med offentliggørelsen af Rådets beslutning om at tilslutte Folkekirken til Porvoo-Fællesskabet, trods alt har været ærligt ment. Diskussionen er i hvert tilfælde hermed åbnet fra min side.

Nivå, den 10. maj 2010

Peder Nørgaard-Højen

Indhold

Skrivelse af 24. november 2009 fra biskopperne til Det Mellemkirkelige Råd	p. VII
Signaturforklaring fra Den Danske Folkekirke ved underskrivelse af Porvoo Erklæringen	p. IX
Signatory Declaration of the Evangelical Lutheran Church in Denmark (ELCD) regarding the Porvoo Declaration	p. XI
Protokol for Det Mellemkirkelige Råds møde den 9. december 2009	p. XIII
Skrivelse af 11. januar 2010 fra biskop Kresten Drejergaard til Peder Nørgaard-Højen og Det Mellemkirkelige Råds teologiske arbejdsgruppe	p. XV
Folkekirken og Porvoo – opfølgning på drøftelse mellem biskopperne og MKR den 6. januar 2009, ved Jan Nilsson	p. XVII
Skrivelse af 8. marts 2010 fra Peder Nørgaard-Højen til biskop Kresten Drejergaard	p. XIX
<i>Peder Nørgaard-Højen</i> , Den nye diskussion om Porvoo 2010. Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat (8. marts 2010)	p. 1
Skrivelse af 17. april 2010 fra biskop Kresten Drejergaard til Peder Nørgaard-Højen	p. 37
<i>Jan Nilsson</i> , Bemærkninger til Peder Nørgaard-Højen, „Den nye diskussion om Porvoo 2010”	p. 39
<i>Olav Fykse Tveit</i> , Compatibility of Church Agreements	p. 45
<i>Peder Nørgaard-Højen</i> , Kommentarer til Jan Nilssons bemærkninger til min redegørelse af 8. marts 2010	p. 53
Skrivelse af 12. maj 2010 fra Peder Nørgaard-Højen til biskop Kresten Drejergaard	p. 65

Redaktionel note

For at lette læsningen og foranlediget af den udgivelsesmæssige sammenføjning af forskellige enkelttekster (breve, memoranda, teologiske redegørelser etc.) er der i det følgende foretaget visse redaktionelle ændringer i kryds- og sidetalshenvisninger i forhold til pagineringen i de oprindelige tekster. Den dokumenterede debat om Porvoo, der omfatter min redegørelse af 8. marts 2010 og biskoppernes reaktion herpå samt mine afsluttende kommentarer, er forsynet med arabiske sidetal (p. 1-65), mens dokumenter, der er forudsætninger for denne debat, er romertalspagineret (p. I-XX).

Fyens Stifts Bispeembede

24. november 2009

Det mellemkirkelige Råd
Peter Bangsvej 1 D
DK – 2000 Frederiksberg

På biskoppernes møde den 28. oktober 2009 drøftede man henvendelsen fra Det mellemkirkelige Råd af 24. september 2009, hvori man beder biskopperne tage stilling til det læremæssige indhold i Porvoo Erklæringen samt i den medsendte signaturforklaring.

Idet biskopperne henviser til udtalelsen fra bispemødet på Nyborg Strand den 28. - 29. august 1995, hvori man bl.a. konstaterede, at der ikke findes "forskelle af kirkeadskillende karakter mellem de lutherske og de anglikanske kirkers trosgrundlag", kan vi fastslå, at denne konstatering stadig fuldt ud står ved magt.

Begrundelsen for, at folkekirken i 1995 ikke kunne tilslutte sig Porvoo Erklæringen var resultatet af den høringsprocedure, der havde været i menighedsrådene, hvor man overvejende havde afvist en tilslutning med følgende begrundelser,

- at der var tvivl om de anglikanske kirkers anerkendelse af kvindelige præster
- at der tilsvarende var tvivl om de pågældende kirkers anerkendelse af kvindelige biskopper
- at der var tvivl om de anglikanske kirkers anerkendelse af præstevielser foretaget af en domprovst, samt af præstevielser foretaget af en kvindelig biskop.

På baggrund af det møde, som den 15.-16. september 2009 blev holdt med deltagelse af danske og anglikanske biskopper samt på baggrund af det udkast til signaturforklaring, som blev drøftet på mødet, som uden forbehold vandt tilslutning fra alle deltagere, kan vi nu konstatere, at der på alle tre ovennævnte punkter er sket en udvikling i den anglikanske kirke, som medfører, at der ikke mere er nogen begrundelse for, at folkekirkens relation til Porvoo-fællesskabet kun er en observatørstatus. Biskopperne kan derfor anbefale, at folkekirken fuldt ud tilslutter sig Porvoo Erklæringen.

Det skal afslutningsvis bemærkes, at det drejer sig om en tilslutning til selve Porvoo Erklæringen og ikke til hele Porvoo Fællesudtalelsen.

På biskoppernes vegne

Kresten Dre-

Signaturforklaring fra Den danske Folkekirke ved underskrivelse af Porvoo Erklæringen

Folkekirkens mellemkirkelige Råd kan med dette brev underskrive Porvoo Erklæringen. Med denne udtalelse, som er affattet i samarbejde med folkekirkens biskopper, vil Den danske Folkekirke deltage på lige fod med de øvrige kirker i Porvoo Fællesskabet.

Der har altid været nære forbindelser mellem folkekirken og de anglikanske kirker. Siden 1956 har der været nadverbordsfællesskab mellem vore kirker, ligesom repræsentanter fra folkekirken deltog i udarbejdelsen af Porvoo Fællesudtalelsen fra 1993, hvori Porvoo Erklæringen indgår. Folkekirken er nævnt i Porvoo Erklæringen, hvilket betyder, at de underskrivende kirker allerede anerkender folkekirken med dens eksisterende kirkeordning.

Efter høring i folkekirkens menighedsråd meddelte folkekirkens biskopper august 1995, at de ikke var i stand til at underskrive Porvoo Erklæringen på folkekirkens vegne. Biskopperne understregede dog, at der ikke er noget kirke-adskillende mellem folkekirken og de øvrige underskrivende kirker, og at man fra folkekirkens side uden forbehold kan anerkende præster ordineret i de anglikanske kirker, ligesom biskopper fra de anglikanske kirker uden forbehold kan tage del i bispevielser i folkekirken.

Fra folkekirkens side har vi således siden 1995 officielt anerkendt, at de øvrige underskrivende kirker hører til den ene hellige almindelige og apostoliske kirke, hvori Guds ord forkyndes autentisk, og sakramenterne forvaltes ret. Folkekirken anerkender således de øvrige kirkers ordinerede embeder som sande apostoliske embeder, således som det udtrykkes i Porvoo Erklæringen. På tilsvarende vis forstår folkekirken også sig selv i samme apostoliske tradition.

På trods af den fulde anerkendelse af de anglikanske kirker i 1995 var folkekirken ikke i stand til at tilslutte sig Porvoo Erklæringen på grund af en række reservationer over for den måde, man på daværende tidspunkt forventede, at Porvoo Fællesskabet ville udvikle sig på. I folkekirken var der bekymring over den manglende anerkendelse af kvindelige biskopper, ligesom der var bekymring over, om kirkerne kunne fastholde deres individuelle særpræg og selvstændighed inden for Porvoo Fællesskabet.

Vi kan i dag konstatere, at Porvoo Fællesskabet ikke har udviklet sig til det, som nogle frygtede i 1995, ligesom vi kan konstatere en generel bevægelse mod anerkendelse af mænds og kvinders lige adgang til præstetjenesten i kirken (i nogle kirker er det allerede gennemført, mens andre har iværksat en proces mhp. fuld ligestilling mellem mænd og kvinder). Vi kan endvidere i dag se, at Porvoo Fællesskabet er til velsignelse og gavn for de deltagende

kirker, og vi ser nytten af, at folkekirken har været en del af den gensidige erfaringsudveksling, der har fundet sted med folkekirken som observatør. På den baggrund kan Den danske Folkekirke nu tilkendegive sit ønske om at deltage fuldt ud i Porvoo Fællesskabet og at påtage sig de forpligtelser, som følger af at underskrive Porvoo Erklæringen.

Med dette brev ønsker vi at præcisere visse emner vedr. vores deltagelse i Porvoo Fællesskabet. Vi ønsker med dette brev, at de øvrige underskrivende kirker tager nedenstående redegørelse for vores synspunkter til efterretning.

1. Den danske Folkekirke anerkender mænd og kvinders lige adgang til både præste- og bispeembedet. Som en konsekvens heraf kan der ikke gøres forskel på præster ordineret af en mandlig hhv. kvindelig biskop.

2. Ifølge Den danske Folkekirke er der kun ét kirkeligt embede (ministerium ecclesiasticum), hvortil både præste- og bispeembedet hører. Bispeembedet forstås altså i en luthersk sammenhæng som en særlig form af det ene præsteembede (jvf. "The Lund Statement" art. 45, the Lutheran World Federation, 2007). Biskopperne i Den danske Folkekirke har dog en række funktioner, som særligt er tillagt dem som biskopper, nemlig at udøve det kirkelige tilsyn og at foretage præsteordinationer. Biskopperne i Den danske Folkekirke vies endvidere ved en særlig bispevielse med håndspålæggelse af den ordinerende og andre tilstedeværende biskopper. I særlige tilfælde kan biskoppens funktioner overdrages til stiftets domprovst for en kortere tidsbegrænset periode ved biskoppens fravær, idet domprovsten ifølge sit embede og gældende kirkeret er hele stiftets domprovst og dermed biskoppens stedfortræder. Ifølge folkekirkens tradition og gældende kirkeret kan denne praksis også omfatte domprovstens mulighed for at foretage præsteordinationer. Igennem konsultationer med repræsentanter for de anglikanske kirker er det blevet understreget, at folkekirkens præster fuldt ud anerkendes som præster, uanset om de er ordineret af en mandlig eller en kvindelig biskop eller af en domprovst som stedfortræder for biskoppen. I nogle kirker kan der dog opstå visse ansættelsesretlige begrænsninger pga. landets lovgivning (jvf. Porvoo Erklæringen 58 b v), selvom vedkommende præsts ordination anerkendes. Sådanne spørgsmål vil blive drøftet og forsøgt løst i henhold til Porvoo Erklæringen 58 b viii og ix.

3. Den danske Folkekirke forbliver efter underskrivelsen af Porvoo Erklæringen en selvstændig kirke med fuld jurisdiktion over egne forhold. Deltagelsen i Porvoo Fællesskabet indebærer imidlertid, at vi vil konsultere de øvrige underskrivende kirker for at udveksle ideer og information om teologiske og pastorale forhold.

4. Den danske Folkekirke har gode og nære forbindelser til andre protestantiske kirker i Europa og resten af verden. Underskrivelsen af Porvoo Erklæringen anfægter ikke folkekirkens bestræbelser på at skabe og udbygge kontakter til andre kirker, herunder at være aktivt og fuldgyldigt medlem af Fællesskabet af Reformatoriske Kirker i Europa – Leuenberg Kirkefællesskabet. Det er derimod vores håb, at underskrivelsen af Porvoo Erklæringen også vil berige vores kontakter til andre kirker og kirkesamfund.

Signatory Declaration of the Evangelical Lutheran Church in Denmark (ELCD) regarding the Porvoo Declaration

With this letter the Council on International Relations of the ELCD becomes a signatory to the Porvoo Declaration. This statement, drawn up in collaboration with the bishops of the ELCD, means that the ELCD participates on equal footing with the other churches in the Porvoo Communion.

Close links have always existed between the ELCD and the Anglican churches. Since 1956 there has been a Eucharist fellowship between our churches, and representatives of the ELCD shared in the drawing up of the Porvoo Common Statement of 1993 of which the Porvoo Declaration forms a part. The ELCD is mentioned in the Porvoo Declaration, which means that the signatory churches recognise the ELCD with its existing church organisation.

Following consultations in the Danish parish councils the bishops of the ELCD issued a statement in August 1995 to the effect that they were unable to sign the Porvoo Declaration on behalf of the church. However, the bishops emphasized that there are no differences that divide the ELCD from the other signatory churches, and that the ELCD recognizes without reservation ministers ordained in the Anglican churches, just as bishops from the Anglican churches can take part without reservation in consecrations of bishops in the ELCD.

Since 1995 the ELCD has therefore officially recognized the other signatory churches as belonging to the One Holy Catholic and Apostolic Church in which the Word of God is authentically preached and the Sacraments duly administered. The ELCD thus recognizes the ordained ministries of the other churches as true apostolic ministries, as expressed in the Porvoo Declaration. Similarly, the ELCD understands itself as being in the same apostolic tradition.

The ELCD was pleased to recognize the Anglican churches in 1995, however the ELCD was unable to sign the Porvoo Declaration because of a number of reservations at the time about the way the Porvoo Communion was expected to develop. There was concern in the church at the lack of recognition of women bishops, as well as concern as to whether the churches could maintain their individual character and independence within the Porvoo Communion.

Today we note that the Porvoo Communion has not developed as some might have feared in 1995. We note a general move towards the recognition of full admission for men and women to the ordained ministry. In some churches this has already been implemented, while others have initiated a process towards full equality between men and women. Moreover, we can see today that the Porvoo Communion is a blessing and a benefit for the signatory churches and we can also see the benefit to the ELCD of having participated in the mutual exchange of experience that has taken place while the ELCD

has been an observer. On this basis the ELCD now expresses its wish to participate fully in the Porvoo Communion and to assume the commitments that ensue with the signing of the Porvoo Declaration.

With this letter we wish to clarify specific areas of concerns with regard to our participation in the Porvoo Communion. We hereby hope that the other signatory churches will take note of our views as presented below.

1. The ELCD recognizes the admission on an equal basis of men and women to both the priesthood and the episcopate. In consequence of this, no distinction is made between priests ordained by a male or female bishop.
2. Within the understanding of the ELCD there is only one ministry of the church (*ministerium ecclesiasticum*), to which both the priesthood and the episcopate belong. The episcopate is understood in a Lutheran context as a distinct form of the one pastoral office (cf. "The Lund Statement" art. 45, the Lutheran World Federation, 2007). However, bishops in the ELCD have a number of duties that are specifically assigned to them as bishops, namely, the oversight of the church and the ordination of priests. Bishops in the ELCD are installed at a specific service of consecration which includes the laying on of hands by the presiding bishop and other attending bishops. In special circumstances the bishop's duties may be transferred to the dean of the cathedral for a brief, limited period in the absence of the bishop, in that by virtue of his office and existing church law the dean is dean of the whole diocese and as such the bishop's deputy. By tradition in the ELCD this practice may also include the dean's authority to ordain priests. During consultations with representatives of the Anglican churches it has been emphasised that ELCD clergy are fully recognised as ministers, whether they are ordained by a male or a female bishop or by a dean as the bishop's deputy. In some churches, however, certain legal limitations may apply to appointments due to the law of the land (cf. Porvoo Declaration 58 b v), even though the minister's ordination is recognised. Such questions will be discussed and attempts made to solve them under the terms of the Porvoo Declaration 58 b viii and ix.
3. After signing the Porvoo Declaration the ELCD remains an independent church with full jurisdiction over its own affairs. However, participation in the Porvoo Communion means that we will consult with the other signatory churches in order to exchange ideas and information in theological and pastoral matters.
4. The ELCD has close and good relations with other Protestant churches in Europe and the rest of the world. Signing the Porvoo Declaration does not affect the efforts of the ELCD to establish and develop contact to other churches; this includes being an active, full member of the Community of Protestant Churches in Europe – Leuenberg Church Fellowship. However, it is our hope that signing the Porvoo Declaration will also enrich our contacts to other churches and church communions.

Fra Protokol for Det Mellemkirkelige Råds møde den 9. december 2009

Ad 6. Folkekirkens relation til Porvoo

MKR var vært for en konsultation med repræsentanter for de anglikanske Porvoo-kirker den 15.-16. september, hvor udkast til signaturforklaring vedr. folkekirkens evt. tiltrædelse af Porvoo Erklæringen blev drøftet. Efter konsultationen blev der præciseret nogle punkter i signaturforklaringen, som nu foreligger som et endelig udkast. Signaturforklaringen blev i sin endelige form forelagt biskopperne på deres møde den 28. oktober. Biskopperne var af MKR blevet bedt om at forholde sig til flg. spørgsmål: „Er der i vedlagte signaturforklaring eller i Porvoo Erklæringen, som signaturforklaringen refererer til, noget, som strider imod folkekirkens læremæssige grundlag?” Biskopperne anbefaler i deres svar til MKR, „at folkekirken fuldt ud tilslutter sig Porvoo Erklæringen”.

På baggrund af biskoppernes anbefaling tiltrådte Rådet enstemmigt signaturforklaringen og dermed Porvoo Erklæringen. Rådet agter at foretage en officiel underskrivelse engang i 2010. Inden da orienteres der bredt om tiltrædelsen af Porvoo Erklæringen og de praktiske konsekvenser heraf.

Fyens Stifts Bispeembede

11. januar 2010

Peder Nørgaard-Højen
samt øvrige medlemmer af MKR's teologiske arbejdsgruppe

Kære Peder Nørgaard-Højen!

Da jeg torsdag den 7. januar vendte hjem fra København måtte jeg gå i seng med feber, hoste og anden legemlig ubehag. Men jeg nåede dog forinden at registrere, at du i forbindelse med MKR's Porvoo-beslutning til Kristeligt Dagblad har udtalt, at MKR's teologiske arbejdsgruppe burde have været inddraget i processen. Det synspunkt er jeg ikke uenig med dig i, og jeg vil også godt påtage mig en stor del af ansvaret for, at det ikke er sket. Selvfølgelig burde arbejdsgruppen have været inddraget! Men jeg er ikke enig i den opfattelse, som også har været fremsat, at beslutningen er truffet på udemokratisk vis og i stor hemmelighed, uden at nogen kunne være forberedt på den.

Som det fremgår af det vedhæftede notat, som Jan Nilsson har udarbejdet, blev folkekirkens forhold til Porvoo drøftet på et møde mellem biskopperne og MKR den 6. januar 2009, hvilket også må fremgå af bispemødereferatet, som er tilgået pressen. På baggrund af denne drøftelse indkaldte jeg den teologiske arbejdsgruppe til et møde den 1. april 2009. Indkaldelsen var bilagt Jan Nilssons notat. Mødet blev imidlertid aflyst, da der – så vidt jeg husker – kun var Jan Nilsson og to mere samt mig selv, der kunne møde op.

I løbet af maj blev der aftalt et møde med en række anglikanske biskopper. Dette møde fandt sted den 15.-16. september på Hotel Park Inn i Kastrup. Ved dette møde deltog fra dansk side biskopperne Peder Skov-Jakobsen, Karsten Nissen og jeg selv. Desuden havde jeg bedt Erik Norman Svendsen være med til støtte for den fælles hukommelse. Fra MKR deltog Paul Verner Skærved, Jørgen Skov-Sørensen og Jan Nilsson. Til stede var også Kirsten Busch Nielsen, som havde et indlæg på mødet. Der var ikke noget hemmeligt ved det, og det blev også omtalt i Kristeligt Dagblad.

På mødet kunne vi konstatere, at der med enkelte præciseringer var enighed om de formuleringer, der var indeholdt i det danske udkast til en signaturforklaring. Den endelige formulering af signaturforklaringen samt selve Porvoo-erklæringen blev drøftet på bispemødet i Helsingør den 28. oktober 2009, hvilket klart fremgår af referatet, som også er tilsendt pressen. Resultatet af drøftelsen meddelte jeg selv som mødeleder MKR i et brev af 24. november 2009.

Så der er faktisk ikke noget, som er stukket under stolen.

Men jeg skal gerne gøre den indrømmelse, at den teologiske arbejdsgruppe burde have været inddraget. Når det ikke skete, hænger det sammen med min skuffelse over, at mødet den 1. april måtte aflyses på grund af manglende deltagelse. Og da MKR kort efter aftalte mødet med anglikanerne i september fandt jeg derfor ingen anledning til at orientere arbejdsgruppen,

Biskop Kresten Drejergaard, Klaregade 17, 5000 Odense C. Tlf. 66 14 52 96 el. 40 26 30 24.
E-mail: kd@km.dk

idet det også var mit indtryk, at arbejdsgruppens medlemmer i det hele taget var ved at miste interessen, hvilket jeg selv har fortolket som en følge af den noget dårlige modtagelse vores notat om forståelsen af CA art. 1 fik i offentligheden.

På den baggrund valgte jeg derfor at holde mødet med anglikanerne sammen med de danske biskopper, som havde mulighed for at deltage. Og det var de fire nævnte.

Jeg er helt på det rene med, at den teologiske arbejdsgruppe bør revitaliseres, hvilket jeg også gerne medvirker til. Men det er min opfattelse, at en anden med større talent for teologisk animation bør stå i spidsen for det.

Til slut skal jeg lige tilføje, at jeg er uenig i det synspunkt, at den anglikanske opfattelse af bispeembedet i væsentlig grad afviger fra vort eget. Sådan synes jeg, at du blev refereret i Kristeligt Dagblad, som min kone i sin omsorg for mit helbred har smidt ud. Det var et synspunkt, som spillede en rolle under debatten i 1995. Det er også rigtigt, at fællesudtalelsen i forbindelse med Porvoo-erklæringen indeholder nogle højtsvungne formuleringer, som stadig kan give mig myrekryb. Men for det første er det selve erklæringen, folkekirken tilslutter sig, og ikke fællesudtalelsen. For det andet er det mit indtryk, at fællesudtalelsens formuleringer om bispeembedet nu om dage heller ikke har nogen særlig tilslutning blandt de anglikanske biskopper jeg har truffet, hvilket efter min opfattelse hænger sammen med, at det er den anglikanske kirke, der har flyttet sig mest i de forløbne femten år.

Alt i alt finder jeg, at det har været svært finde begrundelser for, at vi fortsat ikke skulle tilslutte os Porvoo-erklæringen. Jeg synes derfor, at det er en rigtig beslutning, der er truffet, selv om menighedsrådene denne gang ikke er blevet spurgt. Men deres indvendinger fra 1995 er jo ryddet af vejen. Så hvorfor spørge dem igen? Det kan da vist kun være ud fra det princip, at der ikke må ske noget som helst i folkekirken, uden at menighedsrådene har godkendt det. Det princip er jeg ikke enig i.

Da jeg ikke har e-mailadresser på medlemmerne i den teologiske arbejdsgruppe, sender jeg dette brev til Jan Nilson, som nok vil befordre det videre sammen med det vedhæftede bilag.

Jeg sender selv en kopi til orientering for mine bispekolleger.

Hermed de bedste hilsner og ønsker om et godt nytår

Kresten Drejergaard

Folkekirken og Porvoo - opfølgning på drøftelse mellem biskopperne og MKR, den 6. januar 2009

ved Jan Nilsson, den 28. januar 2009

På mødet mellem folkekirken biskopper og Det mellemkirkelige Råd den 6. januar 2009 blev folkekirken forhold til Porvoo Fællesskabet drøftet. Baggrunden for drøftelsen var, at MKR i 2008 besluttede "at der indledes en proces mhp. at afklare og genoverveje folkekirken forhold til Porvoo".

En evt. kommende tilslutning fra folkesidens side til Porvoo Fællesskabet kræver enighed mellem MKR og biskopperne: Ifølge samarbejdsaftale mellem MKR og biskopperne, som i øvrigt blev genbekræftet på samme møde, den 6. januar, har MKR mandatet til at tage initiativ vedr. folkekirken tilslutning til/medlemskab af kirkelige organisationer. Hvis en sådan tilslutning implicerer stillingtagen til et teologisk læremæssigt indhold, kræver det dog, at biskopperne er enige heri.

MKR har allerede taget initiativ til at påbegynde en revurdering af forholdet til Porvoo. Drøftelserne med biskopperne havde således karakter af en foreløbig afklaring af, hvilke emner der skal bringes på plads, førend biskopperne evt. på et senere tidspunkt kan give deres støtte til folkekirken tilslutning til Porvoo Fællesskabet.

MKR's beslutning om at revurdere forholdet til Porvoo blev generelt positivt modtaget, og der var ingen biskopper på mødet, der udtalte sig afvisende over for processen.

Der var bred tilslutning til, at folkekirken evt. tilslutning til Porvoo bør ske ved en såkaldt "signaturforklaring", som det også var tilfældet ved folkekirken tilslutning til Leuenberg Kirkefællesskabet i 2001. I en signaturforklaring vil det være muligt fra folkekirken side at præcisere, hvordan vi tolker indholdet af Porvoo Erklæringen og de praktiske konsekvenser heraf.

Der blev på mødet identificeret tre problemfelter, som på forhånd bør afklares og indgå i en signaturforklaring, førend biskopperne vil kunne støtte folkekirken tilslutning til Porvoo:

- *Anerkendelse af kvindelige biskopper.* Hidtil har nogle Porvoo-kirker, fx Church of England, ikke anerkendt kvindelige biskopper og præster ordineret af kvindelige biskopper i andre kirker. Church of England har dog taget en principbeslutning om indførelse af kvindelige biskopper, som der tidligere er redgjort for over for Rådet.
- *Fastholdelse af ét kirkeligt embede.* Ifølge folkekirken embedsforståelse er der kun ét kirkeligt embede (nemlig præsteembedet - bispeembedet er altså ikke et særskilt embede ved siden af præsteembedet). I flere af Porvoo-kirkerne (både de anglikanske og nogle de lutherske) opererer man med et tre-delt embede, nemlig diakon-præst-biskop. Det skal bemærkes, at Den norske Kirke, som har underskrevet Porvoo Erklæringen, fortsat kun har ét embede, og at Porvoo Erklæringen ikke indeholder noget krav om, at kirkerne skal indføre et tre-delt embede.
- *Anerkendelse af domprovsteordinationer.* Folkekirken praksis med ordinationer foretaget af domprosten på biskoppens vegne i biskoppens fravær anerkendes ikke umiddelbart af de anglikanske Porvoo-kirker. Den norske Kirke havde domprovsteordinationer, før de tiltrådte Porvoo Fællesskabet, men opførte med denne praksis som en konsekvens af tilslutningen til Porvoo.

På mødet blev der endvidere identificeret tre emner, som skal dokumenteres og belyses i den igangværende proces:

- Hvilken bevægelse er der sket i de anglikanske kirker, siden Porvoo Erklæringen blev til, som har bevirket en tilnærmelse til en luthersk kirke- og embedsforståelse?

- Hvad har Porvoo Fællesskabet betydet i praksis for de lutherske kirker, som har underskrevet Porvoo erklæringen?
- Hvilke konsekvenser vil en evt. tilslutning til Porvoo have for folkekirkens forhold til andre lutherske og evangeliske kirker i Europa, som ikke er tilsluttet Porvoo?

Der var på mødet enighed om, at det er op til MKR at afgøre hvordan den videre proces konkret til forløbe, herunder om der skal foretages en form for høring, og hvem der i givet skal inddrages heri.

Peder Nørgaard-Højen
universitetslektor emer.
Blålersvej 3, DK-2990 Nivå
Tlf. +45 4914 4632 – Mob. +45 2168 7245

den 8. marts 2010

Biskop Kresten Drejergaard
Fyens Stifts Bispeembede
Klaregade 17
5000 Odense C

Vedr.: Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Erklæringen; skrivelse af 11. januar 2010.

Kære Kresten Drejergaard,

det nærmer sig to måneder, siden jeg modtog Dit brev af 11. januar 2010 stilet til mig og de øvrige medlemmer af MKR's teologiske arbejdsgruppe, hvori Du gør rede for den udvikling, der gik forud for meddelelsen om Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Erklæringen, som arbejdsgruppens medlemmer blev orienteret om via e-mail før jul. Jeg beklager, at jeg har været så relativt lang tid om at reagere. På den anden side røber Dit brev, at Du selv har forståelse for den forbløffelse, jeg som medlem af den teologiske arbejdsgruppe havde givet offentligt udtryk for i en samtale med *Kristeligt Dagblad* den 7. januar 2010, idet jeg fandt og stadig finder det vanskeligt håndterbart, at arbejdsgruppen på intet tidspunkt har været involveret i tilslutningsprocessen på anden måde end som modtager af retrospektive informationer om andre gremiers og organers (MKR, bispekollegiet etc.) aktiviteter. Det har været svært for mig at forstå, at MKR ikke har brugt sin egen arbejdsgruppe til at yde, hvad den decideret er til for, nemlig teologisk konsultation. Dit brev indikerer som anført, at Du åbenbart også selv har vanskeligt ved at forklare den fulgte procedure, og at Du beklager, at arbejdsgruppen ikke har været involveret i diskussionen om det betimelige i på nuværende tidspunkt at tilslutte sig Porvoo. Den offentlige debat, der har fundet sted efter offentliggørelsen af den overraskende nyhed, har da også mildt sagt været kritisk over for forløbet og på mange måder givet udtryk for teologiske betænkeligheder.

På baggrund af alt dette – Din egen *retractatio* og den offentlige kritik – er jeg så meget mere forbløffet over, at Du endnu ikke har foranlediget den teologiske arbejdsgruppe indkaldt, om ikke for andet så for at få en grundig redegørelse for hændelsesforløbet og eventuelt for at overveje arbejdsgruppens rolle i denne og andre sager. Det nærmer sig 1½ år, siden vi sidst har haft møde! Hvis vi som specialgruppe ikke skal inddrages i spørgsmål, hvor det sagligt giver mening, og medarbejde derfor er oplagt, bliver al teologisk aktivitet i MKR-regi i mine øjne useriøs.

Den valgte, uheldige procedure har imidlertid ikke helt formået at lamme mig, idet jeg ikke har kunnet se bort fra den forpligtelse, jeg mener at have påtaget mig ved at acceptere medlemskab af MKR's teologiske arbejdsgruppe. Folkekirkens adviserede tilslutning til Porvoo-Erklæringen kræver efter mit skøn mere omfattende dogmatiske refleksioner, der gør det klart, hvad vor kirke gør, hvis den gennemfører den bebudede tiltrædelse, end de overvejelser, der tilsyneladende har dannet baggrund for MKR's initiativ.

Derfor har jeg udarbejdet vedlagte omfattende redegørelse, *Den nye diskussion om Porvoo 2010. Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat*, i hvilken jeg (om ikke for andet så for historiens skyld) dels har forsøgt at rekonstruere det i mine øjne noget uheldige og uigennemsigtige hændelsesforløb, der har ført til offentliggørelse af MKR's beslutning om at integrere Folkekirken i Porvoo-Fællesskabet, dels (og navnlig) givet en teologisk analyse af Porvoo-teksten og en vurdering af de bekendelsesmæssige og økumeniske konsekvenser, en folkekirkelig tilslutning kunne tænkes at have. Jeg taler og skriver kun på egne vegne. De i redegørelsen fremførte synspunkter er helt mine egne og i forhold til de kredse i MKR, der har gennemtruffet underskrivningen, kontroversielle. Så meget mere har jeg – ikke mindst på baggrund af mit medlemskab af den teologiske arbejdsgruppe – følt mig forpligtet til at gennemføre „privat”, hvad jeg burde have haft som opgave at gøre som del af et specialteam, som MKR som allerede sagt selv har udpeget til at udfærdige den slags memoranda til forberedelse af vigtige kirkelige afgørelser (som f.eks. tiltrædelse til mellemkirkelige overenskomster).

I modsætning til Dig, der mener, at den af MKR truffne beslutning er rigtig, kommer jeg til den modsatte konklusion, at afgørelsen er forkert eller i hvert tilfælde overilet og forhastet og savner udførlig teologisk grundelse. Om jeg så skulle være den eneste i Folkekirken, der har denne holdning, gør hverken fra eller til, men det ville naturligvis have været interessant og nyttigt, om MKR havde gennemført en undersøgelse også af den kirkelige og teologiske offentligheds stilling til denne sag og ladet sig vejlede heraf. Men nu fremlægges i hvert fald *mine* dogmatiske grunde til at mene, som jeg gør, og jeg gør det naturligvis i håbet om, at også MKR vil være parat til på mere omfattende vis at afsløre *sine* teologiske bevæggrunde til at handle, som det har gjort.

I betragtning af nærværende sags vigtighed tillader jeg mig at sende kopi af dette brev samt den vedlagte redegørelse ikke blot til mine kolleger i den teologiske arbejdsgruppe, men tillige til biskopperne og MKR samt MKR's sekretariat.

Med venlig hilsen

Den nye diskussion om Porvoo 2010

Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat

af Peder Nørgaard-Højen

8. marts 2010

Redegørelsens indhold

Indledning	s. 3
Debattens hidtidige forløb	s. 4
Signaturforklaringen	s. 7
En kritisabel beslutningsproces	s. 9
Uafklarede spørgsmål	s. 10
Det kirkelige embede, herunder bispeembedet, i luthersk perspektiv	s. 13
Bispeembedet i anglikansk perspektiv	s. 17
Lambeth Quadrilateral	s. 18
Lambeth Quadrilateral på praktisk prøve	s. 20
a. Church of South India	s. 20
b. Porvoo	s. 21
c. Meissen	s. 25
d. Reuilly	s. 27
Økumeniske konsekvenser for Folkekirken	s. 28
Er Porvoo og Leuenberg compatible?	s. 30
Teologisk konklusion	s. 31
Afsluttende bemærkninger	s. 33

Indledning

Nærværende udredning er resultatet af overvejelser, jeg har gjort mig i anledning af Det Mellemkirkelige Råds (herefter MKR) overraskende meddelelse før julen 2009 vedrørende Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Erklæringen, og som jeg ikke mindst som medlem af MKR's teologiske arbejdsgruppe også har følt mig forpligtet til at gøre mig. Jeg tilkendegiver dermed selvfølgelig, at Rådets beslutning efter min bedste overbevisning er forhastet og er blevet gennemtvunget uden den fornødne teologiske forhåndsrefleksion. At denne procedure forekommer sælsom, har flere grunde:

For det første er det *taktisk* svært forståeligt, at MKR – og i dets kølvand biskopkollegiet – har set bort fra at konsultere kirke og teologi, specielt i en sag, som man i 1990'erne forelagde for landets menighedsråd og førte en intens debat om med det resultat, at biskopperne dengang i sidste instans så sig nødsaget til at votere imod Folkekirkens tilslutning til Porvoo, for så nu uden tanke på videre diskussion at gøre kort proces og træffe den endelige afgørelse.

For det andet: Om der i mellemtiden er sket så vægtige ændringer i forholdet mellem anglikanismen og lutherdommen, at en underskrivelse af Porvoo forekommer aktuel, er en *teologisk* bedømmelse, som det – havde den foreligget – ville have været naturligt at basere Folkekirkens endelige tilslutning på. Det bevidste fravalg af en mere omfattende, offentlig vurdering af dette spørgsmål kan få uheldige kirkepolitiske og for den økumeniske sag højst uvelkomne følger og har beklageligvis (jf. nedenfor anm. 7) bidraget til en bagatellisering af væsentlige teologiske problemstillinger af vital betydning for afgørelsen af vor kirkes tilslutning til Porvoo.

Så meget mere ubegribeligt er det *for det tredje*, at MKR har set bort fra at rådføre sig med sin egen teologiske arbejdsgruppe, som Rådet selv har sat til at varetage sådanne teologiske opgaver.

I betragtning af sagens vigtighed stilles mine overvejelser til rådighed ikke blot for MKR's teologiske arbejdsgruppe, men også for biskopperne, der ved deres summariske erklæring om, at intet læremæssigt står i vejen for Folkekirkens tilslutning til Porvoo, har spillet en vejvisende rolle i beslutningsprocessen, selv om det er MKR selv, der træffer den formelle afgørelse. Af denne grund tilstilles min udredning også MKR.

For en ordens skyld tilføjer jeg, hvad jeg også gentager adskillige gange i løbet af argumentationen, at mine refleksioner ikke har deres grund i en eller anden form for anti-økumenisk holdning. Tværtimod! Jeg er den første til af hjertet at ønske en tættere relation mellem lutherdom og anglikanisme, men en sådan relation er ikke autentisk, så længe samtalepartnere har hver deres fortolkning af den overenskomst, de har indgået,

og endnu ikke er nået frem til en fælles forståelse og dermed overvindelse af de kontroversielle problemer.

Debattens hidtidige forløb

Porvoo-Erklæringen er igen kommet på den danske kirkelige dagsorden¹ – efter mange års tavshed og denne gang noget hovedkulds og gedulgt. Man får næsten det indtryk, at de, der har ansvaret for at sætte den på dagsordenen, nemlig MKR, i virkeligheden helst ville holde det skjult, men da det jo indlysende nok ikke kunne lade sig gøre, er man så skredet til pompøst at meddele den undrende offentlighed, at man nu altså har meldt Folkekirken ind i Porvoo-Fællesskabet eller i hvert fald helt sikkert har i sinde at gøre det. Og ved den beslutning kan der, efter hvad der forlyder, ikke rokkes.

MKR har nemlig, argumenteres der, lov og mandat til at gøre brug af det repræsentative demokrati og melde Folkekirken ind i det nævnte fællesskab uden forudgående konsultation med hvem som helst, der måtte have en aktie i at holde vor kirke uden for Porvoo. Jeg skal gerne medgive, at der efter mit skøn næppe er noget juridisk i vejen med den omtalte argumentation: MKR har, sådan som Folkekirkens mellemkirkelige relationer nu engang er blevet konstrueret, ubetvivleligt retten til at handle, som det har gjort.² Rådets kompetence i sådanne tilfælde indskrænkes ifølge lovgivningen kun af forpligtelsen til at overlade læremæssige afgørelser til biskopperne, og også dette er *in casu* formelt overholdt.

Et ganske andet spørgsmål er det imidlertid, om den valgte fremgangsmåde er klog. Uden overdrivelse kan man vist hævde, at det har den ikke været. Den var kluntet og velegnet til at så tvivl om økumeniske initiativers retlinethed og troværdighed. Det styrker ikke kreditten at se stort på argumenterne og samtalen og gennemtrumfe sine synspunkter på en måde, der minder om et kup. Under alle omstændigheder vækker proceduren offentlighedens kritiske interesse, og alene i det perspektiv bliver det ikke uvæsentligt at forsøge at få rede på, hvad der egentlig er foregået.

Porvoo-erklæringen har som bekendt allerede for rundt 15 år siden været til bred offentlig diskussion og foranledigede ved den lejlighed så megen modstand, at de dengang ansvarlige måtte se bort fra et folkekirkeligt medlemskab. Men, hedder det nu fra MKR, de dengang fremførte betæneligheder (den anglikanske modstand mod kvindelige præster og biskopper [og dermed også manglende anerkendelse af præster ordineret af kvindelige biskopper] samt præsteordinationer foretaget af en dom-

¹ En del af det her fremlagte materiale blev præsenteret i et foredrag på Helsingør Domprovstis Konvent den 27. januar 2010 i Mørdrup.

² Således også Lisbet Christoffersen i kronik i KD 9. januar 2010 om *Kirkedebatten, der blev væk i notater og referater*.

prøvt) er nu blevet genstandsløse, så det slet ikke er umagen værd at spørge de instanser, som man syntes, det var klogt at have med på råd for snart 15 år siden, – og i øvrigt heller ikke Rådets egen teologiske arbejdsgruppe, som jeg selv er medlem af, og hvis specifikke opgave det som anført er at vejlede Rådet i teologiske anliggender. Arbejdsgruppen holdt sit sidste møde den 18. september 2008 (!!!)³, så Rådets manglende forelæggelse af sagen har næppe haft sin begrundelse i en bekymring for at overbebyrde arbejdsgruppen.

Om Rådet har rådført sig med andre instanser og personer, skal jeg lade være usagt, men i hvert fald kan jeg konstatere, at det sidste, den omtalte teologiske arbejdsgruppe har haft med den verserende sag at gøre, var på bemeldte møde i september 2008, hvor det på baggrund af den engelske kirkes principielle accept af juli s.å. af kvindelige biskopper besluttedes „at iværksætte rundbordssamtaler mellem repræsentanter fra de anglikanske Porvoo-kirker og folkekirken” og i øvrigt bede biskopperne „udpege, hvem af deres midte der skal deltage heri foruden Kresten Drejergaard som formand for den teologiske arbejdsgruppe” (referat af 30. september 2008).⁴ Herefter har ingen yderligere drøftelse fundet sted i arbejdsgruppen, hvis menige medlemmer altså blev lige så overraskede over adventsmeddelelsen om Folkekirkens kommende medlemskab af Porvoo-Fællesskabet som den øvrige kirkelige offentlighed, og den af MKR selv ønskede, væsentlige debat om bispeembedet, det historiske episkopat og den apostolske succession, er, hvis den da overhovedet har fundet sted, blevet gennemført uden arbejdsgruppens medvirken og uden synlige resultater i offentligheden.

Nu har den kendsgerning, at MKR’s arbejdsgruppe har holdt en ikke selvvalgt pause på rundt regnet 1½ år i drøftelserne af Porvoo, imidlertid ikke betydet, at sagen har ligget stille. Den var nemlig igen på dagsordenen, da MKR den 6. januar 2009 mødtes med biskopperne for, som det endnu engang hed, „at afklare og genoverveje folkekirkens forhold til

³ Planlagte møder den 6. november 2008 og 1. april 2009 blev aflyst, og arbejdsgruppens formand, biskop Kresten Drejergaard, har ikke efterfølgende fundet anledning til at indkalde til nyt møde.

⁴ Baggrunden for arbejdsgruppens afgørelse var henvendelser fra MKR, der på møde den 23. april 2008 besluttede at initiere en proces til afklaring og genovervejelse af Folkekirkens forhold til Porvoo. „Som første skridt i denne proces inviteres i indeværende år repræsentanter for de anglikanske kirker til en drøftelse af den nærmere forståelse af bispeembedet, det historiske episkopat samt apostolsk succession. Folkekirkens biskopper inddrages i disse drøftelser” (referat af MKR-møde den 23. april 2008, pkt. 10.a). På det følgende møde den 5. september 2008 bad MKR udtrykkeligt den teologiske arbejdsgruppe tage den anglikanske generalsynodes principielle godkendelse af kvindelige biskopper og deres ordinationer ad notam „i den videre proces mhp. at afklare og genoverveje folkekirkens forhold til Porvoo” (referat af MKR-møde den 5. september 2008, pkt. 8).

Porvoo”. Det blev her understreget, at MKR har mandat til at afgøre, om vor kirke skal tilslutte sig Porvoo-aftalen, dog under forudsætning af at biskopperne skal være enige heri, hvis tilslutningen indebærer stillingen til teologiske og læremæssige spørgsmål. Januar-mødet så det som sin opgave at finde ud af, hvad der eventuelt endnu skulle udredes, inden en sådan tilslutning kunne iværksættes.

Generelt tog biskopperne positivt imod initiativet fra MKR, og der var enighed om, at Folkekirken, når det kom så langt, skulle tilslutte sig Porvoo ved en såkaldt *signaturforklaring*. Dette er et dokument, der forklarer, i hvilken forstand og på hvilke betingelser Folkekirken underskriver Porvoo-Erklæringen, og således fastlægger den folkekirkelige fortolkning af aftalen og dens praktiske konsekvenser (jf. nedenfor). En lignende procedure blev også anvendt, da Folkekirken i 2001 undertegnede Leuenberg-Konkordien og dermed blev del af det kirkelige fællesskab med lutherske, reformerte og metodistiske kirker i Europa.

Biskopperne tilkendegav på mødet, at følgende tre problemfelter burde afklares og indgå i en endelig signaturforklaring:

1. forståelsen af det kirkelige embede som ét embede, nemlig præsteembedet (herunder bispeembedet) og den dermed givne afvisning af bispeembedet som et særligt ved siden af og over præsteembedet,
2. anerkendelse af kvindelige biskopper og præster ordineret af kvindelige biskopper og endelig
3. anerkendelse af præsteordinationer foretaget af en domprovst. Det blev oplyst, at Den Norske Kirke som konsekvens af tilslutningen til Porvoo havde afskaffet domprovsteordinationer.

Desuden ønskede biskopperne en nærmere belysning af, om en eventuel udvikling i det anglikanske syn på kirke og embede havde muliggjort en tilnærmelse til en luthersk kirke- og embedsforståelse. Endvidere ønskede bispekollegiet klarlagt, hvad Porvoo-Fællesskabet i praksis havde betydet for de lutherske kirker, der faktisk havde tilsluttet sig det, og endelig en vurdering af konsekvenserne af Folkekirkens underskrivelse af Porvoo-Erklæringen for forholdet til andre evangeliske og lutherske kirker i Europa, der står uden for Porvoo-Fællesskabet.

Udfaldet af biskoppernes drøftelse blev sat på den teologiske arbejdsgruppes dagsorden den 1. april 2009, men mødet blev som tidligere anført i sidste øjeblik aflyst, og siden da har arbejdsgruppen altså ikke været indkaldt til møde. Til gengæld blev der afholdt en konference den 15. – 16. september 2009 på hotel Park Inn i Kastrup med deltagelse af en række anglikanske biskopper (hvem det præcist drejede sig om, er, så vidt det kan konstateres, ikke meddelt den teologiske arbejdsgruppe) og fra dansk side biskopperne Peter Skov-Jakobsen, Karsten Nissen, Kresten Drejer-

gaard (som formand for den teologiske arbejdsgruppe) og Erik Norman Svendsen. Desuden deltog MKR's formand Paul Verner Skærved samt fra Rådets stab Jørgen Skov-Sørensen og Jan Nilsson og som særligt indbudt professor Kirsten Busch Nielsen, Københavns Universitet. Dette møde må vel skulle forstås som en virkeliggørelse af det, som den teologiske arbejdsgruppe på sit hidtil sidste møde i september 2008 havde anbefalet, nemlig at iværksætte rundbordssamtaler mellem repræsentanter for de anglikanske kirker og Folkekirken (jf. ovenfor) eller også som realiseringen af den drøftelse om bispeembedet, det historiske episkopat og den apostolske succession, som MKR havde efterlyst på sit møde den 23. april 2008 (jf. ovenfor), selv om det af omtalen af Kastrup-drøftelsen på et efterfølgende møde i MKR fremgår, at tilsyneladende kun udkastet til Folkekirkens signaturforklaring var blevet debatteret (jf. referat af MKR-møde den 9. december 2009, pkt. 6). Af det offentligt tilgængelige materiale om konferencen i Kastrup fremgår det således ikke, om de virkelige teologiske spørgsmål (bispeembede, historisk episkopat og succession) har været genstand for overvejelse, og hvad drøftelsen i givet fald har ført frem til. Under alle omstændigheder anmodede MKR imidlertid umiddelbart efter konferencen (24. september 2009) biskopperne om at tage stilling til det læremæssige indhold i Porvoo-Erklæringen og i det udkast til signaturforklaring, som Kastrup-konferencen havde drøftet.⁵

Signaturforklaringen

Denne signaturforklaring blev en måned senere endeligt formuleret på et bispemøde i Helsingør den 28. oktober 2009. Efter indledende henvisning til den historiske udvikling i Folkekirkens forhold til Porvoo-Fællesskabet [herunder specielt afvisningen af Fællesudtalelsen i 1995 efter høring i landets menighedsråd og begrundet i reservationer, som man fra folkekirkelig side nærede vedrørende den manglende anglikanske anerkendelse af kvindelige biskopper, og som følge af bekymring for fastholdelse af Folkekirkens individuelle særpræg og selvstændighed] konstateres det her, at „Porvoo Fællesskabet ikke har udviklet sig til det, som nogle frygtede i 1995, ligesom vi kan konstatere en generel bevægelse mod anerkendelse af mænds og kvinders lige adgang til præstetjenesten i kirken (i nogle kirker er det allerede gennemført, mens andre har iværksat en proces mhp. fuld ligestilling mellem mænd og kvinder)”. Desuden mener man at kunne iagttage, at Porvoo-Fællesskabet har været til gavn og velsignelse for de deltagende kirker. „På den baggrund kan Den Danske Folkekirke nu tilkendegive sit ønske om at deltage fuldt ud i Porvoo Fællesskabet og at på-

⁵ Jf. referat af MKR-møde den 9. december 2009, pkt. 6: „Biskopperne var af MKR blevet bedt om at forholde sig til flg. spørgsmål: „Er der i vedlagte signaturforklaring eller i Porvoo Erklæringen, som signaturforklaringen refererer til, noget, som strider imod folkekirkens læremæssige grundlag?”

tage sig de forpligtelser, som følger af at underskrive Porvoo Erklæringen” på betingelser, som teksten herefter nærmere præciserer (jf. bispemødet den 6. januar 2009):

1. at mænd og kvinder har lige adgang til præste- og bispeembedet;
2. at der kun er ét kirkeligt embede (ministerium ecclesiasticum), der omfatter både præste- og bispeembedet. Det betyder, at bispeembedet er en særlig form af dette ene embede med specifikke funktioner (tilsynstjeneste og præsteordinationer, der dog i særlige tilfælde kan foretages af domprovsten);
3. at Folkekirken forbliver en selvstændig kirke med fuld jurisdiktion over egne forhold;
4. at underskrivelsen af Porvoo-Erklæringen ikke har negative konsekvenser for Folkekirken forhold til andre kirker, herunder Leuenberg-Kirkefællesskabet.

Biskop Drejergaard meddelte på bispekollegiets vegne Helsingør-mødets svar på MKR’s henvendelse af 24. september 2009 i skrivelse af 24. november s.å. Idet biskopperne tilslutter sig tidligere udtalelse fra bispemødet den 28.–29. august 1995, ifølge hvilken der ikke findes „forskelle af kirkeadskillende karakter mellem de lutherske og de anglikanske kirkers trosgrundlag”, og idet der henvises til de grunde, der i 1995 alligevel hindrede Folkekirken i at blive del af Porvoo-Fællesskabet (spørgsmålet om kvindelige præster og biskopper samt anerkendelse af præstevielser foretaget af kvindelige biskopper og domprovster), konstaterer Drejergaard, at der på alle de nævnte punkter „er sket en udvikling i den anglikanske kirke, som medfører, at der ikke mere er nogen begrundelse for, at folkekirken relation til Porvoo-fællesskabet kun er en observatørstatus”, og at biskopperne derfor „kan anbefale, at folkekirken fuldt ud tilslutter sig Porvoo Erklæringen”. Afsluttende bemærkes det udtrykkeligt, at der er tale om „en tilslutning til selve Porvoo Erklæringen og ikke til hele Porvoo Fællesudtalelsen”.⁶

⁶ Under henvisning til de følgende teologiske udredninger være det mig tilladt allerede her at pege på den mærkelige inkonsistens mellem signaturforklaringen og det dokument (Porvoo-Erklæringen), som den vil forklare tilslutningen til. Med Porvoo’s teologiske indhold turde det ikke være muligt for Folkekirken at tilslutte sig – eller i hvert tilfælde først efter grundig teologisk overvejelse. Nu deltager den så altså alligevel – oven i købet „fuldt ud” og med accept af de forpligtelser, der følger heraf. For at muliggøre denne exercits må Folkekirken i signaturforklaringen tilkendegive, at den på det væsentligste teologiske punkt (embedsteologien og spørgsmålet om det historiske episkopat) står for stort set det diametralt modsatte af det, der kommer til udtryk i Porvoo-Erklæringen. – Hertil kommer, at Folkekirken med signaturforklaringen mener at betinge sig, at tilslutningen til Porvoo ikke har negative konsekvenser for forholdet til andre kirker, specielt Leuenberg Kirkefællesskabet. Det er jo ikke noget, man kan betinge sig. Det er en sag, som de folkekirkelige organer og myndigheder, der har ansvaret for tilslutningen til Porvoo-Fællesskabet, selv må finde ud af efter

Denne skrivelse blev via e-mail kommunikeret videre til den teologiske arbejdsgruppe som en efterretningssag den 11. december 2009 sammen med offentliggørelsen af det overraskende skridt at melde Folkekirken ind i Porvoo-Fællesskabet. MKR godkendte på sit sidste møde „den skitserede plan for videre orientering om folkekirken forhold til Porvoo samt planerne vedr. selve underskrivelsen af Porvoo Erklæringen” (referat af MKR-møde den 5. februar 2010, pkt. 7). Hvorefter de nævnte planer for orientering og underskrivelse nærmere består, afsløres ikke med ét ord, og den teologiske arbejdsgruppe har heller ikke fået anden information end den, der er offentligt tilgængelig på MKR’s hjemmeside. Om den af tiltrædelsen til Porvoo foranledigede offentlige debat nævnes kun, at den blev drøftet, og at de herunder rejste synspunkter, specielt Lisbet Christoffersens forslag om forøget offentlighed om Rådets aktiviteter, „tages med i det videre arbejde”. MKR forholder sig tydeligvis repressivt tolerant til kritikken og er klart ikke interesseret i at tage decideret stilling til den.

En kritisabel beslutningsproces

Hele det her skildrede forløb kan man mene om, hvad man vil, men nogen topkarakter for kunstnerisk udførelse står MKR næppe til for denne procedure, og det ville uden tvivl have været langt visere at tage alle misteltene i ed, ikke mindst når sagen er så kontroversiel, i stedet for arrogant at erklære, at man virkelig ikke orker at tage diskussionen endnu engang med de bagstræberiske grupper, der stadig har vanskeligt ved at få øje på Porvoos lyksaligheder, og med hvem man angiveligt kun kunne få „en ny hysterisk debat ... med skingre meninger”.⁷ Personligt hører jeg ikke til de deciderede modstandere af Porvoo-Erklæringen, selv om

grundig overvejelse, og først når en sådan er gennemført, kan man tage stilling til Porvoo-tilslutningens økumeniske implikationer og på det grundlag tage stilling for eller imod. – Endelig virker det også uigennemtænkt, når man alene mener at kunne tilslutte sig *Porvoo Declaration* (§§ 58-61) uden at forpligte sig på den forudgående teologiske tekst, *Porvoo Common Statement* (§§ 1-57), selv om de to dele hører sammen som konsekvens og præmis. – Alt i alt får man det indtryk, at signaturforklaringen gør Porvoo-teksten til noget, som Folkekirken med sindsro kan skrive under på, men i så fald er Porvoo ikke længere Porvoo. Hvordan de kontraherende parter i begge kirkesamfund kan leve med en sådan tilstand, der retteligt vist ikke kan beskrives som andet end rod, fremkalder i sig selv forundring og skaber tvivl om den teologiske hæderlighed i mellemkirkelige anliggender. Mere principielt rejser det imidlertid herudover spørgsmålet om signaturforklaringens kirkeretlige status og for den sags skyld også de retlige implikationer (om overhovedet nogen?) af selve tilslutningen til Porvoo. Selv om disse problemer er uhyre komplekse, og en løsning derfor ikke kan forventes at være fundet på forhånd, ville i det mindste en foreløbig og åben gennemtænkning af dem inden undertegningen af Porvoo være udtryk for rettidig omhu.

⁷ Således biskop Drejergaard i udtalelse til KD den 16. december 2009. Ved samme lejlighed understreger MKR’s formand, Paul Verner Skærved, direkte, at Rådet ikke har ønsket en fornyet drøftelse.

min begejstring for den nok – som de følgende sider vil vise – i sidste instans er begrænset, men under alle omstændigheder skal Folkekirken tilslutning, hvis det er det, man ønsker, foregå åbent og hæderligt, så alle er helt på det rene med, hvad det er, vi siger ja til. Som sagt er jeg ikke nogen arg modstander af Porvoo, men jeg vil, som landet ligger, hellere investere mine ressourcer i diskussion med dem, der er det, end kuppe mig til et fællesskab, hvor man bagatelliserer teologiske differentieringer og omgås noget lemfældigt med distinktioner, der måske nok for en overfladisk betragtning kan forekomme petitesseagtige, men som alligevel kan have betragtelige implikationer. Der kan derfor nok være grund til at se lidt nærmere på, om det virkelig er så uproblematisk at ændre holdning til Porvoo-Udtalelsen og Porvoo-Erklæringen, som de hidtidige begivenheders forhastede forløb lægger det nær.

Formålet med de følgende overvejelser er ikke i første række at argumentere for, at Folkekirken ikke skal tilslutte sig Porvoo. Man kan selvfølgelig – som MKR gør – anbefale at gøre det, men man skylder selvfølgelig at begrunde, at der teologisk og økumenisk intet er i vejen for en sådan beslutning. Det er, mener jeg, indlysende vigtigt at gøre sig klart, hvad man gør, hvis og når man gør det. Og på dette punkt er det, at jeg får mine tvivl, når jeg analyserer processen, som den hidtil er forløbet. Intentionen med det følgende er altså at undersøge, om anglikanisme og lutherdom i og med Porvoo på væsentlige teologiske punkter har udviklet sig til at være mere eller mindre det samme, og man derfor lige så godt først som sidst kan erklære den fulde teologiske enighed og kirkelige enhed, eller om der stadig består teologiske forskelle mellem anglikanske og lutherske kirker, som det kunne være fortsatte dialogers opgave at bygge bro over. Hvis det sidste skulle være tilfældet, forekommer det væsentligt at få det konstateret og at få afgjort, om de eventuelt konstaterede forskelle hindrer kirkefællesskab, eller om de kan bestå side om side i en kommende forenet kirke.

Uafklarede spørgsmål

Det er – helt generelt og bagatelliserende – blevet hævdet, at Folkekirken tiltrædelse til Porvoo kun vedrører et samarbejde om praktiske spørgsmål. Det holder næppe stik, for disse praktiske anliggender løser man naturligvis i henhold til og som konklusion af den teologiske enighed, man mener at være nået frem til. Den teologiske konsensus er i Porvoo-dialogen som i alle økumeniske læresamtaler ubestrideligt det primære og eventuelle praktiske konsekvenser lige så uomtvisteligt det sekun-

dære. Ellers vender man op og ned på alting. Den praktiske Porvoo-Erklæring hører således sammen med den teologiske Fællesudtalelse.⁸

Men helt bortset fra denne nødvendige konnex mellem Porvoo-tekstens to dele, der altså som sagt godtgør, at hele postyret omkring denne sag ikke blot har praktiske konsekvenser, ville det da også være underligt, om det forholdt sig så enkelt. For hvilke praktiske fordele ville en tiltrædelse til Porvoo-Erklæringen give, som vi ikke allerede har nu? Den ville i dansk perspektiv etablere fuldt kirkefællesskab mellem de anglikanske kirker i United Kingdom og Danmark. Men dette består jo allerede – i hvert tilfælde i princippet – i form af nadverfællesskab og har bestået i over et halvt århundrede. Allerede i 1950'erne tog *Church of England* initiativ til at tilbyde nadverberettigede medlemmer af Folkekirken adgang til det anglikanske nadverbord, når de opholdt sig i England og dermed var afskåret fra at gå til luthersk nadver. Dette sammen med en omtrent samtidig tilsvarende henvendelse fra den skotske presbyterianske kirke gav anledning til en kongelig resolution af 5. april 1956, ifølge hvilken der blev meddelt „medlemmer af den skotske og den engelske kirke almindelig adgang til at deltage i altergangen i den danske folkekirkes kirker, såfremt vedkommende præst i folkekirken måtte være villig til at betjene de pågældende”.⁹

Det kan selvfølgelig hævdes, at tilhørsforholdet til Porvoo-Fællesskabet herudover gør nadveradgangen generel og tillige gør det muligt for personer, der er præsteviet i den ene af de to konfessioner, at gøre præstetjeneste begge steder. Denne mulighed vil imidlertid, så vidt det kan skønnes, næppe blive udnyttet inden for en overskuelig fremtid, og med henblik på nadverdeltagelsen er forskellen mellem før og efter Porvoo-tilslutningen til at overskue, specielt i betragtning af at Folkekirken har åbent nadverbord, og anglikanere i lighed med medlemmer af andre kirkesamfund derfor under alle omstændigheder har adgang til vor kirkes

⁸ Jf. den indledende formulering i Erklæringen: „På grundlag af vor fælles forståelse af Kirkens væsen og opgave, vor grundlæggende enighed i troen og vores enighed om, at bispeembedet tjener kirkens apostolske karakter, således som dette er indeholdt i afsnittene II-IV i *Fællesudtalelsen fra Porvoo*, vil vi ...”. Fællesudtalelsen fra Porvoo, Udsendt af biskopperne i Danmark, Frederiksberg 1994, § 58, s. 33.

⁹ Se hertil *August Roesen*, Dansk Kirkeret, Hillerød ³1976, 75-76. Til det historiske forløb se også *Gerhard Pedersen*, Porvoo – et nyt kirkefællesskab med folkekirken på sidelinien, i: *Holger Lam (red.)*, En levende mangfoldighed. Brudstykker til en økumenisk historie i Danmark 1989-2005, Frederiksberg 2007, 47 ff., særligt 49-50. Endvidere *Christopher Hill*, Existing Agreements between our Churches, i: Conversations between the British and Irish Anglican Churches and the Nordic and Baltic Churches, Together in Mission and Ministry. The Porvoo Common Statement with Essays on Church and Ministry in Northern Europe, Church House Publishing, London 1993, 53-58.

nadverbord samt i betragtning af, at folkekirkemedlemmer som skildret har kunnet deltage i den anglikanske nadver i det sidste halve århundrede.

Alt i alt sidder man tilbage med en undren over den hast, hvormed Folkekirken nu pludselig og uden al videre diskussion skal lempes ind i Porvoo-Fællesskabet. Hele proceduren rejser tvivl om motivet til indlemmelsen, selv om motivationen, så gådefuld den forekommer, må være stærk og presserende, når den kan feje ethvert fornuftigt ønske om en grundig og offentlig teologisk drøftelse til side og har råd til at give afkald på argumentativ transparens og på forhånd affærdige eventuelt velbegrundede læremæssige forbehold. Efter mit bedste skøn kan man faktisk ikke se bort fra sådanne reservationer – og da slet ikke uden en grundig drøftelse af sagen.

Det forholder sig jo nemlig ikke således, at den fælles forståelse af kirkens væsen og opgave og den relative enighed i synet på bispeembedets funktion, som Porvoo-forhandlingerne har afstedkommet, betyder, at alle kontroverser med anglikanismen hermed skulle være overvundne, specielt i forståelsen af netop bispeembedet og den apostolske succession, således som biskop Drejergaard har hævdet.¹⁰ Herimod har Torkild Thaning¹¹ med rette fremført, at selv om den anglikanske kirke i England har givet kvinder adgang til præsteembedet og er på vej til også at åbne en mulighed for, at de tilmed kan blive biskopper¹², så ændrer dette intet ved det anglikanske embedssyn som sådant, og under alle omstændigheder måtte man i givet fald i det mindste overbevisende kunne godtgøre, at anglikanerne har skiftet mening, og vi derfor med sindsro kan tilslutte os Porvoo. I stedet møder offentligheden en ”[f]orunderlig biskopelig tavshed”, der ikke kaster lys over det væsentlige spørgsmål, om dialogparterne nu har et i princippet fælles syn på episkopat og ordination, som i hvert fald hidtil har været anglikanernes betingelse for erklæring af kirkefællesskab.¹³

Muligvis kender Drejergaard anglikanske kolleger, der ved festlige lejligheder kan overbevise ham om, at der, når det kommer til stykket, ikke

¹⁰ I kronik i KD den 19. december 2009 og i kommentar sammesteds den 16. januar 2010.

¹¹ I kommentarer i KD 12. og 20. januar 2010.

¹² Det er væsentligt at gøre sig klart, at Anglican Church i England endnu kun har truffet en principiel beslutning om at give kvinder adgang til bispeembedet. En endelig beslutning, der skal træffes i alle tre kamre i General Synod, har endnu lange udsigter, og nogen sikker positiv udgang for forhandlingerne kan næppe forudsiges. Der foreligger i Anglican Communion så vægtige argumenter imod bispevielse af kvinder (og det er ikke blot indvendinger af antifeministisk og ligeretsmæssig karakter, men også alvorlige bekymringer for kirkens enhed, der vejer tungt i anglikanske sammenhænge), at det endnu kan tage mange år, før en så traditionalistisk kirke som den engelske er moden til at tage et i anglikanernes øjne så alvorligt skridt.

¹³ Jf. hertil også *Niels Thomsen* i kommentar i KD den 5. februar 2010.

er den store forskel mellem en luthersk og en anglikansk tilgang til bispeembedet, og det kan såmænd også tænkes, at man kan finde lutherske biskopper og teologer, der i deres forståelse af bispeembedet er tæt på det anglikanske syn – hvilket jeg nu ikke lige mistænker biskop Drejergaard for. Men hvorom alting er: de teologiske fronter forløber i dette som i mange andre kontroversielle spørgsmål på tværs af de konfessionelle skillelinjer. Men økumeniske aftaler og overenskomster indgås nu engang ikke mellem tilfældige repræsentanter for de samtalende kirker, der på en eller anden måde kan se det fornuftige i hinandens synspunkter og lader fem og syv være lige, men de sluttes mellem kirker, der har en eksplicit bekendelsesmæssig identitet, der er formuleret i bekendelser og andre normative tekster, der naturligvis nok kan modificeres og måske oven i købet korrigeres i og af den mellemkirkelige dialog, men som alligevel er gyldige, indtil andet udtrykkeligt foreligger i den kirkelige reception.

Dette betyder i det foreliggende tilfælde, at lutherdommen med henblik på forståelsen af kirke og embede (herunder bispeembedet) nu som før er bundet af de reformatoriske bekendelser, og at anglikanismen tilsvarende er forpligtet på det embeds- og kirkesyn, der kommer til udtryk i de anglikansk-reformatoriske bekendelsesdannelser, samt specielt for bispeembedets vedkommende i det såkaldte *Lambeth Quadrilateral*. Dette er mig bekendt ikke blevet modificeret, endsige ændret, og så længe tingenes tilstand forholder sig således, bliver det vanskeligt for ikke at sige umuligt at føre bevis for, at luthersk og anglikansk embedssyn skulle gå ud på ét. Derfor de følgende overvejelser om den anglikanske og lutherske forståelse af embedet og specielt bispeembedet.

Det kirkelige embede, herunder bispeembedet, i luthersk perspektiv

Ifølge *Confessio Augustana* (herefter CA) Art. 5 er der i kirken et embede (*ministerium*) til forkyndelse af evangeliet og forvaltning af sakramenterne, der udtrykkeligt beskrives som indstiftet af Gud i modsætning til institutioner og traditioner af blot menneskelig oprindelse: „For at vi skal nå til den (retfærdiggørende) tro, er der indstiftet et embede til at forkynde evangeliet og række sakramenterne. For ved ord og sakramenter som midler gives Helligånden, der – hvor og når Gud vil – virker troen i dem, der hører evangeliet” (CA Art. 5).¹⁴ Disse summariske sætninger angiver, hvorledes reformatorerne forestillede sig embedets væsen som i første række et „prædikeembede”.¹⁵ Embedet

¹⁴ Til de følgende udredninger se nærmere *Peder Nørgaard-Højen*, *Den Danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter. Kommentar*, København ²2004, 279 ff.

¹⁵ Dette svarer til, hvad også Luther selv gav udtryk for. Han var ikke et øjeblik i tvivl om embedets nødvendighed og guddommelige indstiftelse, og han kan som moden mand i skriftet *Om koncilierne og kirken* efter evangeliet, dåben, nadveren og nøgлемagten nævne embedet som det femte ydre kendetegn på kirken. Man kender

underordnes ordet og kan i virkeligheden slet ikke begribes uden om sin funktion, for uden denne bestemte funktion mister det enhver form for eksistensberettigelse. Det er et *ministerium verbi*, hhv. *ministerium evangelii*, en ordets og evangeliets tjeneste.¹⁶

Det lutherske syn på *bispeembedet* skal forstås inden for rammerne af denne overordnede embedsforståelse, men det er ikke uden problemer. Reformatorerne måtte erkende, at deres angreb på den biskoppelige myndighed havde forvoldt overordentlige vanskeligheder, og at de nu, da de stod for at skulle organisere deres egen kirke, ikke kunne komme uden om tilsynsinstitutionen, som de måtte indrømme grund i Ny Testamente og desuden anerkende som kirkens legitime forfatningsform fra de tidligste tider til deres egen. Det krav på katolicitet, som CA hævder så vedholdende, blev netop i særlig grad sat i fare ved den reformatoriske modstand mod biskopperne, og CA Art. 28 var udtryk for ønsket om at komme til rette med de siddende katolske biskopper. Dette mislykkedes, fordi disse – sådan set forståeligt nok – afviste at ordinere biskopper til de lutherske menigheder. Men reformatorernes forpligtelse på kirkens katolicitet foranledigede dem som sagt ikke desto mindre i særlig grad til at bibeholde episkopatet, selv om det i praksis skete ved etablering af en „nørdordning“, der satte den verdslige fyrste i spidsen for den enkelte landskirke.

De lutherske bekendelsesskrifter tolker på basis af ideen om det kirkelige embedes enhed bispeembedet som i princippet (med henblik på forpligtelsen på evangelieforkyndelse og sakramentsforvaltning) identisk med præsteembedet, hvorfor en differentiering og opdeling i forskellige

kirken på, „at den indvier eller kalder kirketjenere eller har embeder, som den skal besætte. Thi man må have biskopper, præster og prædikanter, som offentligt og privat kan give, række og udøve de ovennævnte fire ting eller lægemidler [sc. evangelium, dåb, nadver og nøglemagt], på kirkens vegne og i kirkens navn og endnu mere udfra Kristi indstiftelse, ... Han har givet nogle som apostle, profeter, evangelister, lærere, ledere. Thi hele menigheden under eet kan ikke gøre dette, men må overlade én det eller lade det være ham overdraget.” Disse embeders tilstedeværelse er et sikkert kendetegn på tilstedeværelsen af „det kristelige, hellige folk“, for „kirken kan ikke være uden biskopper, sognepræster, prædikanter, præster, og omvendt kan de heller ikke være uden kirken” (Luthers Skrifter i Udvalg II [red. *Regin Prenter*], Århus²1980, 405).

¹⁶ „Det eneste, der er karakteristisk for præstegerningen er ordets tjeneste, ikke lovens ord, men evangeliets” (WA 6,566. Dansk oversættelse i *Martin Luther*, Skrifter i udvalg. Om kirkens babyloniske fangenskab, oversat af Ivar Engel Jensen, Credo Forlag, København 1982, 139). „... de, som vi kalder præster, (er) blot ... tjenere, der er udpegede blandt os og til at gøre alt i vort navn. *Præstegerningen er en tjenergerning, intet andet, ...*” (WA 6,564 [kursiveret her]. Da. overs., 135). Spørgsmålet om det almindelige præstedømme og dets forhold til det særlige kirkelige embede er ikke uvæsentligt, men en udtrykkelig behandling af det skønner jeg i nærværende sammenhæng at kunne se bort fra, da det ikke er kontroversielt i forholdet til anglikanismen.

embeder er unødvendig og under alle omstændigheder, hvor den af funktionelle grunde måtte forekomme, kun kan være *iure humano*. Derfor kan bispeembedet principielt undværes og må, hvor det findes, henvises til den historiske kontingens. Interessant nok kan bekendelsen imidlertid kombinere denne grundholdning med en overbevisning om, at *biskoppernes tilsynspligt* består i kraft af guddommelig ret (CA Art. 28, BSLK 124). Der skelnes altså mellem *episcopatus* og *episcopè*, mellem institution og funktion; den første er lige så tilfældig, som den sidste er nødvendig. Denne teologi er blevet realiseret i den efterreformatoriske historie: Mens reformatorisk kristendom stedse har haft et afslappet forhold til selve bispeinstitutionen, har den altid opretholdt tilsynsfunktionen – der imidlertid ikke nødvendigvis skal varetages af en embedsbærer, der tituleres som biskop.

I lighed med Luther¹⁷ understregede Melanchthon det udelte prædikeembede. Alle embedsindehavere har i princippet samme fuldmagt uden hensyn til deres betegnelse (jf. Tit 1, 5-7: ældste og tilsynsmænd samt Ef 4, 11: apostle, profeter, evangelister, hyrder og lærere). Ikke desto mindre udruster Melanchthon biskopperne med en betragtelig myndighed. I Apologien skriver han således: „Biskoppen har derfor *potestas ordinis*, dvs. ordets og sakramenternes embede. Og han har også *potestas iurisdictionis*, dvs. myndighed til at udelukke sådanne personer fra menigheden, der har gjort sig skyldige i åbenbare grove synder, og igen at tilsi-ge dem syndernes forladelse, dersom de vender om og beder om absolution.“¹⁸ Der tilkommer altså biskoppen forkyndelsesfuldmagt (i ord og sakramente) og jurisdiktionsmyndighed – og vel at mærke *iure di-*

¹⁷ Til Luthers syn på bispeembedet se Peder Nørgaard-Højen, op. cit., 292 ff. I skriftet *De instituendis ministris* (1523) giver Luther tilhængere i Böhmen konkrete anvisninger med henblik på etablering af en selvstændig kirkestruktur. Han betragtede bispeembedet i lokal og regional skikkelse som den normale kirkeordning, uden at relationen mellem de to udformninger i øvrigt bliver klar. „Er kennt tatsächlich nur ein einziges Amt, das der Kirche unverzichtbar ist, das Bischofsamt in zwei Ausformungen. Das Verhältnis des regionalen zum lokalen Amt wird nicht deutlich reflektiert. Sachlich wird man den Dienst des Bischofs in der Region wohl vor allem als Aufsicht und Visitation sehen können. für Luther (ist) der regionale Bischof nicht eine hierarchisch herausgehobene Sonderform des Priesteramtes, sondern umgekehrt der Pfarrer einer Ortsgemeinde Bischof im vollen geistlichen Sinne des Wortes ebenso wie der regionale Bischof. Weil es in der Kirche letztlich nur ein einziges unverzichtbares Amt gibt, das apostolische Bischofsamt, kann er das Amt am Ort und in der Region nicht unterschiedlich begründen und voneinander ableiten“ (*Georg Kretschmar, Das bischöfliche Amt. Kirchengeschichtliche und ökumenische Studien zur Frage des kirchlichen Amtes* hg. von Dorothea Wendebourg, Göttingen 1999, 309).

¹⁸ „Habet igitur episcopus potestatem ordinis, hoc est, ministerium verbi et sacramentorum, habet et potestatem iurisdictionis, hoc est, auctoritatem excommunicandi obnoxios publicis criminibus, et rursus absolvendi eos, si conversi petant absolutionem.“ Apol. 28,13; BSELK 400.

vino! Der „tilkommer ... ifølge evangeliet eller, som man siger, af guddommelig ret, biskopperne som biskopper, dvs. som dem, hvem ordets og sakramenternes tjeneste er overdraget, denne fuldmagt: at forlade synder, at forkaste den lære, der afviger fra evangeliet, og at udelukke vantro, hvis ugudelighed er bekendt, fra kirkens fællesskab, uden menneskelig magt, men ved ordet alene.” Og det tilføjes: „Her bør menighederne (den tyske tekst tydeliggør med det udførligere udtryk: *die Pfarrleut und Kirchen*) nødvendigvis og efter guddommelig ret vise dem lydighed, ...” (CA Art. 28,22).

Den myndighed, en biskop har, har han imidlertid ikke i kraft af en særlig bispeordination, men det udelukker jo ikke, at han inden for rammerne af sin tilsynstjeneste med rette kan hævde et lydighedskrav *iure divino*. Et sådant krav på lydighed har han nemlig, når og hvis han udøver sin bispegerning som en ordets tjeneste (*ministerium verbi*) – og kun da! Hvis han svigter denne opgave, skylder man ham jo netop ingen lydighed. Det er ikke bispeembedet, men ordets embede, der er livsnødvendigt for kirken. Det gælder også, selv om han har sin myndighed *iure divino* – hvad han faktisk som sagt kun har, hvis han har den rette relation til ordet og handler som dets tjener.¹⁹

Et i lutherske sammenhænge ubesvaret spørgsmål er problemet omkring den historiske biskoppelige succession og dens betydning, resp. nødvendighed. De lutherske bekendelsesskrifter er tavse herom, ligesom Luther tilsyneladende ikke engang har kendt terminologien, men fra Melanchthons hånd foreligger der ytringer, der – i øvrigt i fuld konsekvens af hans manglende skelnen mellem biskop og præst – i højere grad synes at pointere den presbyterale end den episkopale succession.²⁰ Han kan således i *Tractatus de potestate papae* hævde,

¹⁹ Se hertil *Leif Grane*, *Confessio Augustana*. Oversættelse med noter. Indførelse i den lutherske reformations hovedtænk, København-Stockholm-Oslo 1959, 132f, men også *Wilhelm Maurer*, *Historischer Kommentar zur Confessio Augustana I*, Einleitung und Ordnungsfragen, Gütersloh 1976, 84 ff.

²⁰ I polemik mod de forsøg på formidling (f.eks. på rigsdagen i Regensburg 1541) mellem de stridende parter, der fandt sted i tiden efter rigsdagen i Augsburg og præsentationen af den lutherske hovedbekendelse, *Confessio Augustana*, i 1530, understreger Melanchthon i den endelige udgave af sin dogmatik (*Loci communes*, 1559) med al tydelighed, at kirken ikke er bundet til den biskoppelige succession, men til Guds ord i evangeliet: „Dixi ... Ecclesiam non esse alligatam ad successionem ordinariam, ut vocant, Episcoporum, sed ad Evangelium.” Melanchthons Werke in Auswahl, Bd. 2/2, ed. Hans Engelland, Gütersloh 1953, 493. Her citeret efter *Georg Kretschmar*, Die Wiederentdeckung des Konzeptes der „Apostolischen Sukzession” im Umkreis der Reformation, i: *Bengt Hägglund und Gerhard Müller (Hrsg.)*, Kirche in der Schule Luthers. FS Joachim Heubach, Erlangen 1995, 231-279, her 266. Kretschmars omfattende og grundige artikel påviser, hvorledes successionsbegrebet fra ikke at have spillet nogen rolle i selve reformationsårene efterhånden og specielt i den tekst, han kalder *Wormser Entwurf* (1540), og som er forlægget til forhandlingsgrundlaget for

at en *ordinatio a pastore* er lige så gyldig som en biskoppelig ordination²¹, samt at menighederne *iure divino* er forpligtede til at ordinere præster i det tilfælde, hvor biskopperne enten er hæretiske eller ulovligt nægter at ordinere dertil egnede personer.²² Den episkopale, resp. presbyterale succession skal på en eller anden måde garantere den aktuelle evangelieforkyndelses og sakramentsforvaltnings kontinuitet med den apostolske oprindelse, og det er biskoppens opgave i kraft af sin *episkopè* at drage omsorg for kirkens enhed. Varetagelsen af kirkens apostolicitet og katolicitet hører på en særlig måde til biskoppens ansvarsområde. Selv om antagelsen, at biskop og præst principielt er det samme, stadig holder stik, så er biskoppens funktion dog en anden end præstens, idet han alene *i praksis* tager sig af kirke- og læretugtsspørgsmål og under normale omstændigheder er den instans, der bekræfter menighedens kaldelse af en person ved at ordinere vedkommende til præsteembedet.

Bispeembedet i anglikansk perspektiv

Den første reformatoriske ærkebiskop af Canterbury, Thomas Cranmer, var overordentlig optaget af spørgsmålet om kirkens enhed, herunder specielt problemet om udsoningen mellem reformationens forskellige retninger. Det økumeniske anliggende prægede derfor fra første færd den anglikanske kirke, der traditionelt har forstået sig selv som en formidlende og forsonende *via media* mellem katolicismen og protestantismen, der har forsøgt at kombinere en klassisk reformatorisk kristendomsforståelse med en på mange måder traditionel liturgi og kirkeordning, herunder bevarelse af det treleddede kirkelige embede (biskop, præst, diakon) og læren om den apostolske succession.²³

Denne understregning af *successio apostolica* forstået som succession i bispeembedet har lige siden på den ene side betonet anglikanismens kontinuitet med den katolske og ortodokse kristenhed, men på den anden

rigsdagen i Regensburg (1541), dukker op igen uden imidlertid at besidde den fornødne gennemslagskraft. Dermed var bispesuccessionens skæbne i den klassiske lutherdom mere eller mindre beseglet: Skønt den kontinentale (til forskel fra den engelske) reformations afkald på bispetitel og bispesuccession, som Kretschmar viser, havde sin baggrund mere i historiske end i teologiske årsager, så var de forsøg, der blev gjort „im Umkreis der Reformation“ på at genoplive problemstillingen, ikke stærke nok til at ændre, hvad den historiske udvikling havde ført med sig. Denne kendsgerning skal vi, eftertiden, imidlertid bedømme *teologisk*, hvilket efter Kretschmars mening frugtbart kunne gøres under inddragelse af netop det omtalte *Wormser Entwurf*.

²¹ Tractatus de potestate papae 64f; BSELK 490.

²² Tractatus de potestate papae 72; BSELK 492.

²³ Dette kom tydeligt til udtryk, da Matthew Parker 1556 blev bispeviet som Cranmers efterfølger på ærkebispesædet under bevidst deltagelse af to biskopper (ud af fire), der var blevet (katolsk) bispeviet allerede under Henrik VIII.

side også vist sig problematisk i forholdet til de ikke-biskoppelige, protestantiske kirker. På denne front har den anglikanske opretholdelse af den apostolske succession måttet stå sin prøve. I det store og hele har man reageret på tre forskellige måder på denne udfordring:

1. En anglokatolsk, højkirkelig fløj har henvist til bispeembedet som hørende med til selve *esse ecclesiae*, hvorfor kirker, der ikke har dette embede, ikke i fuld forstand kan anerkendes som kirker.
2. En midterfløj hævder, at den biskoppelige hierarkiske struktur hører med til *plenum esse ecclesiae* og derfor er betingelse for fuldt kirkefællesskab.
3. Endelig gør en lavkirkelig fløj gældende, at den traditionelle tredleddede embedsstruktur kun skal ses som udtryk for en *bene esse ecclesiae*, der ikke nødvendigvis er den eneste mulige organisationsform, men som en ordning, der hidtil har vist sin nytte og slidstyrke, og som man derfor ikke bare skal opgive.

Spørgsmålet om bispeembedet og successionen har der således været alt andet end enighed om i løbet af anglikanismens historie. På den anden side har man alle uenigheder til trods officielt fastholdt bispeinstitutionen og den historiske succession som et særkende for den anglikanske kirke (jf. nedenfor), navnlig i dens relation til andre reformatoriske kirker.

Det er derfor også forståeligt, at successionen kom til at spille en væsentlig rolle i anglikanismens møde med andre kirker i det hele taget, ja her blev bispesuccessionen den faktor, der slog bro mellem trofastheden over for det katolske og forpligtelsen på det protestantiske, og som borgede for, at den engelske reformation bevarede kontinuiteten med den før-reformatoriske katolske kirke. Anglikanismen blev *Catholic* og *Episcopal*, men *yet Protestant*²⁴, en *via media*, en brokirke²⁵.

Lambeth Quadrilateral

Et væsentligt instrument til bevaring af den anglikanske enhed har siden 1867 været de såkaldte Lambeth-konferencer, der under forsæde af den engelske kirkes primas, ærkebiskoppen af Canterbury, træder sammen ca. hvert 10. år i Lambeth Palace i London til drøftelse af fælles problemer og med vilje til at tilstræbe en fælles stillingtagen til dem. I økumenisk henseende er specielt den 3. Lambeth-konference i 1888 af interesse, idet det her i fire punkter blev fastslået, efter hvilke kriterier *Anglican Communion* kan indgå kirkeligt fællesskab med andre kirkesamfund (det

²⁴ Se hertil *Stephen Sykes and John Booty (ed.)*, *The Study of Anglicanism*, London and Minneapolis/Minn. 1988, 398 ff.

²⁵ Jf. *Lars Thunberg (red.)*, *Brokyrka i dialog. Anglikaner i samtal med lutheraner och romerska katoliker. Konfessioner i dialog 4*, Stockholm 1982.

så kaldte *Lambeth Quadrilateral*).²⁶ Forudsætningerne for kirkefællesskab er herefter anerkendelse af

- Skriften som frelsessufficient og sidste appelinstant i spørgsmål vedrørende troen,
- Apostolicum som dåbssymbol og af Nicænum som tilstrækkelig sammenfatning af den kristne tro,
- sakramenterne dåb og nadver forvaltet i overensstemmelse med Kristi befaling og
- det historiske, skønt stedse lokalt tilpassede episkopat.

Lambeth Quadrilateral viser som allerede ovenfor påpeget, hvorledes den anglikanske kirke forener en karakteristisk reformatorisk tilgang til skrift og bekendelse med opretholdelsen af den episkopale kirkestruktur, som den normativt urgerer som hørende til kirkens væsen (*esse*, resp. *plenum ecclesiae*, et *non-optional extra*). Hvilket på en måde tvinger dens økumeniske partnere til i det mindste at anerkende bispeembedet som udtryk for *bene esse ecclesiae*.²⁷ Den anglikanske kirke anser ikke sig selv som den eneste sande kirke, men snarere som en familie af kirker inden for rammerne af den ene universale kirke, hvis forskelligartede kirkesamfund anglikanerne ikke finder anledning til at frakende deres karakter af kirke. Over for disse andre kirkesamfund giver anglikanerne imidlertid ved al anerkendelse af de non-episkopale kirkesamfund som værdifulde rammer om Helligåndens nåderige virksomhed umiskendeligt udtryk for deres overbevisning om, at det historiske episkopat, der efter deres opfattelse har sit udspring i Kristi opdrag og hviler på hele kirkens autori-

²⁶ a. The Holy Scriptures of the Old and New Testaments, as containing all things necessary to salvation, and as being the rule and ultimate standard of faith.

b. The Apostles' Creed, as the Baptismal Symbol; and the Nicene Creed, as the sufficient statement of the Christian Faith.

c. The two Sacraments ordained by Christ Himself, Baptism and the Supper of the Lord, ministered with unfailing use of Christ's words of Institution, and of the elements ordained by Him.

d. The Historic Episcopate, locally adapted in the methods of its administration to the varying needs of the nations and peoples called of God into the Unity of His Church.

²⁷ Dette svækkes kun tilsyneladende af den svagere og mere generelle formulering, som Lambeth-konferencen 1920 i sin *Appeal to All Christian People* gav Quadrilaterals fjerde punkt: „A ministry acknowledged by every part of the Church as possessing not only the inward call of the Spirit, but also the commission of Christ and the authority of the whole body.” Relativeringen af den oprindelige formulering afsvækkes imidlertid af det umiddelbart følgende spørgsmål: „May we not reasonably claim that the Episcopate is the one means of providing such a ministry?” Og den oprindelige ordlyd fra 1888 har da også vist sig at besidde den største slidstyrke og således have opnået en maximal grad af kirkelig reception, der er forudsætning for Quadrilaterals rolle som kriterium for anglikanske kirkers deltagelse i økumeniske aktiviteter.

tet, „is now and will prove to be in the future the best instrument for maintaining the unity and continuity in the Church”, som Lambeth-konferencen udtrykte sig 1920.

Det er i denne ånd og med Quadrilateral som kriteriologisk standard, anglikanismen lige fra den økumeniske bevægelses første begyndelse til i dag har ført intensive dialoger med andre kirker.²⁸ Relationerne til lutherdommen har i almindelighed været gode og præget af anglikanismens vilje til åbenhed over for ikke-episkopale søsterkirker, selv om Quadrilaterals betoning af det historiske episkopat og den apostolske succession indtil Porvoo-Erklæringen (hvis formuleringer imidlertid forbliver uigennemskuelige [jf. nedenfor, s. 24 f]) har stået i vejen for etablering af fuldt kirkefællesskab. Dialogresultaterne bærer ofte vidnesbyrd om det særprægede, engelske kirkelige diplomati, der måske nok undertiden forjætter mere, end teologien kan holde til. Der er næppe tvivl om, at de personer, der er aktive i de interkonfessionelle forhandlinger, står den højkirkelige anglokatolicisme nærmere end mange andre medlemmer af *Anglican Communion*. Disse andre tilhører imidlertid også fællesskabet og kræver som høj-anglikanerne at være omfattet af det anglikanske princip om *comprehensiveness*. Bispeembedet har formentlig for alle fløje en umistelig betydning, som intet diplomatisk tiltag kan tilsløre (f.eks. Meissen, Porvoo og i modificeret skikkelse *Church of South India*). Ikke mindst i lyset af sidstnævnte er det tankevækkende at undersøge Lambeth Quadrilateral's rolle i anglikanismens dialog med europæiske protestantiske kirker et halvt århundrede efter indgåelsen af den syndiske kirkeunion. Dette kan aflæses i overenskomsterne fra Porvoo, Meissen og Reuilly.

Lambeth Quadrilateral på praktisk prøve

a. Church of South India

Historien har indtil videre kun set ét eneste eksempel på, at anglikanismen har renonceret på anvendelsen af det ellers ufravigelige princip om det historiske episkopat. Det skete, da de fleste kirker i Sydindien (af kongregationalistisk, presbyteriansk, reformert, anglikansk og metodistisk, men *ikke* luthersk tradition) i opgør med eksporten af den gamle verdens teologiske problemer til missionsmarken, der gjorde forkyndelsen utroværdig og missionen ineffektiv, i året 1947 dannede unionskirken *Church of South India* og ved den lejlighed besluttede at komme pragmatisk til rette med princippet om *historic episcopate* ved på den ene side at anerkende samtlige biskoppeligt og ikke-biskoppeligt indviede

²⁸ Se hertil *Günther Gassmann*, 100 Jahre Lambeth-Quadrilateral. Die anglikanische Einheitscharta und ihre ökumenische Wirkung, i: *Ökumenische Rundschau* 37 (1988), 301 ff.

embedsbærere, men på den anden fra unionens ikrafttræden at gennemføre samtlige ordinationer i henhold til Lambeth Quadrilateral. Denne løsning er naturligvis ubestrideligt udtryk for en økumenisk åbning fra anglikanernes side, men det er lige så ubestrideligt en imødekommethed, som i det lange løb (der oven i købet kun blev defineret til at omfatte 30 år) automatisk vil forvandle Church of South India til en biskoppeligt struktureret kirke. Den eneste indrømmelse, som anglikanismen gjorde, var således i virkeligheden blot at koncedere et 30-årigt moratorium for brugen af det fulde Lambeth Quadrilateral med den erklærede hensigt herefter at gøre det til læremæssig basis for den nye kirkeunion.

b. Porvoo

Et godt eksempel fra de seneste år på den typisk anglikanske forening af konfessionel restriktion og økumenisk imødekommethed over for lutherske kirker foreligger i Porvoo-, Meissen og Reuilly-forhandlingerne.²⁹ Porvoo-teksten tilsigter som anført etablering af fuldt kirkefællesskab mellem de nordiske og baltiske lutherske kirker og de anglikanske kirker i United Kingdom (England, Skotland og Wales). Forhandlingerne, der førte frem til den såkaldte fællesudtalelse (*Common Statement*), kan på en måde betragtes som klimax på en hel række dialoger mellem anglikanisme og lutherdom både på regionalt og internationalt plan, idet der allerede var opnået en ret omfattende enighed mellem de to konfessioner, inden Porvoo-samtalerne (1989-1992) satte ind. Sigtet var intet mindre end „full communion” og overvindelse af de vanskeligheder med henblik på *successio apostolica* og *the historic episcopate*, der i århundreder havde forhindret nogen virkelig tilnærmelse mellem *The Anglican Communion* og lutherdommen. Det var det epokegørende gennembrud og den væsentlige kirkehistoriske begivenhed, man havde for øje. Porvoo-dokumentet stiller en anglikansk anerkendelse af kirker, der ved reformationen faldt ud af den biskoppelige apostolske succession, dvs. først og fremmest den norske, danske og islandske lutherske kirke, i udsigt.

Dette betegner muligvis et brud med århundreders anglikansk tradition og en tilsyneladende reinterpreteration for ikke at sige omstødelse af *The Lambeth Quadrilateral*. Det intenderede kirkefællesskab indebærer fællesskab i forkyndelsen og tjenesten for verden, indrettelse af kollegiale og konciliære organer til drøftelse af tros- og kirkeforfatningsspørgsmål samt

²⁹ Mine allerede for 14 år siden fremførte betænkeligheder har den mellemliggende udvikling på ingen måde gjort obsolete og overflødige; man kunne snarere hævde, at den har styrket mine synspunkter. Se hertil *Peder Nørgaard-Højen*, Apostolsk succession og bispeembedet. Kritisk læsning af Fællesudtalelsen fra Porvoo, i: *Theodor Jørgensen* og *Peter Widmann* (red.), *Verbum Dei – verba ecclesiae*. FS Erik Kyndal, Århus 1996, 266-281.

sidst, men ikke mindst nadverfællesskab og mulighed for udveksling af præster uden krav om reordination, men dog naturligvis kun „efter indbydelse og i overensstemmelse med de til enhver tid gældende regler” (§ 58b).

Som forudsætning herfor anerkender de involverede kirker i *Porvoo- Erklæringen* hinanden som kirker i fuld forstand og som jævnbyrdige dele af den ene, hellige, katolske og apostolske kirke. De er fælles i bekendelsen af den apostolske tro og anerkender desuden gensidigt deres respektive forkyndelse som autentisk og deres sakramentsforvaltning som ret. De tilslutter sig endvidere et syn på de ordinerede embeder, der ser disse som instrumenter for den guddommelige nåde og som værende *iure divino*. De konstaterer, at tilsynsembedet (*episcopè*), omend i forskellige former, findes og udøves i alle deltagende kirker og således sikrer disses apostolske kontinuitet. Endelig anerkender de, at „bispeembedet værdsættes og opretholdes i alle vore kirker som et synligt tegn, der giver udtryk for og tjener Kirkens enhed og kontinuitet i apostolsk liv, tjeneste og embede” (§ 58a).

Som helhed, i forkyndelse og tjeneste, skal kirken altså værne om uforanderligheden og kontinuiteten i det oprindelige budskab, men „Det ordinerede embede har et særligt ansvar for at vidne om denne tradition og for at forkynde det på ny med autoritet i hver ny generation” (§ 40). Dette apostolske embedes opgave er at opbygge Kristi Legeme og koordinere de nådegaver, Gud har skænket sit folk. Dette særlige embede kalder Fællesudtalelsen for „tilsynsembedet, *episcopé*, der indebærer omsorg for hele fællesskabets liv, at være hyrde for hyrder og at give sand føde til Kristi hjord, ... *Episcopé* (tilsyn) er nødvendigt for hele Kirken, og trofast udøvelse af dette tilsyn i evangeliets lys er af grundlæggende betydning for Kirkens liv” (§ 42). Dette tilsyn er især biskoppens opgave, selv om det ikke blot udøves personligt, men også „collegially and communally” (§ 44), dvs. sammen med andre ordinerede personer og synodalt. Den sidste grund til, at kirken overhovedet formår at være trofast, og at det overhovedet giver mening at udøve *episcopè*, er Herrens eget løfte om, at han ved sin Ånd vil være til stede og vejlede den til sandheden.

Denne Ånds vejledning knytter anglikanismen og med den Porvoo-udtalelsen specielt til bispeembedet og bispevielsen, ved hvilken kirken i tillid til Guds løfte under bøn og håndspåleggelse anmoder Gud om at udruste ordinanden og kirken som helhed med Helligånden. Ved denne handling følger kirken den apostolske skik: det er „at gøre, som apostlene gjorde, og som Kirken har gjort gennem alle tider” (§ 47). Bispeordinationen, der tilsigter at indvie en biskop i bevidst kontinuitet med apostlene, ser Porvoo-dokumentet som et tegn på Guds trofasthed og som et udtryk for, at kirken ved sig forpligtet på den apostolske kirkes kendetegn. Imidlertid garanterer den historiske succession ikke i sig selv kirkens aposto-

licitet så lidt som den pågældende biskops egen personlige trofasthed. „Ikke desto mindre forbliver fastholdelsen ved tegnet en konstant udfordring til troskab og enhed og et kald til vidnesbyrd om og stadig sandere udfoldelse af det, som er de uforanderlige kendetegn for apostlenes Kirke” (§ 51). Ganske bemærkelsesværdigt tilføjes det, at apostoliciteten kan være garanteret også i kirker, der formelt ikke har bevaret den episkopale apostolske succession, men reelt intenderer at bevare kontinuiteten med den apostolske menighed.

Denne tilføjelse bliver mulig, fordi håndspålæggelsen ved ordinationen ifølge Porvoo ikke er et eksklusivt og unikt, men ét af flere udtryk for den apostolske succession, der manifesterer sig „i hele Kirkens apostolske tradition ... (og) er et udtryk for uforanderligheden og dermed for kontinuiteten i Kristi egen opgave, som Kirken tager del i” (§ 39).³⁰ Den historiske bispesuccession er ét blandt flere andre tegn på kirkens apostolicitet. Denne på kirken som helhed applicerede apostolske succession bliver derfor det overordnede og bispesuccessionen på linie med flere andre tegn på apostolicitet (forkyndelse, sakramenter etc.) i den forstand det sekundære, og derfor kunne anglikanerne i Porvoo tilkende også de non-episkopale kirker (Danmark og Norge) karakter af apostolske kirker, idet „Den gensidige anerkendelse af vore kirker og embeder er teologisk set til stede forud for brugen af det tegn, som håndspålæggelsen er i den historiske succession” (§ 53).³¹

Det betyder imidlertid ingenlunde, at bispesuccessionen mister sin vægt og betydning. Det ses alene af antallet af paragraffer (21 af 61), som Porvoo-Erklæringen vier dette spørgsmål (§§ 34-54). Men der er på den anden side næppe tvivl om, at det traditionelle anglikanske syn på bispesuccessionen her er undergået en forandring og har fået en form, der tillader anglikanerne at tilkende kirkesamfund, der ikke har denne form for succession, men selvfølgelig nok forstår sig som apostolske, karakter af apostolsk kirke. Dette åbner så på sin side vejen til fuld anerkendelse og dermed genforening og udsoning med disse kirker, og det er da også her, der konstruktivt kan knyttes til, hvis man ønsker at tilslutte sig Porvoo-Erklæringen, og det i øvrigt kan godtgø-

³⁰ Den engelske originalversion er tydeligere: „... the primary manifestation of apostolic succession is to be found in the apostolic tradition of the Church as a whole. The succession is an expression of the permanence and, therefore, of the continuity of Christ's own mission in which the Church participates.” Til Porvoo's tolkning af den apostolske succession se *Günther Gassmann*, *Das Porvoo-Dokument als Grundlage anglikanisch-lutherischer Kirchengemeinschaft im nördlichen Europa*, i: *Ökumenische Rundschau* 44 (1995), 172-183, særligt 177 ff.

³¹ Igen er den engelske tekst tydeligere: „The mutual acknowledgment of our churches and ministries is theologically prior to the use of the sign of the laying on of hands in the historic succession.”

res, at lutheranerne ikke i sidste instans forledes til at skrive under på noget, som det kan blive vanskeligt at forene med et luthersk embeds-syn. Dette er imidlertid et åbent spørgsmål.

Porvoo's tilsyneladende økumeniske åbenhed giver nemlig ved nærmere eftersyn grund til kritiske kommentarer. For det første er mange formuleringer i de væsentlige paragraffer så svævende og upræcise, at det ikke virker tillidvækkende. For det andet er der ting, der tyder på, at den historiske succession i bispeembedet af Porvoo-tekstens forfattere uanset al imødekommenhed anses for at være det normale og normative. Det er et beklageligt historisk „uheld”, at den danske og norske kirke i sin tid mistede successionen, og det kan der kun ses bort fra, når der foreligger evidens for, at vore kirker også i mellemtiden har haft til hensigt at bevare den oprindelige apostolske tro. Og når det så er godtgjort, er det ifølge Porvoo-dokumentet kun naturligt at få genindført den historiske bispe-successions tegn så hurtigt som muligt, for så først bliver der teologisk orden på tingene. I den forstand er bispeembedet „a non-optional extra”, en tilføjelse, der ikke kan vælges fra.³²

§ 53 taler udtrykkeligt om „Genoptagelsen af brugen af dette tegn” som „et middel til at synliggøre Kirkens enhed og kontinuitet på alle steder og til alle tider”, hvilket imidlertid ikke intenderer at give en negativ vurdering af den aktuelle dansk-norske embedsstruktur. Men det ønskværdige i genindførelsen af den historiske succession bliver helt tydeligt, når det kan hedde: „Ved at bevæge os mod hinanden og ved at blive tjent af et forsonet og gensidigt anerkendt bispeembede vil vore kirker både være mere tro mod deres kaldelse og også mere bevidste om deres behov for forny-

³² Interessant er i denne sammenhæng den katolske teolog *Heinz-Albert Raems* kommentar til mulighederne for at komme videre i dialogen om bispeembedet efter Leuenberg, Meissen og Porvoo. Raem henviser til den kontinentale reformationens fravalg af kirkens biskoppelige struktur som en „Notordnung”, der var betinget af, at ingen af de katolske biskopper i Tyskland gik over til reformationen, og stiller så det i katolsk perspektiv helt evident væsentlige spørgsmål: „Besteht lutherischerseits die Bereitschaft, von einer ‚Notordnung‘ zu einer geschichtlich unter dem Beistand des Heiligen Geistes gewachsenen Ordnung überzugehen, unter der Voraussetzung, daß die Mißstände, die zum Erlaß der ‚Notordnung‘ geführt haben, beseitigt sind und Maßnahmen getroffen wurden, daß solche Mißstände nach menschlichem Ermessen nicht mehr aufkommen können?“ Det er værd at notere sig, at Raem ser „den Grundunterschied zwischen L[euenger] K[onkordie] und Porvoo” i det, han kalder „die Beliebigkeit der Gestalt des Amtes”, som han som katolsk teolog naturligvis afviser, men som han åbner en mulighed for at få genforhandlet med lutheranerne (og dermed også med Leuenberg-Kirkefællesskabet) under anvendelse af Porvoo som løftestang. *Heinz-Albert Raem*, Leuenberg, Meissen und Porvoo aus römisch-katholischer Sicht, i: *Wilhelm Hüffmeier and Colin Podmore (eds.)*, Leuenberg, Meissen and Porvoo. Consultation between the Churches of the Leuenberg Church Fellowship and the Churches involved in the Meissen Agreement and the Porvoo Agreement [English-German], Leuenberger Texte, Heft 4, Frankfurt am Main 1996, 180-184.

else” (§ 54). Og helt utvetydig bliver teksten, når det afsluttende kan understreges, at den voksende læremæssige forståelse må føre til, „at alle vore kirker sammen kan bekræfte værdien og anvendelsen af den historiske bispesuccessions tegn ... Dette indebærer, at de kirker, hvor dette tegn en tid ikke har været brugt, er fri til at anerkende tegnets værdi og bør tage det i brug uden derved at fornægte deres egen apostolske kontinuitet. Dette indebærer også, at de kirker, hvori tegnet har været brugt, er fri til at anerkende bispeembedets realitet, og at de bør bekræfte den apostolske kontinuitet i de kirker, hvor bispesuccessionens tegn en tid ikke er blevet brugt” (§ 57).

Det turde altså – til trods for alle tågede formuleringer – tydeligt nok være Fællesudtalelsens ønske, at den historiske bispesuccession skal genindføres. Til gengæld er det ikke ganske klart, om bispeembedet hører til *esse ecclesiae* eller blot til *bene esse ecclesiae*. På den ene side kunne man jo nok forledes til at antage, at bispeembedet kun hører til *bene esse ecclesiae*, for så vidt som teksten kan tillægge den danske og norske kirke faktisk apostolicitet, selv om den historiske udvikling bevirkede opgivelse af bispesuccessionen. En kirke kan altså være apostolsk, også selv om den ikke besidder den historiske episkopale succession. På den anden side taler dokumentet så varmt for dens genindførelse, at man får en mistanke om, at bispeembedet forstås som hørende med til kirkens væsen.³³

c. Meissen

Denne mistanke bekræftes ved en sammenligning med den såkaldte *Meissen Agreement*³⁴, der gik forud for Porvoo, og som er en parallel aftale mellem Church of England og evangeliske kirker i Tyskland. Meissen-

³³ Det er i grunden næppe så overraskende, at anglikanerne kan tilkende den norske og danske kirke faktisk apostolicitet, for så vidt disse kirker naturligvis intenderer at stå i apostolsk kontinuitet. Det vil en hvilken som helst kirke naturligvis gøre – og ganske uafhængigt af de strukturer, der bærer kontinuiteten. Ellers er der jo ikke tale om en kristen kirke. En lignende anerkendelse ville kirkerne i Norge og Danmark for den sags skyld også kunne få fra Rom, uden at den katolske kirke af den grund kunne drømme om at retablere kirkefællesskab med dem. Den teologiske hovedregel vil i Rom som i Canterbury være, at en kirkes apostolske kontinuitet normalt, men ikke altid og med nødvendighed kommer til udtryk i bispesuccessionen. Men hvor denne succession overhovedet mangler, er der til gengæld kun tale om kirke i deficitær forstand. Lutherdommen på sin side vil ikke have vanskeligt ved helt udramatisk og afslappet at tolke den biskoppelige succession som et (kontingent) udtryk for kirkens apostolicitet.

³⁴ On the Way to Visible Unity, Meissen 1988. Relations between the Church of England, the Federation of the Evangelical Churches in the German Democratic Republic, and the Evangelical Church in Germany in the Federal Republic of Germany. I: *Sven Oppegaard and Gregory Cameron (ed.)*, Anglican-Lutheran Agreements. Regional and International Agreements 1972-2002, LWF Documentation No. 49, Geneva 2004, 129-144.

teksten kunne på væsentlige punkter næsten have tjent som forlæg for Porvoo. De to dokumenter minder på adskillige punkter og helt ind i formuleringerne om hinanden, men adskiller sig på det i nærværende sammenhæng helt afgørende område, nemlig bispeembedet, som nogle af de berørte tyske kirker ganske enkelt ikke besidder. Derfor kan Meissen-teksten bruges som hermeneutisk nøgle til forståelse af Porvoo-udtalelsens syn på forholdet mellem bispeembede og kirke og som prøve på, om den faktisk anser bispeembedet som hørende med til kirkens væsen. Den afgørende formulering lyder således: „Lutheran, Reformed and United Churches, though being increasingly prepared to appreciate episcopal succession ‚as a sign of the apostolicity of the life of the whole Church’, hold that this particular form of *episcopate* should not become a necessary condition for ‚full, visible unity’. The Anglican understanding of full, visible unity includes the historic episcopate and full interchangeability of ministers. *Because of this remaining difference our mutual recognition of one another’s ministries does not yet result in the full interchangeability of ministers*” (Meissen Agreement, § 16; her kursiveret).

Meissen-aftalen er altså betydeligt klarere i sit ordvalg og forbliver trofast over for Lambeth Quadrilateral og dets krav om anerkendelse af *the historic episcopate* som forudsætning for kirkelig enhed. Følgelig afviser den etablering af enhed mellem den anglikanske kirke og de reformatoriske kirker, der ikke kender bispeembedet, skønt den anerkender „that personal and collegial oversight (*episkope*) is embodied and exercised in our churches in a variety of forms, episcopal and non-episcopal, as a visible sign of the Church’s unity and continuity in apostolic life, mission and ministry” (§ 17A IV).

Nu kunne forskellen mellem Porvoo og Meissen jo eventuelt forklares ved, at det afgørende gennembrud til et nyt og anderledes syn på bispesuccessionen havde fundet sted i selve Porvoo-forhandlingerne, der derfor naturligt nok måtte ende i en anden forståelse end Meissen, og som efter al sandsynlighed ville præge alle fremtidige økumeniske forhandlinger mellem anglikanismen og andre kirker. Om dette også blev tilfældet, er vi faktisk i stand til at efterprøve, eftersom de anglikanske kirker nogle år *efter* affattelsen af Porvoo-Erklæringen igen indgik en overenskomst med kontinentale, protestantiske kirker, denne gang i Frankrig, der er typologisk sammenlignelige med Meissen-kirkerne. Den anglikanske holdning til de franske protestanter er usædvanlig lærerig og kaster et interessant lys over det spørgsmål, hvorvidt den tilsyneladende nye forståelse af successionen, som efter ovenstående tolkning eventuelt kunne foreligge i Porvoo, holder for en nærmere prøvelse. Hvis dette er tilfældet, er teksten en økumenisk milepæl og faktisk udtryk for et revolutionerende brud

med hidtidig anglikansk lære og med Lambeth Quadrilateral.³⁵ I så fald markerer Porvoo indledningen til en ny æra i de anglikanske kirkers relationer til andre kirker. Om dette nybrud bliver reciperet af *Anglican Communion*, vil det efter Porvoo være det, der bestemmer det officielle anglikanske syn på bispesuccessionen.

d. Reuilly

Virkeligheden ser imidlertid anderledes ud. Det viser sig nu, at den senere aftale mellem de anglikanske kirker i Storbritannien og Irland og de lutherske og reformerte kirker i Frankrig (det såkaldte *Reuilly Common Statement*³⁶, 2001) er om muligt endnu klarere i mælet end Meissendokumentet og bekræfter berettigelsen af en kritisk tilgang til den folkekirkelige tilslutning til Porvoo. Reuilly-overenskomsten er et paralleldokument til Meissen-aftalen og som den indgået med kirker, der ikke nødvendigvis er biskoppeligt struktureret. Det understreges her, at „Anglicans ... make a distinction between the recognition (acknowledgment) of the Church of Christ in another tradition, including the authentic word, sacraments and ministries of the other churches, and a further stage – the formation of a reconciled, common ministry in the historic episcopal succession, together with the establishment of forms of collegial and conciliar oversight. Anglicans speak of this further stage as the reconciliation of churches and ministries” (§ 27). Og i § 37 helt umisforståeligt: „Anglicans hold that the full visible unity of the Church includes the historic episcopal succession.” Hvilket logisk nok indebærer, at der endnu ikke kan etableres fuld synlig enhed mellem de pågældende kirker. Man kan med fuld ret konkludere, at Reuilly og Meissen ligger helt på samme linie med henblik på bispesuccessionens betydning for kirkens enhed og indgåelse af kirkefællesskab. Den nærliggende mulighed, at Porvoo kunne have haft en afsmittende effekt på udformningen af Reuilly-aftalen, udnyttes skuffende nok ikke. Der foreligger muligvis – og i bedste fald og i luthersk perspektiv – en vis glædelig, hidtil ukendt bevægelighed i det

³⁵ En sådan optimisme giver *André Birmelé* udtryk for, når han skriver: „Es hat eine Zeit gegeben, in welcher aufgrund des Lambeth Quadrilaterals die Anglikaner lutherische und reformierte Kirchen wegen des fehlenden historischen Bischofsamtes nicht als vollen Ausdruck der Kirche Christi verstanden haben. In dieser Phase gab es eine weitreichende, aber keine volle Kirchengemeinschaft. Die neuere anglikanische Theologie und nicht zuletzt P[orvoo] S[tatement] zeigen, daß andere Wege möglich sind, ohne daß die Anglikaner die Forderung nach einem gemeinsam ausgeübten Bischofsamt in historischer Sukzession dabei aufgeben.“ Leuenberg – Meissen – Porvoo. Zur Gemeinschaft der anglikanischen, lutherischen, reformierten und unierten Kirchen Europas, i: *Wilhelm Hüffmeier and Colin Podmore (eds.)*, op. cit., 47. Birmelés sympatiske holdning bekræftes desværre ikke af udviklingen efter Porvoo (se nedenfor).

³⁶ *Called to Witness and Service. The Reuilly Common Statement. I: Sven Oppegaard and Gregory Cameron (ed.)*, Anglican-Lutheran Agreements. Regional and International Agreements 1972-2002, LWF Documentation No. 49, Geneva 2004, 201-230.

anglikanske standpunkt, som det kommer til udtryk i Porvoo, men meget tyder på, at det ikke vil være forkert at antage, at bispesuccessionen nu som før hører til de områder af anglikansk lære, der i sidste instans er „non-negotiable”.³⁷ Under alle omstændigheder vil man uden overdri- velse kunne hævde, at Porvoo-nybruddet ikke var blevet reciperet, da Reuilly-aftalen udarbejdedes. Hvis der da var et nybrud at recipere?

Økumeniske konsekvenser for Folkekirken

Analysen af Porvoo-teksten i lyset af erklæringerne fra Reuilly og Meissen afslører uheldige konsekvenser for Folkekirkenes økumeniske relationer. Meissen og Reuilly dokumenterer anglikanismens samtaler med kirker, der står i samme reformatoriske tradition som Folkekirken. Det eneste, der læremæssigt adskiller denne fra kirkerne i Tyskland og Frankrig er den formelle kendsgerning, at disse kirker ikke alle besidder bispesuccessionen – hvilket naturligvis ikke udelukker, at de har andre institutioner til at varetage den også efter kontinental-reformatorisk opfattelse nødvendige *episcopè*. Sagligt teologisk burde anglikanismens relation til de lutherske kirker i Norden ikke adskille sig fra dens forhold til de reformatoriske kirker i Tyskland og Frankrig. Teksterne fra Meissen og Reuilly er på dette punkt langt mere præcise end den på mange måder vanskeligt håndterbare tekst fra Porvoo. Derfor kan Meissen og Reuilly fungere som hermeneutisk hjælp til analyse af Porvoos uklarheder. Resultatet heraf synes altså at blive, at anglikanismen også i Porvoo Statement – til trods for alle tilsyneladende økumeniske åbninger – fastholder kirkens apostolske kontinuitet i bispesuccessionen mere end i en succession i forkyndelsen, som lutherdommen kunne formulere det.

Alt dette kunne man til nød lade være anglikanismens problem, fordi det jo – sådan kunne man argumentere – tilsyneladende ikke afficerer dens relation til skandinavisk og baltisk lutherdom³⁸, hvis det ikke lige var for

³⁷ Jf. *Stephen Sykes and John Booty (ed.), The Study of Anglicanism*, London and Minneapolis/Minn. 1988, 398 ff.

³⁸ Denne holdning kommer til udtryk hos *Peter Widmann* (Udtalelse om Porvoo-erklæringen, i: *Fønix* Nr. 2, 19. årg., København 1995, 114 ff), når han (126-127) hævder, at „Når [anglikanerne] ikke udtrykkeligt gør Meissen-dokumentet til en del af Porvoo-erklæringen, behøver vi heller ikke at gøre det. I Porvoo erklæres den fulde enighed, uden at ‚det historiske episkopat‘ på utvetydig vis er gjort til en nødvendig betingelse. Når vi således i vores fortolkning af Porvoo-erklæringen tilslutter os den protestantiske opfattelse fra Meissen, som anglikanerne dengang (1988) har afvist, så er det ikke vores problem.” At ‚det historiske episkopat‘ ikke på utvetydig vis er gjort til en nødvendig betingelse, er jo netop noget af det mest problematiske ved Porvoo-teksten, og det er mildt sagt ikke bare anglikanernes problem. Det er det selvfølgelig også, men det er og forbliver et problem også for lutheranerne at skrive under på en aftale, der på det væsentligste teologiske punkt forbliver uklart. Det er der ingen af de involverede parter, der kan være tjent med, og dette er ikke mindst tilfæl-

den kendsgerning, at Porvoo dermed kommer til at afvise fællesskab med reformatoriske kirker, som Folkekirken i forvejen er forbundet med i Leuenberg-Kirkefællesskabet, og som den på en måde kommer til at forråde – eller i hvert fald være usolidarisk med – ved undertegnelsen af Porvoo-Erklæringen. Sjældent viser det økumeniske Janus-hoved og problemet om den nødvendige kohærens mellem interkonfessionelle aftaler, indgået af kirkerne til den ene og anden side på forskelligt tidspunkt og i forskellige situationer, sig så akut og så tydeligt som i dette tilfælde. Denne vanskelighed kan man selvfølgelig som anført vælge at ignorere, som bispekollegiet og MKR tilsyneladende har gjort. Men det er unægtelig ikke en attitude, der fremmer respekten hos samtalepartnere. Tværtimod vil den uundgåeligt medføre et fatalt tab af troværdighed. Alene af den grund kræver dette økumeniske kompatibilitetsproblem en ekstra overvejelse, inden man accepterer vor kirkes tilslutning til Porvoo.

det, når man ved sammenligning mellem Porvoo og de mest nærliggende andre tekster af ikke blot sammenligneligt, men i lange passager ordret enslydende indhold må komme til det resultat, at det historiske episkopat også i Porvoo-sammenhænge efter al sandsynlighed spiller en langt mere afgørende rolle, end det er de fleste lutheranere kært. Jeg skal ikke påstå, at uklarheden er tilsigtet for at fremme receptionen, men jeg er ikke i tvivl om, at Porvoo-Erklæringen ikke kan tolkes som det afgørende embedsteologiske gennembrud, som tilhængerne af den påstår. Og Peter Widmann er da også på det rene med, at Porvoo „selvsagt [må] afvises totalt” (127), hvis man følger den interpretation, jeg her har fremlagt som nødvendig. Men alligevel ender han med at understrege, at vi ikke bør have bekymringer på anglikanernes vegne og udelukke, at de „måske har bevæget sig? Lad os nøjes med vores egne problemer. Vores sag er det at spørge, om Porvoo-erklæringen tvinger os til noget uevangelisk. Hvis dette ikke er tilfældet, kan vi med glæde hilse erklæringens resultater velkommen” (ibid.). Det er rigtigt, at vi ikke skal nære bekymringer på andres vegne, men i dette tilfælde bliver anglikanernes problemer også vore, fordi vi står over for at skulle undertegne en overenskomst med en partner, hvis økumeniske adfærdsmønstre på grund af en uigennemskuelig teologi på et væsentligt område forbliver intransparent. Hvad ville være mere naturligt, end at anglikanerne, om de virkelig har „bevæget sig” med henblik på det historiske episkopats betydning, skyndsomst fik indgået en aftale med Meissen- og Reuilly-kirkerne, der afspejlede denne bevægelse? Fordelen herved er for begge parter, at det grundlag, som der skal tages stilling til og skrives under på, ville få den nødvendige transparens og entydighed. Det er der mig bekendt ikke taget initiativ til. Og så længe denne gennemskuelighed ikke er til stede, forbliver det også uklart, om vi med en tilslutning til Porvoo ikke måske risikerer at handle „uevangelisk”. Uevangelisk i luthersk forstand og i strid med principperne i CA Art. VII ville det nemlig være at acceptere det historiske episkopat som betingelse for kirkelig enhed, og som teksten foreligger, er dette just det uklare. At nogle vil anse denne holdning for konfessionalistisk forstokkethed, får være; den er lige fuldt bæredygtig, hvis det skal give mening at føre økumeniske samtaler med udgangspunkt i et *luthersk* syn på kirkes væsen og enhed.

Er Leuenberg og Porvoo kompatible?

Med henblik på en mulig kompatibilitet mellem Leuenberg-Konkordien og Porvoo-Erklæringen må man i første række hæfte sig ved sidstnævntes tilsyneladende, men uldent formulerede ønske om enhedens genoprettelse mellem den anglikanske kirke i United Kingdom og de lutherske kirker i Norden og Balticum under en faktisk forudsætning af, at disse sidste anerkender, hhv. genindfører den historiske bispesuccession. Den mest sandsynlige tolkning af Porvoo-teksten er som ovenfor fremstillet, at bispeembedet forstås som hørende væsensmæssigt med til kirken. Er denne interpretation rigtig, mister kohærensens mellem Porvoo og Leuenberg selvfølgelig tilsvarende sine konturer. At gøre bispeembedet til et *necessarium unitatis ecclesiae* er ganske indlysende på kollisionskurs med en luthersk forståelse af kirken og af de nødvendige forudsætninger for dens enhed.

CA Art. 7 taler om enighed om evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning som det eneste og tilstrækkelige grundlag for kirkens enhed, idet der til etablering af denne kun kan kræves, hvad der er frelsesnødvendigt.³⁹ Reduktionen af den for enheden nødvendige konsensus til det for frelsen nødvendige (*necessaria salutis* falder sammen med *necessaria unitatis*) indskrænker den absolut nødvendige enighed til et minimum og tillader dermed en rig mangfoldighed af tolkninger på alle andre områder, uden at enheden dermed brydes. Lutherdommen har således ingen vanskeligheder ved at anerkende anglikanismens *historic episcopate* som en mulig bærer og tradent af autentisk apostolicitet, men dette episkopat repræsenterer i luthersk perspektiv en kontingent og derfor kun én af flere mulige embedsstrukturer, hvorfor det ikke kan gøre krav på at blive betragtet som en *nødvendig* forudsætning for den kirkelige enheds genoprettelse. Tilslutningen til Porvoo-Erklæringen truer derfor med at bryde båndene til de lutherske kirker, der ikke har bevaret bispeembedet (men på den anden side naturligvis et tilsynsembede), og dermed splitte lutherdommen. Dette er næppe en acceptabel konsekvens. Dertil kommer, at en ratifikation af erklæringen som allerede sagt implicerer et brud med økumeniske partnere, som de norske og danske folkekirker i forvejen er i fællesskab med, i første række netop *Leuenberg Kirkefællesskabet*.⁴⁰

³⁹*Leuenberger Konkordie* ligger helt på linie hermed, når den (§ 2) understreger: „Kirken er alene grundlagt på Jesus Kristus, som samler og sender den ved at skænke den sin frelse i forkyndelsen og sakramenterne. Efter reformatorisk opfattelse er derfor overensstemmelsen om den rette forkyndelse af Evangeliet og den rette forvaltning af sakramenterne nødvendig og tilstrækkelig til Kirkens sande enhed. Af disse reformatoriske kriterier udleder de deltagende kirker deres forståelse af ... kirkefællesskab, ...” Oversættelse ved Erik Kyndal, *Leuenberg Konkordien og Kirkefællesskabet af reformatoriske kirker i Europa*, København 2005, 31.

⁴⁰ De lutherske kirker i Sverige og Finland har ikke dette problem, idet de står uden for Leuenberg-Fællesskabet.

Men når dette er sagt, er der jo på den anden side også adskilligt, der forener Porvoo og Leuenberg. Begge tekster baserer, om end med forskellige formuleringer, det ønskede kirkefællesskab på en fælles forståelse af det bibelske budskab og den apostolske tradition.⁴¹ Både Leuenberg- og Porvoo-processen tilstræber en eller anden form for synlig enhed, men de er uenige i deres syn på forudsætningerne for dens reetablering. Når Leuenberg-Konkordien ser kirkefællesskab om Ordet og sakramenterne som en mulighed på grund af dialogpartnernes overensstemmende syn på evangeliet som budskabet om den gudløses nådige retfærdiggørelse, der bevidnes og bliver virkelighed i ordets forkyndelse og sakramenternes forvaltning, er Porvoo-Erklæringen ikke uenig, men den insisterer derudover og primært på anerkendelsen af det fælles kirkelige embede, specielt det historiske episkopat og den apostolske succession, ikke blot som tegn på, men også som basis for kirkens synlige enhed. Hvor Leuenberg fokuserer på den fælles forståelse af evangeliet selv, lægger Porvoo vægten på evangeliets af bispesuccessionen bevidnede apostolicitet.

Dogmatisk sagligt forholder de to dokumenter sig på en måde supplerende til hinanden, idet man her som der er stærkt interesseret i den fælles forståelse af det apostolske evangelium og dets autentiske overlevering til senere generationer. Evangelium og apostolicitet hører uløseligt sammen, men enigheden hører op, når talen falder på den måde, hvorpå den apostolske kontinuitet garanteres og bevares. Denne uenighed afslører Porvoo-Erklæringen som runden af en anden tænke måde end den reformatoriske, der netop undgår at knytte apostoliciteten nødvendigt til kontingente, historiske strukturer (som Porvoo selv efter den mest imødekommende læsemåde har en umiskendelig tendens til) og derfor er åben for at møde den, *ubi et quando visum est Deo*. Leuenberg underordner embedsspørgsmålet under den fælles forståelse af retfærdiggørelsen og kan på det grundlag erklære kirkefællesskab i ord og sakramente (Kanzel- und Abendmahlsgemeinschaft); Porvoo ser derimod den synlige enhed i lyset af det historiske episkopat og den apostolske succession, hvilket i realiteten (og specielt om man – som jeg mener, man bør – tolker Porvoo i lyset af Meissen- og Reuilly-Erklæringerne) indebærer en afvisning af de reformatoriske kriterier for kirkens enhed og en affærdigelse af konsensus med henblik på synderes retfærdiggørelse *sola gratia et sola fide* som sufficient grundlag for kirkefællesskab.

Teologisk konklusion

Med den her fremlagte tolkning af de relevante tekster er det vanskeligt at se, hvordan konflikten mellem Porvoo og Leuenberg skulle kunne und-

⁴¹Leuenberger Konkordie konstaterer allerede i § 1 „den fælles forståelse af Evangeliet”, Porvoo Common Statement i § 7, at „The faith, worship and spirituality of all our churches are rooted in the tradition of the apostolic Church”.

gås. De to dokumenter er næppe kompatible.⁴² Porvoo-teksten kræver utvivlsomt genuine reformatoriske grundanskuelser, der ikke ser nogen væsensforskel mellem en præst og en biskop og udtrykkeligt undgår guddommeliggørelsen af bestemte kirkelige strukturer.⁴³ Der er kun ét embede, der til gengæld er forordnet af Gud, og bisp og præst er begge ansvarlige for ordets tjeneste og for så vidt forpligtet på evangeliet alene, omend på forskellige funktionsniveauer.

Endvidere repræsenterer Leuenberg og Porvoo to forskellige kirkesyn og derfor også to forskellige enhedsmodeller. Leuenberg-kirkerne er enige om det centrale i evangeliet og kan derfor umiddelbart indgå i fællesskab med hinanden. Porvoo-kirkerne er også enige om det centrale i evangeliet, men kan ikke umiddelbart realisere fællesskabet, fordi den ene dialog-partner (anglikanismen) kræver overtagelse af en for reformatorisk teologi artsfremmed bispeteologi for at kunne acceptere lutheranerne, resp. protestanterne som del af den synlige enhed.

Denne iøjnefaldende forskel i synet på det kirkelige (ordinerede) embede og især på bispeembedet bevirker tilmed, at anglikanismen kan få vanskeligheder med at anerkende de lutherske kirker som *kirke* i fuld for-

⁴² Dette spørgsmål er i øvrigt så kompleks, at man kun kan hilse André Birmelés forslag om på europæisk plan at indrette et organ til sikring af kompatibilitet mellem og koordination af de efterhånden talrige og derfor mere og mere uoverskuelige økumeniske overenskomster og aftaler. Op. cit., 52.

⁴³ Dette er også holdningen i *Die Kirche Jesu Christi*, der er Leuenberg-Kirkefællesskabets ekklesiologiske supplement til Konkordien: „At Kristus har indstiftet embedet som en tjeneste for Ordets forkyndelse og sakramenternes forvaltning, og at dette embede hører med til at være kirke, er noget der må være fuldstændig overensstemmelse om. Men den særlige skikkelse af og strukturerne af dette embede og af kirkens orden hører til den legitime og lokalt betingede mangfoldigheds område. Denne mangfoldighed stiller ikke spørgsmålstegn ved kirkefællesskabet. Den behøver dog den stadige teologiske prøvelse på Kirkens udspring og Kirkens bestemmelse for at forblive en legitim forskellighed.“ *Wilhelm Hüffmeier (Hrsg.)*, *Die Kirche Jesu Christi*. Der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die kirchliche Einheit. Leuenberger Texte, Heft 1, Frankfurt am Main 1995, 57. Her dansk oversættelse ved *Erik Kyndal*, *Leuenberg Konkordien og Kirkefællesskabet af reformatoriske kirker i Europa*, København 2005, 78. Jf. også de såkaldte *Tampere-teser om embedet* (1986), hvor det (tese 3) hedder: „Skønt Leuenberg-kirkerne i kraft af deres særlige, også historisk betingede traditioner har forskelligartede strukturer i kirkeledelsen, er de dog nået til enighed om, at sådanne forskelle i den kirkelige struktur ikke er til hinder for et *kirkefællesskab*, der indebærer prædikestols- og nadverfællesskab samt gensidig anerkendelse af embede og ordination, så længe spørgsmålet om ledelsen af kirken forbliver underordnet under ordets herredømme. De anerkender også i den videre økumeniske diskussion at kunne og burde lære af andre, ikke-reformatoriske kirker, men mener dog, at ingen enkelt historisk tilbleven form for kirkeledelse og embedsstruktur kan eller må gælde som forhåndsforudsætning for fællesskab og gensidig anerkendelse.“ *Peder Nørgaard-Højen (red.)*, *Leuenberg og Økumene*. Tekster og kommentarer til belysning af Leuenberg-kirkernes forhold til den økumeniske bevægelse, Nordisk Ekumenisk Skriftserie Nr. 18, Uppsala 1988, 124.

stand. De er i bedste fald deficiente kirker, og ved denne kendsgerning rokker hverken uklare formuleringer eller kirkepolitiske manipulationer.⁴⁴ Kirker i ordets egentlige betydning bliver de først, hvis de på den ene eller anden måde – eksplicit eller implicit, teologisk klart eller kirke-diplomatisk tilsløret – accepterer forestillingen om det historiske episkopat. Konsekvensen kunne let blive, at vi i fremtiden må indstille os på at operere med to slags protestantisme, en Leuenberg- og en Porvoo-protestantisme. For at undgå denne fare er det alt om at gøre at skynde sig med omhu og ikke forhastet fremskynde en tilslutning til Porvoo.

Men dette betyder på den anden side selvfølgelig ikke, at alt så er tabt, og vi derfor kan glemme det hele. Tværtimod motiverer dette analytiske resultat til yderligere teologisk refleksion, der forhåbentlig med tiden kunne føre til konsolidering og videre udbyggelse af de positive ansatser i Porvoo-Erklæringen og deres kirkelige reception i den anglikanske kirke. Før dette er sket, og Porvoo-teksten har undergået en hertil svarende præcisering, vil lutherdommen nok være bedst tjent med at udvise en vis tilbageholdenhed over for den.

Selv om der således – når alt kommer til alt – næppe er tvivl om, at Porvoo-aftalen i realiteten står fast på Lambeth Quadrilateral, forbliver alt imidlertid i sidste instans uklart og alt andet end éntydigt. Imod den her gennemførte analyse taler eventuelt under alle omstændigheder den praktisk-kirkelige kendsgerning, at den ikke-biskoppelige norske lutherske kirke har tilsluttet sig aftalen og dermed er blevet accepteret af de deltagende anglikanske kirker – tilsyneladende uden at man fra norsk side har været sig bevidst dermed at krænke forholdet til Leuenberg-kirkerne. Endnu står Den Danske Folkekirke uden for Porvoo-fællesskabet, men det kan konstateres, at de fra anglikansk hold i de senere år udfoldede, bemærkelsesværdige anstrengelser for at få den til at tilslutte sig det, nu ser ud til at bære frugt.

Afsluttende bemærkninger

Med ovenstående udredninger af nogle enkelte, men vigtige punkter i Porvoo-dokumentet er der ikke nødvendigvis lagt op til en kritisk afvisning af hele den teologiske proces, hvoraf det resulterede. De er ene og alene begrundet i ønsket om at gøre sig klart, hvad det er, man siger ja til, hvis man tilslutter sig Porvoo-Erklæringen. Det lader sig næppe gøre med en flot bemærkning om, at anglikansk og luthersk embedsforståelse nok i grunden er identisk, og slet ikke ved – som biskop Drejergaard gør

⁴⁴Det står mig klart, at Porvoo-Erklæringen med henblik på bispesuccessionen (tilsigtet eller utilsigtet?) er holdt i svævende vendinger, men læser man (som jeg har gjort det her) teksten med Meissen og Reuilly som hermeneutiske nøgler, kan der næppe være tvivl om sagen.

det i kritik af sognepræst Torkild Thaning – at tolke Fællesudtalelsen fra Porvoo „som et udtryk for de anglikanske kirkers bestræbelse for at snakke sig ud af deres traditionelle opfattelse af bispeembedet og den apostolske succession, som man af samme grund omdøbte til ‚historisk succession‘“.⁴⁵ Det er vanskeligt at fatte den despekt for den anglikanske samtalepartner, der kommer til udtryk i en sådan bemærkning. Hvad ville vi mene om en dialogpartner, der forstod vor holdning i samtalen som et forsøg på at tale os ud af vor egen forpligtende tradition, med udgangspunkt i hvilken vi overhovedet førte samtalen, og så i øvrigt erklære, at det, vi således havde talt os ud i, ville blive forstået som en normativ gengivelse af lutherdommen, der kunne tjene som grundlag for mellemkirkelige overenskomster? Det ville jo være ynkeligt, absurd og utroværdigt – og ville i øvrigt helt og aldeles gøre den økumeniske samtale overflødig. Hvis man alligevel lader tolkningen af sin samtalepartners udsagn styre af pragmatik og hyggefornemmelser, er der jo ingen grund til at ofre tid, penge og andre ressourcer på en vanskelig teologisk dialog.

Men sådan forholder det sig da heldigvis heller ikke. Det sidste kvarte århundredes samtaler mellem anglikanismen og skandinavisk og kontinental lutherdom og protestantisme har i høj grad afsløret, at anglikanerne har vidst, hvad de gjorde, da de sagde nej i Meissen og Reuilly, men ja i Porvoo. Men det lyder da vel i *vore* øren lifligt og sympatisk? Javel, men alligevel bliver vi som allerede forklaret nødt til at belære vo-

⁴⁵ Kommentar i KD den 16. januar 2010. Det er mildt sagt forfejlet at tolke termen *historisk succession*, resp. *historic episcopate* som udtryk for anglikanernes ønske om at snakke sig ud af og nedvurdere deres eget traditionelle syn på den apostolske succession. Der er for anglikanismens økumeniske partnere kun grund til at tage forestillingen om *historic episcopate* lige så alvorligt, som anglikanerne selv gør. Selv om termen i anglikansk teologi naturligvis, som vi har set, kan gøres og bliver gjort til genstand for forskellige teologiske og historiske tolkninger, hører anglikanismens insisteren på *the threefold ministry of bishops, presbyters and deacons*, som man fører tilbage til Ignatius af Antiokia, med til „the non-negotiables of the Anglican ethos“, som John S. Pobee udtrykker sig i sit bidrag til *Stephen Sykes and John Booty (ed.), The Study of Anglicanism*, London and Minneapolis/Minn. 1988, 398 ff. Se hertil endvidere *Max Keller-Hüschemenger, Die Lehre der Kirche im Urteil der Lambeth Konferenzen*, Gütersloh 1976, 93 ff. Det understreges her, at den særegne katolsk-reformatriske anglikanisme ifølge Lambeth-konferencerne har en tendens til „die authentische Zeugnisfunktion der altkirchlichen Tradition umzufunktionieren in die authentische Interpretationsfunktion der gesamt-kirchlichen Tradition und damit der Geschichte der Kirche als ganzer. Diese Tendenz aktualisiert sich am eindringlichsten und für das theologisch-ekklesiologische Selbstverständnis des Anglikanismus wohl am charakteristischsten in dem von den Lambeth Konferenzen als wesentliches Element des gemein-anglikanischen Erbes übernommenen Verständnis des auf Christus und seine Apostel zurückreichenden und in geschichtlich bruchlos-kontinuierlicher Kette bis in die Gegenwart fortgeführten ‚historischen Episkopats‘ der anglikanischen Kirche(n) als des Garanten und Symbols der Kirchen- und Lehrkontinuität seit der Alten Kirche.“

re anglikanske samtalepartnere om, at de tilsyneladende misforstår den skandinaviske og baltiske lutherdoms bibeholdelse af bispeembedet som noget andet end det, den er, og i et kirke diplomatisk, uklart sprog får dette embede til at ligne, hvad de kalder „historic episcopate”. Nærværende redegørelse for embedssynet i anglikanismen og lutherdommen turde have godtgjort, at dette imidlertid ikke er tilfældet, og derfor er det heller ikke helt så „forvrøvlet”, som Odense-biskoppen påstår⁴⁶, når pastor Thaning advarer mod en genindførelse af en ved reformationen afbrudt apostolsk succession i anglikansk forstand.⁴⁷ Det er mildest talt uheldigt, hvis man ikke formår at se, hvad Thaning her peger på som en skjult konsekvens af tiltrædelsen til Porvoo. Det er ikke bare et akademisk spørgsmål, om dette skridt måske ikke i sidste instans implicit indebærer en afvisning af den lutherske bekendelse.

Til slut kun dette: Der er naturligvis intet i vejen med apostolsk succession. Uden den kan ingen kirke være kristen kirke, men det er voldsomt væsentligt, hvad man knytter den apostolske succession til: Om man som lutherdommen ser successionen i evangelieforkyndelsen eller som anglikanismen knytter den til bispeembedet. Af det alternativ afhænger synet på kirken og dens enhed. Lutheranerne har – for nu at gentage det endnu engang – ingen problemer med at anerkende bispeembedet som en af eventuelt flere bærere af kirkens apostolske kontinuitet, men det er ikke nogen *nødvendig* bærer af apostoliciteten og hører af embedsteologiske grunde heller ikke nødvendigvis med til kirken.⁴⁸ Hvad man derimod aldrig vil kunne undvære, hvis der skal være tale om en kristen kirke, er ordets forkyndelse, men om denne forkyndelse varetages af et bispeembede eller af et kirkepræsidentembede og et præsteembede (eller hvad man nu ellers har benævnt det i historiens løb), gør intet til selve sagen. Et kirkeligt embede er der efter luthersk opfattelse brug for til evangeliets forkyndelse, hvorfor dette embede i den forstand er nødvendigt for kirken. Men dette embedes konkrete udformning er ikke på den måde nødvendig. Det kan være, at nogle kirkesamfund trives bedst med den biskoppelige struktur, men hvis andre trives bedre uden, står de ikke af den grund uden for den apostolske succession. Luthersk set er der kun ét kirkeligt embede, men det kan have forskellige funktioner alt efter stedets og tidens behov. En biskop har ikke i princippet et andet kirkeligt embede end en sognepræst; han/hun har en anden funktion, men ikke dermed et andet (højere) embede.

⁴⁶ Kommentar i KD den 16. januar 2010.

⁴⁷ Kommentar i KD den 12. januar 2010.

⁴⁸ At bispeembedet ikke nødvendigvis er bærer af apostoliciteten, er også Porvoo-dokumentet enig i, men det deler ikke lutherdommens syn på dette embedes kontinuitet.

Det er vanskeligt at se, hvorledes det skulle kunne undgås, at tilslutningen til Porvoo ikke skulle føre os måske umærkeligt, men dog lige fuldt umiskendeligt til et syn på bispeembedet, der ikke er luthersk. Det kan være, at den danske lutherske kirke og dens biskopper 2010 ikke har noget at indvende mod en sådan udvikling, men det forekommer vel ikke urimeligt, at vi så virkelig foretager dette skridt med åbne øjne og først efter nøje overvejelse og debat. At se stort på nødvendigheden af en sådan debat kan føre til teologisk og kirkeligt helt sikkert forvrøvlede resultater.

Fyens Stifts Bispembede

17. april 2010

Universitetslektor emer.
Peder Nørgaard-Højen
Blålersvej 3
2990 Nivå

Kære Peder Nørgaard-Højen!

Det er på tide, at jeg får besvaret dit brev af den 8. marts 2010 med den lange redegørelse for debatten omkring Porvoo. Jeg vil allerførst sige tak for den. Uanset at den kommer post festum, er den et meget nyttigt dokument, hvilket jeg oprigtigt mener, selv om jeg ikke er enig i konklusionen. Især har dit sideblik til Meissen-dokumentet givet mig anledning til eftertanke.

Vi har drøftet din redegørelse på bispemødet den 14. april 2010. Vilkårene omkring bispemøder taget i betragtning, tog vi os rigtig god tid til drøftelsen, hvori også indgik Jan Nilsson bemærkninger, som jeg sender dig som bilag til nærværende brev. Faktisk er det vores opfattelse, at Jan Nilssons bemærkninger kan fungere som vores fælles svar på din redegørelse.

I mit brev til dig af 11. januar 2010 har jeg taget stilling til proceduren, som gik forud for MKR's tiltrædelse af Porvoo-erklæringen. I den forbindelse har jeg givet udtryk for, at jeg personligt ikke er alt for stolt af min ageren eller måske snarere manglende ageren som formand for den teologiske arbejdsgruppe, som burde have været aktivt inde i overvejelserne og vel egentlig også burde have været med på mødet med de anglikanske biskopper 15.-16. september 2010. Det ville også være sket, om der havde været en rimelig tilslutning til det møde, som var indkaldt til den 1. april 2010, men som altså blev aflyst på grund af manglende deltagelse. Endnu tidligere var der - så vidt jeg huske - også et møde, som måtte aflyses af samme grund.

Egentlig havde jeg selv den opfattelse, at der på forskellig måde var blevet oplyst omkring genoptagelsen af Porvoo-processen, selv om det ikke havde været i stort opsatte artikler i Kristeligt Dagblad. Alle mødereferater fra bispemøder og det mellemkirkelige råds møder har været offentligt tilgængelige, hvorfor jeg også mente, at indholdet i dem måtte være kendt af dem, der kunne have interesse i det. Der har siden været sagt en del om "stilkarakteren" i beslutningsprocessen. Det er nok muligt, at den ikke kan være så høj. Karakteren for indholdet burde til gengæld være god. I alle fald finder jeg stadig, at det er en rigtig beslutning, der er truffet.

Det sidste har muligvis at gøre med det, som Niels Thomsen i et indlæg i Kristeligt Dagblad har kaldt min pragmatiske opfattelse af tingene. Han mente det ganske vist ikke rosende, men jeg vil gerne vedkende mig den alligevel. I de år, der er gået siden 1995, har jeg mere og mere nærmet mig den opfattelse, at det er upraktisk, at vi ikke har tiltrådt Porvoo-erklæringen. Folkekirken har jo siden haft en status som observatør, hvilket i sig selv indikerer noget midlerti-

Biskop Kresten Drejergaard, Klaregade 17, 5000 Odense C. Tlf 66145296 el. 40263024
E-mail: kd@km.dk

dighed, og da jeg ikke synes, at det ville give mening at stå uden for de Porvoo-sammenhænge, hvori vi har deltaget som observatører, kunne vi efter min opfattelse lige så godt tiltræde. Der er jo intet i Porvoo-erklæringen, som tvinger os til noget uevangelisk, Mødet med de anglikanske biskopper i september 2009 ryddede den sidste tvivl af vejen. Som Jan Nilsson skriver i sine bemærkninger, er der intet til hinder for, at vi stadig er lutheranere, og anglikanerne stadig er anglikanere.

Men din redegørelse har anfægtet mig, hvad angår relationen til Meissen-erklæringen. Vi drøftede det på bispemødet og var enige om, at vi måske i særlig grad fra folkekirkens side nu har mulighed for at være brobyggere mellem de lutherske kirker i Tyskland og de anglikanske kirker. På bispemødet var der enighed om, at vi vil bede MKR om at være mere opmærksom på forholdene omkring Meissen-erklæringen, hvilket i øvrigt falder i god tråd med, at MKR i det hele taget forsøger at styrke opmærksomheden omkring de europæiske kirkeforhold.

Jeg har i øvrigt genlæst Peter Widmanns "Udtalelse om Porvoo-erklæringen" i Fønix nr. 2 1995. Da jeg læste den for femten år siden var jeg overvejende uenig med ham. Nu er jeg overvejende enig med ham, hvilket hænger sammen med, at min oplevelse af Porvoo-fællesskabet i de femten år, der nu er gået, har bekræftet de synspunkter, som dengang blev gjort gældende af Peter Widmann. Hans ireniske tolkning af Porvoo-erklæringen er efter min opfattelse siden blevet bekræftet af den for mig at se imødekommende udvikling, der har fundet sted i de anglikanske kirker. Så hvis Peter Widmann i dag fastholder sine synspunkter fra dengang, ville der alligevel have været en dyb uenighed i den teologiske arbejdsgruppe – og tilmed mellem de to medlemmer, som i arbejdsgruppen repræsenterer den akademiske tyngde.

Med hensyn til selve arbejdsgruppen må man vel nøgternt betragte sige, at det er lykkedes mig at køre den i sæk. Jeg tvivler på, at det vil give nogen synderlig mening at indkalde den nu. Men jeg lader mig gerne belære om det modsatte. På bispemødet blev der nævnt den opfattelse, at arbejdsgruppen måske slet ikke skulle være nogen permanent arbejdsgruppe, men snarere et organ, som blev nedsat og sammensat ad hoc med henblik på den konkrete opgave, der skal løses. Det skal naturligvis også MKR tage stilling. Jeg vil derfor rejse sagen på det næste rådsmøde. Jeg er jo stadig medlem. Biskopperne har ikke ønsket mig udskiftet, og ministeren tilsyneladende heller ikke. Selv har jeg til hensigt at blive, indtil forløbet omkring Porvoo er ført til ende.

Nærværende brev er bilagt Jan Nilssons bemærkninger samt Olav Fykse Tveits artikel om "Compatibility of Church Agreements".

Med venlig hilsen

Kresten Drejergaard

Kopi til: Medlemmerne af den teologiske arbejdsgruppe
Folkekirkens Mellemkirkelige Råd
Biskopperne.

Biskop Kresten Drejergaard, Klaregade 17, 5000 Odense C. Tlf 66145296 Fax 65911913
E-mail: kd@km.dk

Bemærkninger til Peder Nørgaard-Højen, „Den nye diskussion om Porvoo 2010”*

Af Jan Nilsson, 10. april 2010

I) Karakteren af Porvoo Erklæringen

1. Det virker til, at Peder Nørgaard-Højen (PN-H) forudsætter, at Porvoo Erklæringen skulle påstå overensstemmelse i alt væsentligt, således at forskellene mellem anglikanisme og lutherdom skulle være udvisket (fx s. 10, hvor PN-H forklarer, at intentionen med hele skriftet er at "undersøge, om anglikanisme og lutherdom i og med Porvoo på væsentlige teologiske punkter har udviklet sig til at være mere eller mindre det samme").

Porvoo Erklæringen (eller Fællesudtalelsen for den sags skyld) påstår imidlertid ikke, at det skulle være tilfældet. For Porvoo drejer det sig ikke om at konstatere en bestemt *grad af enighed* som forudsætning for kirkefællesskabet (som det fx er tilfældet for Leuenberg Konkordien), men derimod at konstatere en bestemt *grad af anerkendelse* på trods af visse fortsatte divergenser. Med Porvoo Erklæringen forbliver anglikanere mao. anglikanere, ligesom lutheranere forbliver lutheranere hver med sine særlige karakteristika.

Når PN-H altså igen og igen i skriftet kan påvise, at anglikanere har et andet kirke- og embedssyn end lutheranere, anfægter det altså ikke i sig selv rationalet i Porvoo Erklæringen. Det er nærmest som om PN-H måler Porvoo med den målestok, som Leuenberg er struktureret efter - men så sammenligner man to størrelser, som ikke selv gør krav på at benytte samme metodik.

2. PN-H anfægter, at man kan tilslutte sig Porvoo Erklæringen uden på samme tid "at forpligte sig på den forudgående teologiske tekst, *Porvoo Common Statement* (§§ 1-57)" (note 6, s. 8). Hertil skal blot anføres, at Porvoo Erklæringen udtrykkeligt anfører, at det er denne del og ikke det forudgående, kirkerne tilslutter sig (art. 58), hvilket selvsagt ikke betyder, at der ikke er en sammenhæng mellem de to dele (det er ligesom en lovtekst, der skal læses på baggrund af bemærkningerne til lovforslaget - men det er stadig kun selve loven, som har retsvirkning). Det holder derfor næppe vand, når PN-H siger, at kirkerne med Porvoo Erklæringen har "forpligtet" sig på hele *Porvoo Common Statement*.

* Ifølge skrivelse af 17. april 2010 fra biskop Kresten Drejergaard er Nilssons bemærkninger at betragte som bispekollegiets responsum på min redegørelse af 8. marts 2010 (Anm. PN-H).

II) Anerkendelse af folkekirkens embedssyn og kirkeordning

3. Traditionelt har anglikanere forstået den apostolske succession som identisk med det historiske episkopat. Anglikanere har imidlertid bevæget sig markant på dette punkt, hvilket er forudsætningen for Porvoo (det første store skridt kan ses i Niagara Report af Anglican-Lutheran International Continuation Committee, 1987, hvor kirkens apostolicitet ikke først og fremmest tolkes som en fastholdelse af en historisk tradition men derimod som en fremadrettet fortsat formidling af evangeliet til verden; således fx art. 23: "The apostolicity of the Church is the mission of self-offering for the life of the world").

Porvoo Fællesudtalelsen skelner mellem den apostolske succession på den ene side, som kommer til udtryk på en mangfoldighed af måder ("[i kirkens] vidnesbyrd om den apostolske tro, forkyndelse og nytolkning af evangeliet, fejring af dåb og nadver, videregivelse af embedsansvar, fællesskab i bøn, kærlighed, glæde og lidelse, tjeneste for de syge og trængende, enhed mellem de lokale kirker... (art. 36))" og det historiske episkopat på den anden side, som er "a sign of the unity and continuity of the Church (fx art. 58 b vi)".

PN-H medgiver da også, at anglikanerne har bevæget sig på dette afgørende punkt, fx s. 23: "der er [...] næppe tvivl om, at det traditionelle anglikanske syn på bispesuccessionen her er undergået en forandring og har fået en form, der tillader anglikanerne at tilkende kirkesamfund, der ikke har denne form for succession, men selvfølgelig nok forstår sig som apostolske, karakter af apostolsk kirke."

4. Altså: Det historiske episkopat er ikke længere en forudsætning for den apostolske succession, men forstås alene som et "tegn på kirkens enhed"; anglikanerne anerkender følgelig kirker, som har en brudt historisk bisperække (Danmark, Norge og Island); og PN-H anerkender disse fakta. Hvad er problemet så?, kunne man fristes til at spørge. Ifølge PN-H er problemet tilsyneladende en mistanke om, at der stikker mere under, end man umiddelbart kan læse i teksten. På s. 23 begrundes denne mistanke med "antallet af paragraffer (21 af 61), som Porvoo Erklæringen vier dette spørgsmål [nemlig bispeembedet]", og på side 25 med at dokumentet taler så varmt for bispesuccessionens genindførelse, "at man får en mistanke om, at bispeembedet forstås som hørende med til kirkens væsen".

På trods af det noget luftige i begge disse argumenter må det medgives, at der har hersket en vis tvivl om rækkevidden af anerkendelsen af ikke-episkopale kirkeordninger. Af den grund var spørgsmålet om domprovsteordinationer den afgørende lakmusprøve på anglikanernes reelle anerkendelse af folkekirkens ordning ifm. konsultationen mellem folkekirken og repræsentanter for de anglikanske kirker, september

2009. Her viste det sig, at anglikanerne på baggrund af Porvoo godt kan anerkende en ordination foretaget af en domprovst i biskoppens fravær (som beskrevet i signaturforklaringens pkt. 2) som en gyldig ordination på trods af visse ansættelsesretlige begrænsninger i forbindelse hermed (jvf. Porvoo art. 58 b v), hvilket dog ikke anfægter ordinationens gyldighed som en ret ordination.

Når det således viser sig, at anglikanerne i praksis anerkender folkekirkenes udtrykkelige ikke-episkopale ordning, er det svært at se det reelle i den mistanke, som PN-H giver udtryk for. Det undrer, at PN-H ikke vier spørgsmålet om anerkendelsen af domprovsteordinationer nogen opmærksomhed i sit skrift, da det ellers har spillet en altafgørende rolle i beslutningen om at ville underskrive Porvoo Erklæringen.

5. PN-H gør en del ud af "Lambeth Quadrilateral", som rigtig nok spiller en afgørende rolle for anglikaneres relation til andre kirkesamfund. PN-H gør også opmærksom på, at Lambeth Quadrilateral findes i to versioner; nemlig den oprindelige fra 1888 og den senere modificerede (og mere økumenisk åbne) fra 1920 (cf. note 27, s. 19). Mens 1888-versionens fjerde paragraf eksplicit henviser til det historiske episkopat ("The Historic Episcopate, locally adapted in the methods of its administration to the varying needs of the nations and peoples called of God into the Unity of His Church"), er dette fraværende i 1920-versionen, som nu kun henviser til "A ministry acknowledged by every part of the church as possessing not only the inward call of the Spirit but also the commission of Christ and the authority of the whole body."

PN-H afviser imidlertid betydningen af udviklingen mod den mere åbne tolkning i 1920-versionen (stadig note 27, s. 19, hvor PN-H anfører, at 1888-versionen har "opnået maximal grad af kirkelig reception, der er forudsætningen for Quadrilateralets rolle som kriterium for anglikanske kirkers deltagelse i økumeniske aktiviteter"). Det er dog ikke korrekt, i hvert fald ikke når det drejer sig om Porvoo-processen: Quadrilateralet fjerde paragraf er faktisk citeret næsten ordret i selve Porvoo Erklæringen (art. 58 a iv), og her optræder det i 1920-versionen.

Det virker altså besynderligt at bruge 1888-versionens insisteren på det historiske episkopat som hermeneutisk nøgle til at forstå Porvoo Erklæringen, når det er 1920-versionen, der er indarbejdet i Porvoo Erklæringen.

PN-H parafraserer på s. 22 den anførte artikel i Porvoo Erklæringen, men i stedet for at bruge den citerede ordlyd hentet fra 1920-Quadrilateralet bliver PN-H's gengivelse til "De tilslutter sig endvidere et syn på de ordinerede embeder, der ser disse som instrumenter for den guddommelige nåde og som værende *iure divino*" (PN-H's kursiv). Nu forholder det sig således, at begrebet "iure divino" intet sted optræder i hverken Porvoo Erklæringen eller i Porvoo Fællesudtalelsen, og den para-

fraserede artikel (58 a iv) kan på ingen måde lægges til grund for en iure divino-forståelse af bispeembedet.

Det eneste sted man finder begrebet "iure divino" anvendt om den kirkelige tilsynsfunktion er i øvrigt i CA 28 og ikke i anglikansk teologisk eller i Porvoo Erklæringen/Fællesudtalelsen.

6. Flere steder problematiserer PN-H, at anglikanere har et andet kirke- og embedssyn end folkekirken. Det gælder fx det tre-delte embede, hvilket for anglikanere hører med til "the non-negotiables" (note 45, s. 34). Hertil skal anføres:

Signaturforklaringens pkt. 2 slår fast, at der "[i]følge Den danske Folkekirke [...] kun [er] ét kirkeligt embede (ministerium ecclesiasticum), hvortil både præste- og bispeembedet hører". Denne konstatering har på intet tidspunkt givet anledning til debat i forhandlingerne med anglikanerne om signaturforklaringen.

Spørgsmålet om det ene hhv. tre-delte embede er et eksempel på, at Porvoo ikke er en harmoniserings-aftale, hvor de forskellige kirkeordninger og teologier skal ensrettes som en konsekvens af aftalen (eller som forudsætning for dens indgåelse for den sags skyld). Det tre-delte embede er i Porvoo Erklæringen/ Fællesudtalelsen alene nævnt ved en henvisning til oldkirkens praksis og ved et citat fra BEM (art. 32 j) – og intet sted som en ordning, som de tilsluttende kirker bør indføre. Den norske kirke har også deltaget i Porvoo Fællesskabet uden et tre-delt embede siden dets start og til i dag, uden at det er blevet problematiseret.

Det nærmeste Porvoo Erklæringen kommer et mål om fælles forståelse af det tre-delte embede findes i art. 58 b vii, hvor kirkerne lover hinanden "to work towards a common understanding of diaconal ministry". Der har til dato været afholdt to konsultationer i Porvoo-regi om diakonatet. Fokus på disse konsultationer har ikke været diakonatet som en evt. del af et tre-delt embede men derimod om diakonatets karitative hhv. liturgiske funktion.

Der er mao. intet belæg for at frygte, at Porvoo skulle pådutte de deltagende kirker det tre-delte embede, derimod åbner Porvoo op for, at kirkerne deltager med de ordninger, som de hver især havde ved aftalens indgåelse.

III) Porvoo vs. Leuenberg

7. Den påståede manglende kompatibilitet mellem Porvoo og Leuenberg spiller en stor rolle i skriftet. Hvis den manglende kompatibilitet var reel, ville det imidlertid ikke kun være folkekirken, som havde et problem men også Den norske Kirke, som har deltaget i Porvoo siden starten, og som underskrev Leuenberg Konkordien i 2001. Dette for-

hold gør PN-H også opmærksom på, når han skriver, at Den norske Kirke med Porvoo har "krænket forholdet til Leuenberg" (s. 33). Det er en beskrivelse, som næppe kan genkendes hverken i Norge eller i Leuenberg. Det ses bl.a. af det faktum, at en nordmand siden 2006 har været vice-præsident for Leuenberg, og at Den norske Kirke aktivt har engageret i begge fora gennem alle årene.

Spørgsmålet om kompatibiliteten mellem Porvoo og Leuenberg har selvsagt været drøftet op til beslutningen om at ville underskrive Porvoo, bl.a. i Folkekirkens mellemkirkelige Råds teologiske arbejdsgruppe, nemlig ved et studium af teksten "Compatibility of Church Agreements" (2006) af den tidligere generalsekretær for Den norske Kirkes mellemkirkelige Råd, Olav Fykse Tveit. Dette dokument giver en teologisk begrundelse for en mulig luthersk deltagelse i både Leuenberg og Porvoo, og viser hvorledes spørgsmålet er blevet behandlet i Norge, der som det eneste skandinaviske land hidtil har deltaget i begge fora.

Argumenterne fra Olav Fykse Tveits dokument skal ikke gennemgås her (derimod vedlægges dokumentet til orientering til disse bemærkninger). Det undrer dog, at PN-H intet steds refererer til det norske dokument, som ellers har spillet en rolle i den danske behandling af spørgsmålet, og som må siges at være et centralt dokument vedr. kompatibiliteten mellem Porvoo og Leuenberg.

Compatibility of Church Agreements

A short presentation of reflections in The Church of Norway on compatibility of the agreements with the Anglican and Reformed churches - with particular reference to the historic episcopate

By *Olav Fykse Tveit*

1. Background

My reflections here are based upon the decisions of the General Synod of The Church of Norway (CoN), and the premises given in the presentation of the proposed Agreements for the Synod. The Theological Commission under the Council of Ecumenical Affairs and The Bishops Conference presented these premises to the Synod. They rely upon the result of a hearing in the diocesan councils, the theological faculties and some others.

Let me start 50 years ago. The CoN was, together with other Nordic Lutheran churches -invited to discuss inter-communion with Church of England in the early fifties. Bishop Berggrav of Oslo, for some known for his leadership in the establishment of the WCC, concluded that, the CoN could not accept any agreement with the Anglicans that implied any doubt in regard of the apostolicity of our church. A step towards ecumenical fellowship could not be conducted as an "invalidation" of the ordained ministry in our church. This conclusion did not ignore that the conversations had documented how much our churches had in common theologically and historically (besides what our nations, particularly at that time, had together). The answer from Berggrav was based on a reference to the nearly 1000 years of the church in Norway, including a practice of bishops being ordained by bishops and the practice of episcopal ordinations. The answer also meant that a disapproval of the ordinations of Lutheran bishops by Bugenhagen was out of question.

The question of apostolic legitimacy of the Bishops and the ordained ministers of the CoN had also been a burning issue just a few years before, in the struggle of the church during the Second World War. The vast majority of the ordained pastors and bishops laid down their ministry ("Embete"), as a commission given by the state, but not as an authority and calling given in their ordination (1942). The nazi-loyal government in Norway denied the legitimacy of their ministry after that. The document "The Foundation of the Church" (1942) claimed the full legitimacy and authority of those ordained in an apostolic way/according to the apostolic tradition ("pa apostolisk vis"). For the church in opposition to the Nazis it was a matter of legitimating the ministry beyond the positive law ("den positive rett"). The Nazi-loyal government appointed substitutes for most of the bishops, and even tried - without success -to have them ordained in "the apostolic succession" by a bishop from abroad. That would, of course, not have helped to legitimize them as "rite vocatus". Seen at this background, any

agreement with the Church of England could by no means be accepted if it questioned the ordained ministers of CoN.

The first comprehensive confessional dialogue, in which the CoN participated, was the conversations leading to the Leuenberg Agreement (1973). The Bishop's conference by and large accepted it as "sufficient for altar and pulpit fellowship", but took no action to sign it. There was a noticeable theological protest against the "Protestant unionist profile" of the agreement from some theologians, but not directed towards the issue of the ministry of bishops or the historical episcopate. The reason for not signing was said to be a reluctance to let the State Ministry of Church Affairs sign a theological agreement. There was more or less no Reformed presence in Norway, either. The decision of signing was done at the General Synod November 1999, after two-three years of reconsideration of the matter in the CoN.

The first agreement to be signed and put into practice was the Porvoo agreement (ratified 1994, signed 1996) with Anglican churches. The most critical voices against that endeavor asked whether this would mean a fortification of the Bishop's ministry, changing the focus from the basic ministry of the pastors, and a reduction of the influence of the Synodical structure. It was also asked whether this was an acceptance of a "necessity" of bishops and historical succession beyond - or even against - the Lutheran confession of our church. The signing was done on the premise that these questions were answered in a basically sound way.

One year later, 1995, a parallel agreement was signed with the Methodist Church in Norway ("Fellowship of Grace"). The importance of episkope, conducted by bishops, was confirmed at that time. When the proposal to sign the Leuenberg agreement was put forward, the theme of compatibility to other ecumenical relations was raised with some force, i.e. through consultations with other Nordic Lutheran churches. The internal debate in our church was not very loud or strong, but enough to find it appropriate to make a statement explaining what the signing of the L.A. meant in that regard. The address for that statement was not at least the other Nordic Lutheran churches and the Anglican churches that have signed the Porvoo agreement.

The arguments for signing the Porvoo as well as the Leuenberg agreement have been based on the 7th article of The Augsburg Confession (CA 7). These agreements have brought our church into inter-confessional church fellowship on the basis of our confessional definition of unity. First of all and most of all the issue of compatibility has been raised in regard of our basis in Scripture and confession (the Creeds of the Early Church, the Augsburg Confession and Luther's Smaller Catechism), not as much in regard of the relation to episcopal or non-episcopal churches. The approval of the agreements has been made on the premise that they in a proper way express what is sufficient for unity in the Church according to CA 7. And if that can be said together with Anglican, Methodist and Reformed churches, the consequences of that for church fellowship can and should be taken. These agreements have not been regarded as causing problems

for the *communio* we after 1990 have with other Lutheran churches, but rather as decisions made on the recommendation of this fellowship of the LWF. Not to forget, "non-episcopal churches" still means, to some extent, Lutheran churches.

2. Statements of Church of Norway Regarding The Historical Episcopate

Although the problem of this consultation has not been a heavily debated issue within our church, the reception processes of the Porvoo and Leuenberg agreements have given a picture of how the historical episcopate is regarded at the moment in our church.

a.

The Synod regarded the historic episcopate as a sign and tool for the continuity and the unity of the Church. Not as an isolated matter, but as one aspect of the apostolicity of the Church. The Synod explicitly said in the approval of Porvoo that if the churches involved (i.e. the Anglican churches) can accept the comprehensive understanding of the apostolicity of the Church and apostolic succession in the Porvoo report, then there is a basis for church fellowship. The apostolicity of the church is manifested in the church when the church is faithful to the apostolic faith and the apostolic calling. It is manifested in the intention to be apostolic in faith and life, sent by Christ to the world. Apostolic succession is accepted as necessary for the Church, in the sense of BEM and Porvoo §39: "Thus the primary manifestation of apostolic succession is to be found in the apostolic tradition of the Church as a whole." This is understood being in accordance with, or, if you may, compatible with the line from CA.

b.

Very important for the acceptance of the Porvoo agreement was that the following statement: "The mutual acknowledgement of our churches and ministries is theologically prior to the use of the sign of the laying on of hands in the historic succession." (Porvoo § 53). This was in the hearings understood as a sufficient recognition of our ministries in the past as being in "apostolic continuity" (cf. P §52, the end). Secondly, and quite remarkably, in the reception process there were more references to the 1000 years of the church in Norway, and - in practice - an episcopal succession in Norway, than references to the so called break in this succession in the time of Reformation. A Professor of Theology argued in the Synod 1994 (with wide consent) that the CoN had historical succession before any Anglican bishop participated in Norwegian bishop consecrations, due to the apostolic succession in dogma and the practice of our consecrations of bishops. He argued that without making a big "theologoumenon" of it, the practice in the CoN to have a new bishop consecrated by a bishop, and pastors ordained by bishops (or deans as acting bishops) has deliberately been an important sign of apostolic legitimacy.

C.

You may ask then, what has the CoN "embraced" (Porvoo §52f) by this step? The Anglican acknowledgement of the historical Episcopal sees and our practice of consecrations as signs of intention to be an apostolic church were welcomed, but not made a matter of discussion in our church. On the other hand, the Synod did accept the theological qualification of what has been the practice of our church, and accepted the historical episcopate as it has been maintained in the Anglican churches as an important sign of continuity. Likewise, in the perspective of ecumenical commitment it was not problematic to regard the participation of Anglican bishops in our consecrations of bishops as enriching, showing our unity with them now. Thus, what is new is a higher degree of theological awareness and appreciation of the historic episcopate as a sign of continuity and unity in the Church. We now normally invite bishops from churches which have maintained the historical episcopate to the consecrations of our bishops (but also representatives from other churches!). Besides that, it has been opened a door to a full sacramental fellowship with Anglican churches.

Nevertheless, there were, and still are, some question marks left in the margin, concerning our present status in regard of the theological significance of the historic episcopate. The Porvoo document says that our church is among those who are "free to recognize the value of the sign and should embrace it without denying their own apostolic continuity". One interpretation of the entire Porvoo document had been that it "de-theologizes" the historical episcopate, regarding it no longer as "a not necessary theological construction to claim the apostolicity of the Church." The Synod did not say that in the same way, but focused on the wider framework in which the issue has been settled. Nevertheless, there is still something more to reflect upon in this theology of "signs". What theological status has the historical development in some of the churches been granted thereby, and what about the theology of the history of non-episcopal churches? How "free" are we "not to use the sign" in our relations to other churches? Such questions should be raised in the common Lutheran study of these issues.

3. The Question of Compatibility between Ecumenical Agreements

The Synod stated explicitly - in the ratification of the Leuenberg Agreement 1999: "In all our churches there are forms of pastoral oversight ("episkope"). Such a function is necessary in all churches. The concrete structure and understanding of such a ministry of oversight may, however, vary." That means that the Synod does regard the signing of the Porvoo agreement as a confirmation of the need for episkope and the adequacy of a theological basis for the ministry of bishops and a confirmation of their succession as sign of unity and continuity in the Church. It also says that one particular form of episkope is not a precondition for the Church, or for church unity, seen in the perspective of CA 7. Further, it means that the CoN accepts that Reformed churches of the Leuenberg church fellowship are recognized as having structures of episkope, even if they are presbyterial and/or synodical. This is a statement that obviously addresses the

question of compatibility between agreements with episcopal and non-episcopal churches.

Already in 1994, the Synod said explicitly that the Porvoo agreement does not complicate our relations to non-episcopal Lutheran churches. Hence the *communio* of the LWF did play a role as hermeneutical framework. It was also important for the CoN that the LWF had encouraged agreements of church fellowship with Reformed as well as Anglican churches (Curitiba, 1990).

4. A Compatible Profile in the Statements of the Church of Norway?

Summing up the Synod's decisions in 1994, 1995 (the agreement with the Methodist church) and 1999 concerning the historical episcopate, I would like to emphasize that the decisions have been made in accountability to our understanding of the basis of the Church and its unity, given in Scripture and in our confessions.

To be more specific, it is done in accountability to:

- Our history as apostolic church with an apostolic ministry with Word and sacrament, including doctrinal profile given through the Lutheran Reformation of our church;
- The calling and commitment to seek church fellowship with other churches where it is possible according to that basis;
- The task of reconciliation of the manifold and complicated landscape of confessional churches in Northern Europe (it is not only dogmatic issues behind the divisions of these churches);
- The agreement with the Anglicans that the ministry of episkope and the episcopal consecrations of bishops are visible signs of continuity and unity in the Church;
- The call to learn from and share gifts with other churches.

These decisions are not made to be diplomatic correct, but to take the call to community in our doctrinal basis into account in a specific challenge in our time. That is true in regard of the agreement with the Anglicans, with the Methodists and with the Reformed/united churches of Europe.

As far as the theme of historic episcopate has been explicitly or implicitly addressed in the discussions, there seems to be a far-reaching common understanding in our church. It might be summed up like this:

1. The CoN - and other churches sharing the apostolic tradition in Word and Sacraments - are apostolic churches before common consecrations of bishops (with Anglicans).
2. The historic episcopal succession is accepted as a sign of continuity and unity of the apostolic Church. It is by intention and by practice in our church before the signing of the Porvoo agreement. It should be practiced in a more comprehensive, ecumenically significant and theologically reflected way after that.
3. Whether a pastor is legitimately ordained before participation of Anglican bishops in consecrations of bishops, is regarded as a not relevant question of the legitimacy of the pastor.
4. The agreements with Methodist and Reformed churches do confirm that having historical episcopal succession in the classical Anglican meaning is no condition for church fellowship. The basis for "church fellowship" is understood according to CA7 as agreement in the use and understanding of the Gospel and the sacraments. The Porvoo agreement shows that the CoN accepts that the historical episcopal succession is an important sign, but not a condition, for the manifestation of church fellowship. Or in other words, that there is a necessary distinction between what is necessary for the being of the Church and its unity, and what is important for the manifestation of the unity and the life of the Church.

Thus, it is neither the demands from episcopal churches nor critical questions from non-episcopal churches that has defined our profile in this regard. But it is an encounter with these brothers and sisters and an attempt to be - together with them - faithful to an ecumenical understanding of what it means to be an apostolic church.

Our history as the Church of Norway (the Reformation, the struggle in the World War II) teaches us that the reverence for historical continuity should be conducted in a dialectic relation to openness for proper critique. That means, indeed, that we have something to learn from others also in regard of how the unity of the church can be made visible.

Together with other Lutheran (and other) churches, our church should be involved in this study to explore further the Lutheran profile in regard of the historical episcopate. I think it is important to discuss the theological impact of this issue in a wider perspective than the potential accept of our ordained ministry by the Anglican and Roman Catholic churches. What are really the main theological problems involved? As far as I can see, it is: a. The theological meaning of the historical development of church structures, which is a difficult issue in Lutheran theology. b. The question of legitimacy and authenticity of the churches. c. The question of power in inter-church relationship; who has the upper hand? d. The visibility of unity. e. The aspect of accountability in inter-church relationships.

I think, personally, that the best way The Church of Norway can serve the ecumenical movement in Europe for the moment was to ratify all three agreements of church fellowship. There is a real danger that the European churches are divided into new blocks. Maybe not only arguments, but also actions of belief in compatability are appropriate in this situation?

Oktober 2006

Kommentarer til Jan Nilssons bemærkninger til min redegørelse af 8. marts 2010 om *Den nye diskussion om Porvoo 2010*.

Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat

MKR's teologiske sekretær, cand. theol. *Jan Nilsson* (herefter JN), har den 10. april 2010 fremsat en række bemærkninger til min redegørelse om *Den nye diskussion om Porvoo 2010. Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat*, som jeg 8. marts 2010 havde stilet til biskop Kresten Drejergaard som formand for MKR's teologiske arbejdsgruppe med kopi til alle rådets medlemmer og Folkekirkens biskopper. Efter hvad der ifølge fornyet skrivelse af 17. april 2010 fra biskop Drejergaard foreligger oplyst for mig, har biskopperne i møde den 14. april 2010 drøftet denne redegørelse og i den forbindelse besluttet at lade JN's bemærkninger i uændret skikkelse fungere som bispekollegiets reaktion på mine overvejelser.

Sagligt vækker denne procedure undren specielt i betragtning af, at Drejergaard i skrивelsen af 17. april 2010 udtrykkeligt indrømmer, at min argumentation vedr. anglikanismens forhold til Meissen-kirkerne, som JN's respons ikke nævner med et ord, har „anfægtet“ ham. Men også formelt er der grund til at undre sig over, at det nu så at sige bliver bispekollegiet, der afgiver respons på min redegørelse, og ikke MKR, som denne redegørelse jo var stilet til, og hvis daværende formand, Paul Verner Skærved, i en håndskreven postkortmeddelelse allerede den 10. marts 2010 udtrykkeligt stillede mig et svar i udsigt. Selv om jeg i skrivende stund endnu ikke har modtaget et sådant svar, giver Skærveds korte, (må man forstå) foreløbige reaktion mening, idet MKR som min faktiske, saglige adressat kan forventes at afgive en respons. Biskopperne modtog blot for en ordens skyld en kopi af min redegørelse til MKR og var for så vidt ikke forpligtet til at reagere direkte til mig. Jeg skylder dem tak for, at de alligevel har gjort det. Når de har gjort det, antager jeg, at MKR har anbefalet dem at gøre det. Men dette kan MKR kun have gjort efter forudgående drøftelse af min redegørelse (om ikke på anden måde, så i det mindste i Teologisk Arbejdsgruppe), men en sådan drøftelse har efter mig foreliggende oplysninger ikke fundet sted. Det er næppe tilstrækkeligt at henvise til, at holdningen til sagen i MKR jo var klar og en fornyet drøftelse derfor unødvendig. JN's kommentarer er dateret den 10. april 2010 og skulle derfor have været forelagt det nye MKR, der trådte til pr. 1. april i år. Det forbliver intransparent, hvem der på MKR's vegne har haft mandat til at anbefale bispekollegiet at reagere, som det har gjort. Under alle omstændigheder ser jeg stadig frem til et respons fra MKR.

JN's bemærkninger har karakter af mere eller mindre sporadiske reaktioner på udvalgte temaer i min redegørelse og beskæftiger sig på intet tidspunkt grundigt med dennes egentlige skopus og gennemgående argumentation. Han tager således ikke stilling til hovedspørgsmålet om foreneligheden af anglikansk og luthersk embedsforståelse og om Porvoo-dokumentets økumeniske implikationer, og derfor bliver hans behandling af det afgørende problem vedr. kompatibiliteten mellem Porvoo og Leuenberg mere overfladisk og postula-

torisk end egentlig argumentativ. I sit defensorat for MKR's beslutning om at melde Folkekirken ind i Porvoo-Fællesskabet overser han de bærende synspunkter i min redegørelse og sætter i stedet ind med angreb på mere eller mindre isolerede punkter. Dette gør hans forsøg på tilbagevisning af min position diffus og uden samlende teologisk synspunkt. I denne situation kan jeg kun anse min egentlige teologiske argumentation for endnu at være uanfægtet og så i øvrigt i nærværende kommentarer koncentrere mig om de enkeltpørgsmål, JN rejser.

Ad I) Karakteren af Porvoo-Erklæringen

Væsentligt for at forstå min ovennævnte redegørelse af 8. marts 2010 er at gøre sig dens karakter af svar på skrivelse af 11. januar 2010 fra biskop Kresten Drejergaard til mig og de øvrige medlemmer af MKR's teologiske arbejdsgruppe helt bevidst. Alt i min redegørelse skal forstås inden for denne kontekst.

Dette gælder fx også s. 10, hvor jeg forklarer, at jeg med min redegørelse har til hensigt „at undersøge, om anglikanisme og lutherdom i og med Porvoo på væsentlige teologiske punkter har udviklet sig til at være mere eller mindre det samme, og man derfor lige så godt først som sidst kan erklære den fulde teologiske enighed og kirkelige enhed, eller om der stadig består teologiske forskelle mellem anglikanske og lutherske kirker, som det kunne være fortsatte dialogers opgave at bygge bro over”. Formuleringen, „om anglikanisme og lutherdom i og med Porvoo på væsentlige teologiske punkter har udviklet sig til at være mere eller mindre det samme”, går ikke på Porvoo-Erklæringen, der selvfølgelig ikke påstår noget sådant, men er en skjult, polemisk (om man vil) henvisning til en vigtig passus i biskop Drejergaards brev, der afviser, at anglikanisme og lutherdom på det i denne sammenhæng væsentligste kontroversielle punkt, nemlig bispeembedet, „i væsentlig grad” afviger fra hinanden, og således netop antyder, at de to former for protestantisme har udviklet sig til at være „mere eller mindre det samme”.¹ Det er altså ikke mig, men Drejergaard, der hævder, „at forskellene mellem anglikanisme og lutherdom skulle være udvisket” (JN's Bemærkninger, pkt. 1, p. 39).

Jeg kan efterfølgende se, at jeg burde have henvist direkte til Drejergaards skrivelse og således have forskånet mine læsere for at måtte belære mig om, hvordan økumeniske dokumenter retteligt skal læses, og for at tillægge mig den tåbelige forståelse, at sådanne tekster skulle ha-

¹ Drejergaard skriver direkte i skriven til mig af 11. januar 2010: „... jeg er uenig i det synspunkt, at den anglikanske opfattelse af bispeembedet i væsentlig grad afviger fra vort eget. ... det [er] mit indtryk, at fællesudtalelsens formuleringer om bispeembedet nu om dage heller ikke har nogen særlig tilslutning blandt de anglikanske biskopper jeg har truffet, hvilket efter min opfattelse hænger sammen med, at det er den anglikanske kirke, der har flyttet sig mest i de forløbne femten år.”

ve til hensigt at udviske alle forskelle mellem dialogparterne. Intentionen med interkonfessionelle overenskomster er jo netop at vise, at de pågældende konfessioner nu er nået så vidt, at de måske på væsentlige, hidtil kontroversielle punkter er blevet enige eller i hvert fald er kommet så langt, at de kan leve med hinanden og være i samme kirke med de forskelle, der stadig måtte bestå. Men den slags elementære forhold regner jeg ikke med, skulle give anledning til yderligere diskussion.

Alligevel får det betydning, når JN forsøger at genrebestemme Porvoo i forhold og modsætning til Leuenberg: Mens det skulle være Porvoo's særkende at „konstatere en bestemt *grad af anerkendelse* på trods af visse fortsatte divergenser”, hævdes det at være karakteristisk for Leuenberg at „konstatere en bestemt *grad af enighed* som forudsætning for kirkefællesskabet”. Derfor skulle – stadig efter JN's mening – ifølge Porvoo lutheranerne forblive lutherske og anglikanerne anglikanske. Ja, hvad ellers? At besværges en forskel mellem „en bestemt grad af anerkendelse” og „en bestemt grad af enighed” virker kunstigt og søgt, idet enighed og anerkendelse er to sider af samme sag. Fordi samtaleparterne har opnået en bestemt grad af enighed, er de også parate til i en hertil svarende udstrækning at anerkende hinanden.

Dette gælder både Leuenberg og Porvoo. De to dokumenter er genre-mæssigt to alen af ét stykke, idet de begge er konsensustekster, der tilkendegiver, at de deltagende kirker nu er nået så vidt, at de kan have kirkefællesskab (*communion*) med hinanden. Dette implicerer lige så lidt i Leuenberg som i Porvoo, at de traditionelle konfessioner ophører med at eksistere. Der er jo ikke tale om kirkeunion.² Anglikanerne forbliver ifølge Porvoo som allerede sagt anglikanere og lutheranerne lutheranere – nøjagtigt ligesom lutheranerne ifølge Leuenberg forbliver lutherske, de reformerte kirker reformerte, unerede, valdensiske og metodisterne metodistiske. På trods af JN's påstand kan man altså meget vel sammenligne Leuenberg og Porvoo; ja, man må oven i købet, som det fremgår af min redegørelse, af indlysende kompatibilitetsgrunde gøre det.³

Med henblik på forholdet mellem *Porvoo Common Statement* (§§ 1-57) og *Porvoo Declaration* (§§ 58-61) forsvarer JN MKR's position, at Folkekirken ved underskrivelsen af Porvoo kun tilslutter sig Porvoo-Erklæringen og ikke den mere omfattende Porvoo Fællesudtalelse. Det gør han ved at sammenligne Fællesudtalelsen med de bemærkninger, der ledsager en lovtekst, og som efter hans mening er uden retsvirk-

² LK 29 taler om Leuenberg-kirkerne som „Kirchen verschiedenen Bekenntnisstandes”.

³ I den sammenhæng er det da også påfaldende, hvor meget den planlagte underskrivelse af Porvoo-Erklæringen minder om Folkekirkens tilslutning til Leuenberg-Konkordien (signaturforklaring etc.).

ning. Det er ganske vist rigtigt, at det er lovteksten, der er juridisk bindende, men bemærkningerne er naturligvis væsentlige og afgørende for fortolkningen af lovteksten.

Dette gælder selvfølgelig også i dette tilfælde. Fællesudtalelsen er bestemmende for tolkningen af Erklæringen, og § 58 siger intet om – som JN hævder – at kirkerne kun tilslutter sig Porvoo-Erklæringen. Tværtimod hedder det, at kirkerne skriver under „*on the basis of our common understanding of the nature and purpose of the Church, fundamental agreement in faith and our agreement on episcopacy in the service of the apostolicity of the Church, contained in Chapters II-IV of the Porvoo Common Statement*“.⁴ JN har derfor på ingen måde svækket min argumentation og min endelige konklusion, at de to dele af Porvoo-teksten svarer til hinanden som (teologisk) præmis og (så vidt tilslutningen til Porvoo overhovedet har kirkejuridiske konsekvenser: kirkeretlig) implikation: „Den teologiske konsensus er i Porvoo-dialogen som i alle økumeniske læresamtaler ubestrideligt det primære og eventuelle praktiske konsekvenser lige så uomtvisteligt det sekundære. ... Den praktiske Porvoo-Erklæring hører således sammen med den teologiske Fællesudtalelse.“⁵

Ad II) Anerkendelse af Folkekirkenes embedssyn og kirkeordning

1. Det historiske episkopat

JN henviser fuldstændigt med rette til *Niagara-Rapporten*⁶ som en bemærkelsesværdig tekst til markering af en mulig anglikansk bevægelse i forståelsen af det historiske episkopat. Dette kommer tydeligst til udtryk i § 94, som JN ikke citerer, men hvor det hedder:

Anglican Churches should make the necessary canonical revisions so that they can acknowledge and recognize the full authenticity of the existing ministries of Lutheran Churches. We believe that the basis for such action lies in the recognition that ‘the apostolic succession in the episcopal office does not consist primarily in an unbroken chain of those ordaining to those ordained, but in a succession in the presiding ministry of a church, which stands in the continuity of apostolic faith’ (*The Ministry*

⁴ Min kursivering.

⁵ Således i min redegørelse, s. 10-11; jf. anm. 6 og 8, hvis argumentation JN slet ikke tager alvorligt.

⁶ The Niagara Report. Report of the Anglican-Lutheran Consultation on *Episcopacy* (Niagara Falls, September 1987), i: *Sven Oppegaard and Gregory Cameron (ed.), Anglican-Lutheran Agreements. Regional and International Agreements 1972-2002*, LWF Documentation 49, Lutheran World Federation [Geneva] 2004, 87 ff.

Peder Nørgaard-Højen

in the Church, 62).⁷ Anglican Churches are here being asked for a major canonical revision in ordering their relationships to those Lutheran Churches which have bishops who are not in the historic episcopate and to those whose chief ministers exercising *episcopate* are not called bishops. We believe that Anglicans are free to do this both by the grace and power of the Holy Spirit and because such action does not mean surrender of the gift of the historic episcopate. 'Full communion', the consequence of such acknowledgement and recognition, does not mean the organizational merger of Anglican and Lutheran Churches. Therefore Anglican Churches would continue to consecrate their own bishops and ordain their own clergy according to the ordinals now in use.⁸

Jeg er som sagt enig med JN i, at anglikanismen her viser en bemærkelsesværdig åbenhed i opfattelsen af det historiske episkopat, og i min redegørelse af 8. marts 2010 har jeg jo også tilkendegivet, at jeg ingenlunde er blind for, at også Porvoo-dokumentet muligvis repræsenterer en tilsvarende beredvillighed til at komme lutherdommen i møde.⁹ Jeg gjorde imidlertid samtidig gældende, at uklarheder i formuleringen af Porvoo gjorde det vanskeligt at blive helt overbevist om, at noget i den anglikanske position virkelig havde forandret sig, når det kom til stykket. Hvorfor JN i den forbindelse noget nedladende ser sig foranlediget til at betegne min argumentation som „luftig“, forekommer ikke uden videre indlysende, specielt i betragtning af at betegnelsen „luftig“ nok passer lidt mindre på min argumentation end på formuleringerne i Porvoo-dokumentet.

Vigtigere end dette er det imidlertid at holde fast i, at skønt der viste sig åbninger i forståelsen af „the historic episcopate“ både i Niagara og Porvoo, så holder mine betænkeligheder stadig væk. Man kan oven i købet hævde, at Niagara eksponerer problemet endnu tydeligere end Porvoo. I Niagara var man sig tydeligere end i Porvoo pinligt bevidst eller formulerede sig under alle omstændigheder mindre misforståeligt om „the necessary canonical revisions“ som forudsætning for anglikanismens anerkendelse af „the full authenticity of the existing ministries of Lutheran Churches“. Problemet er bare, at disse „necessary canonical revisions“ mig bekendt ikke er foretaget og derfor indtil videre må anses for at være blotte økumeniske desideria på den interkonfessionelle dagsorden. Men som sådanne er teksterne fra Niagara og Porvoo i mit perspektiv til gengæld fremragende udgangspunkter for en fortsat

⁷ Citatet stammer fra *Lutheran-Roman Catholic Joint Commission*, The Ministry in the Church, LWF, Geneva 1985.

⁸ Ibidem, 110.

⁹ Jf. min redegørelse, 23 ff.

dialog med anglikanismen om det historiske episkopat og dets forhold til kirkens væsen og enhed. Det er dér, vi står i dag; mere kan vi næppe sige, og vi har ikke nået en sådan grad af tydelighed, hvor vi kan indgå bindende aftaler med hinanden. Så meget mindre som den åbenhed, der kommer til udtryk i Niagara og Porvoo, overhovedet ingen rolle spiller i anglikanismens parallelle og senere dialoger med Meissen- og Reuilly-kirkerne, som jeg behandler udførligt i min redegørelse (p. 25-28), men som JN i sin imødegåelse af mine synspunkter ikke værdiger nogen opmærksomhed overhovedet.

Exkurs om domprovsteordinationer

JN ser i den anglikanske accept af såkaldte *domprovsteordinationer* det afgørende bevis på, at anglikanismen reelt anerkender det lutherske embedssyn. Når jeg ikke har interesseret mig specielt for disse særordinationer, hænger det dels sammen med, at de er og bliver et undtagelsesfænomen, hvis betydning i praksis er marginal, dels og navnlig, at den norske kirke efter tilslutningen til Porvoo har opgivet at lade domprovster ordinere. Det kan der måske være flere grunde til, men først og fremmest giver dette skridt for mig et fingerpeg om den mulige udvikling, der i Norge åbenbart allerede har taget sin begyndelse, og som måske også i Danmark fremtidigt kan blive resultatet af underskrivelsen af Porvoo. Har man én gang tilsluttet sig, vil risikoen for at blive udsat for pres af indlysende grunde være overhængende. Denne fare kan naturligvis vurderes forskelligt, men hvorom alting er, skønnes domprovsteordinationerne under alle omstændigheder i Porvoo-sammenhængen at frembyde et så underordnet problem, at den anglikanske anerkendelse af dem på ingen måde kan betragtes som „den afgørende lakmusprøve på anglikanernes reelle anerkendelse af folkekirkens ordning”, som JN hævder (pkt. 4, p.40). I betragtning af Porvoo's uafklarethed med henblik på embedsteologiske hovedspørgsmål taler sandsynligheden snarere for, at anglikanerne har nedtonet deres kritiske holdning til domprovsteordinationerne i forhandlingerne for ikke at foranledige en intensivering af de lutherske forbehold. Denne antagelse bekræftes af, hvad der nu langt om længe er kommet frem fra det i øvrigt ikke dokumenterede og refererede Kastrup-møde i september 2009, hvor anglikanske deltagere tilkendegav, at den anglikanske kirke ikke ville have vanskeligt ved at acceptere Folkekirkens anerkendelse af domprovsteordinerede præster, hvilket imidlertid ikke indebærer, at de således ordinerede præster ville kunne finde ansættelse i den anglikanske kirke uden reordination, fordi en gammel kirkeretlig bestemmelse foreskriver, at kun biskoppeligt ordinerede personer kan virke som præster i den anglikanske kirke. Det er det, der er meningen med „visse ansættelsesretlige begrænsninger”, som JN nævner i pkt. 4, p. 41 i sine bemærkninger. Efter normal sprogbrug betyder dette, at den anglikanske anerkendelse af domprovsteordinationer i praksis intet er værd, fordi ansættelse af domprovsteordinerede præster per definition aldrig vil

finde sted, og det nærmer sig forplumrende manipulation ikke at gøre opmærksom herpå.¹⁰

2. Lambeth Quadrilateral og det historiske episkopat

JN påtaler, at jeg i min argumentation holder mig til Lambeth Quadrilateral i dets oprindelige version fra 1888 og ikke til den modificerede formulering fra 1920, specielt i betragtning af at denne sidste udgave citeres mere eller mindre ordret i Porvoo-Erklæringen (§ 58,a,iv). I lyset af det i min redegørelse, anm. 26 og 27 (p. 19), fremførte burde det næppe have forundret JN. 1920-teksten er jo kun en kirkediplomatisk version af det oprindelige Quadrilateral fra 1888, og at Porvoo vælger at citere netop denne økumenisk mere spiselige udgave, burde virkelig ikke overraske. Man kan naturligvis hævde, at dette er min tolkning. Nuvel, men den understøttes af mange eksempler på brugen af Quadrilateral i økumeniske dialoger efter Anden Verdenskrig¹¹, og det har traditionelt netop været pkt. 4 om episkopatet, der har voldt besvær.

I denne sammenhæng er det imidlertid ikke mindre væsentligt at være opmærksom på den rolle, som det historiske episkopat spiller ikke blot teologisk, men måske nok så meget som kode i anglikansk tænkning.¹² ”Code refers to the Church’s accepted ways of doing things, its rules for worship and ministry. ... One example is the Anglican understanding of the historic threefold ministry.” Om Quadrilateral formuleres på den ene eller anden måde, er således mindre betydningsfuldt, fordi „koden” til anglikanismen ligger et andet sted og underkender under alle omstændigheder de dogmatiske differentieringer. Denne kode kan undertiden – og helt sikkert med henblik på synet på bispeembedet – føre anglikanismen hinsides reformatoriske positioner, hvilket sågar anglikanske teologer er nøje og ironisk bevidste om, som det fremgår af følgende udsagn af *Paul Avis*¹³, der oven i købet deltog i Kastrup-mødet:

¹⁰ Når JN undrer sig over min manglende interesse i domprovsteordinationer, skønt de „ellers har spillet en altafgørende rolle i beslutningen om at ville underskrive Porvoo Erklæringen” (pkt. 4, p. 41), må det være mig tilladt at spørge, hvor disse afgørende forhandlinger med anglikanerne er dokumenteret og offentligt tilgængelige.

¹¹ *Kenneth A. Locke*, *The Church in Anglican Theology. A Historical, Theological and Ecumenical Exploration*, Farnham and Burlington [Ashgate] 2009, 132 ff er i den sammenhæng meget informativ. Man kunne måske tillige og specielt henvise til den ideologisk angiveligt liberale, men faktisk ganske restriktive anvendelse af Quadrilateral i unionsforhandlingerne i *Church of South India* (jf. min redegørelse, p. 18-19), som JN heller ikke finder det umagen værd at kommentere.

¹² Således *Paul Avis*, *The Identity of Anglicanism. Essentials of Anglican Ecclesiology*, London and New York [T & T Clark] 2008, 49 ff.

¹³ *Paul Avis*, *What is 'Anglicanism'? I: Stephen Sykes and John Booty (ed.)*, *The Study of Anglicanism*, London and Minneapolis/Minn. [SPCK and Fortress Press] 1988, 419. Set i lyset heraf er tilslutningen til Porvoo måske ikke helt så uproblematisk,

The inflexible insistence of the Church of England, and to a lesser extent her sister Churches of the Anglican Communion, on the historic episcopate or apostolic succession as a condition of a true Church is certainly incompatible with a genuine Reformation ecclesiology, according to which word and sacrament suffice for the full integrity of ecclesial life since through their means Christ has promised to be present with his people Not only has this insistence proved a perennial stumbling block to hopes of reunion with other Protestant Churches, but it contains a supreme irony in that Anglican orders are not recognized by Rome.

3. Embedet, resp. bispeembedet som *iure divino*

I sammenhæng med omtalen af Quadrilateral kritiserer JN min behandling af den ovenfor omtalte § 58,a,iv i Porvoo-dokumentet:

[Porvoo-kirkerne] acknowledge that one another's ordained ministries are given by God as instruments of his grace and as possessing not only the inward call of the Spirit, but also Christ's commission through his body, the Church.

Min i redegørelsen, p. 22 fremsatte gengivelse heraf:

[Porvoo-kirkerne] tilslutter sig endvidere et syn på de ordinerede embeder, der ser disse som instrumenter for den guddommelige nåde og som værende *iure divino*¹⁴

foranlediger JN til at belære mig om, at „begrebet 'iure divino' intet sted optræder i hverken Porvoo Erklæringen eller i Porvoo Fællesudtalelsen, og den parafraserede artikel (58 a iv) kan på ingen måde lægges til grund for en iure divino-forståelse af bispeembedet” (JN's Bemærkning, pkt. 5, p. 42). Ja, det er korrekt, at termen *iure divino* er fraværende i Porvoo-dokumentet, men sagen selv er ikke desto mindre ganske nærværende, og der kan ikke herske tvivl om, at de „ordained ministries”, der omtales i § 58, også omfatter bispeembedet.¹⁵ Men i øvrigt er det i den omhandlede sammenhæng ikke specielt det biskoppe-lige embede, der har min interesse. Hvad der her alene ligger mig på

som Drejergaard hævder i sin anden skrivelse af 17. april 2010 til mig: „Der er jo intet i Porvoo-Erklæringen, som tvinger os til noget uevangelisk.”

¹⁴ JN's polemik får et ufrivilligt morsomt skær, når han (pkt. 5, p. 42) hæver sin korreksende pen og efter citatet af denne sætning og udtrykket *iure divino* tilføjer en parentes med oplysning om, at kursiveringen er min – som om jeg netop ville sætte ekstra trumf på. Grunden til, at *iure divino* er kursiveret, er såmænd den enkle typografiske, at fremmedsprogede, *in casu* latinske udtryk normalt sættes med kursiv.

¹⁵ I øvrigt er det værd at bemærke, at der i sammenhængen her anvendes flertalsformen „ministries” og ikke singularformen „ministry”, som det ville have været naturligt for en lutheraner at bruge ud fra forestillingen om det ene kirkelige embede (*ministerium ecclesiasticum*). Derimod påberåber alle kirkelige embeder (diakon, præst, biskop) sig efter anglikansk opfattelse „Christ's commission” og er for så vidt *iure divino*.

sinde, er den kendsgerning, at kirkens ordinerede embede er *iure divino*, hvilket er min gengivelse af Porvoo-tekstens betoning af, at dette embede er nødvendigt i kraft af „Christ’s commission”.

På det punkt er anglikanismen og lutherdommen enige. De er tillige, fordi det ordinerede embede ikke kan tænkes uden tilsynstjenesten (*episkopè*), enige om, at også denne er *iure divino*. Hvad de derimod ikke er enige om, er, om *bispeembedet* er det. Selv om det ledelsesmæssige tilsyn er en nødvendig del af kirkens væsen, bliver det efter luthersk opfattelse ikke altid og overalt varetaget af biskopper. Kort sagt er tilsynsfunktionen altså både i anglikanismen og lutherdommen *iure divino*, men det implicerer i den lutherske optik ikke nødvendigvis, at også bispeembedet er det, idet tilsynsfunktionen i princippet kan overdrages til og historisk ofte har været varetaget af andre instanser end biskopperne (i lutherdommen og andre kontinental-protestantiske kirker fx af kirkepræsidenter).

4. Sandsynlige embedsteologiske konsekvenser af Porvoo

Det er denne strid om bispeembedets teologiske kontingens eller nødvendighed, der ifølge en traditionel luthersk forståelse er kernespørgsmålet i bedømmelsen af Porvoo. Til klaring heraf hjælper det kun lidt, at JN forsikrer, at Folkekirken hverken skal opgive sin overbevisning om, at der kun er ét kirkeligt embede, som det hedder i Signaturforklaringen, eller får „påduftet” det tre-delte embede. Man kan i denne signaturforklaring nok så meget understrege, at lutheranerne kun accepterer ét kirkeligt embede (*ministerium ecclesiasticum*). Hvis den tekst (*in casu* Porvoo), på baggrund af og i sammenhæng med hvilken dette udsagn skal fortolkes, *de facto* repræsenterer et andet embedssyn, hjælper den lutherske tolkning af teksten ikke stort. Tværtimod vil man kunne befrygte, at teksten selv i kraft af sin tendentielt normative styrke vil ændre synet på det kirkelige embede også hos den lutherske samtalepartner. Når dertil kommer, at vi i disse år oplever en tendens til opvurdering af bispeembedet, uden at den lutherske bekendelse har en dertil svarende teologi, er det alt andet end overdrevet at antage, at en stærk anglikansk bispeteologi med tiden vil opfylde det lutherske episkopale vakuum.¹⁶

¹⁶ Der synes i øvrigt at være så mange embedsrelaterede problemer også af kirkeretlig art forbundet med tiltrædelsen af Porvoo, som det burde være en selvfølge at få grundigt belyst, inden Folkekirken forpligter sig til noget helst. Tag bare fx følgende tankeexperiment: Medlemskabet af Porvoo-Fællesskabet indebærer ikke blot en anerkendelse af de respektive kirkelige embeder, men også, at teologer fra de to traditioner konkret vil kunne udøve præstetjeneste i begge kirkesamfund. Hvordan vil man i påkommende fald forholde sig, hvis en anglikansk teolog med uddannelse fra et engelsk universitet melder sig som ansøger til et embede i Folkekirken? Akademisk vil der under alle omstændigheder skulle foretages en ækvivalensvurdering (normalt

Peder Nørgaard-Højen

Nu kan man selvfølgelig mene, at en sådan potentiel forandring af det, der hidtil har været den lutherske bekendelse, er noget, man kan tage afslappet på. Ja, det er en mulig og legitim holdning. Man har lov at mene, at det lutherske embedssyn trænger til revision, og at anglikanismen på det punkt med rette anfægter traditionel lutherdom og for så vidt er det rette svar på denne nødvendige revision. Men hvorfor går man så ikke åbent ud og hævder, at man ønsker en sådan revision? I stedet for at forsikre den danske kirkelige offentlighed om, at begge parter i dialogen forbliver, hvad de altid har været. Dette er efter alt at dømme faktisk ikke den sandsynlige konsekvens af en dansk tilslutning.

I den forbindelse er det værd at erindre sig, at anglikanismens intensive økumeniske engagement hidtil i alt overvejende grad har været båret af forestillingen om *organic union* som det endelige mål for interkonfessionelle dialoger. Denne *organiske kirkeunion* indebærer visionen om den synlige, organisatoriske sammenslutning af hidtil selvstændige kirker eller konfessioner med en ny og anden identitet end de oprindelige dialogparters, men i anglikansk perspektiv med én konstant, nemlig det historiske episkopat. En fremtrædende anglikansk økumeniker er nøgtern nok til at have øje for både svaghed og styrke i denne position: „[The] proposal of the historic episcopate as the visible centre around which unity could be restored was both its strength and the stone of stumbling for churches not episcopally ordered.”¹⁷ Hertil kommer, at sidste udviklingstrin (før unionen) i relationerne mellem anglikanismen og biskoppeligt ledede kirker traditionelt har været *full communion*, der etablerer muligheden for udveksling (*interchangeability*)

ved det teologiske fakultet i København), der i bedste fald og typisk resulterer i, at vedkommendes teologiske uddannelse godkendes med det forbehold, at han/hun underkaster sig en supplerende prøve i det mindste i dansk kirkehistorie for at give den ansættende myndighed en rimelig sikkerhed for, at ansøgeren har et minimum af kendskab til den danske kirkelige og teologiske tradition. Næste og afgørende fase i en eventuel ansættelsesprocedure bliver en kirkelig prøvelse af kandidaten, der normalt ender med biskoppens meddelelse af kollats. Hvorledes vil man sikre, at en anglikansk teolog, der selvfølgelig som sådan tænker anglikansk og dermed på et afgørende punkt, nl. med henblik på embedsteologien og specielt forståelsen af bispeembedet, vil være på kollisionskurs med Folkekirkens bekendelse, vil kunne udøve sin præstetjeneste i troskab mod denne kirkes bekendelsesmæssige grundlag – uden at skride til reordination, hvilket jo er imod hele Porvoo-dokumentets ånd? Og biskoppen har ingen kompetence til at meddele kollats i modstrid med den lutherske bekendelse. Jeg har ingen løsning på dette og andre lignende spørgsmål, og jeg tvivler på, at der er nogen, der har det. Just derfor ville jeg anse det for en usædvanlig god idé at være på forkant med udviklingen og at få sådanne teologiske og kirkeretlige problemer gennearbejdet og drøftet, *inden* man skrider til Folkekirkens tiltrædelse af Porvoo-Erklæringen.

¹⁷ *Lesslie Newbegin*, Art. Union, Organic i: Dictionary of the Ecumenical Movement (ed. Nicholas Lossky et al.), Geneva [WCC Publications] 2002, 1161.

af gejstlighed og læge medlemmer i de to kirker eller konfessioner, det drejer sig om. Netop denne grad af tilnærmelse (*full communion*) er det, Porvoo kodificerer. Det kræver ikke megen fantasi at forestille sig, hvad der efter traditionel anglikansk opfattelse endnu mangler, for at enheden kan blive fuldstændig, den sidste afgørende organiske union mellem vore kirker, der ikke længere ville have plads til lutheranerne som lutheranere og til anglikanerne som anglikanere, men som så kun ville omfatte *Anglolutherans*. Er det det, vi ønsker? Jeg er overbevist om, at alle ansvarlige i vor kirke med én røst vil svare nej.

Nuvel, mange vil sige, at det virkelig er for langt ude, og at jeg ser spøgelse ved højlys dag. Måske, forhåbentlig?! Alligevel er min vision ikke udtryk for andet end den efter anglikansk opfattelse logiske konsekvens af økumeniske samtaler. Og skulle jeg end (hvad jeg inderligt håber) skamride den teologiske logik og misbruge den faktiske historiske udvikling i det 20. århundrede til at drage illegitime konklusioner, og mine fremtidsudsigter derfor *de facto* skulle være for dystre, kan de i det mindste tjene til en markering af Porvoo's inhærente embedsteologiske tendenser, der næppe kan anfægtes.

Derfor er og bliver, når man skal vurdere implikationerne af en tilslutning til dette dokument og vel at mærke stadig ønsker, at Folkekirken skal forblive luthersk, hovedsagen synet på bispeembedet (og i anden omgang i øvrigt også forståelsen af den økumeniske samtales formål), og her skilles nu som tidligere anglikanismens og lutherdommens veje, og Porvoo giver intet sikkert indicium for, at det nu skulle være væsentligt anderledes. Selv om Niagara og Porvoo som allerede fremstillet synes at have opgivet den biskoppelige succession i ontologisk forstand og snarere forstår den som det optimale *signum unitatis*, kan der ikke være tvivl om, at denne succession netop derfor hører med til det at være kirke i fuld forstand.¹⁸ Som jeg fremførte allerede i min redegørelse af 8. marts 2010 (anm. 45, p. 34), står den (i øvrigt i lighed med læren om det tre-delte embede som helhed) ikke til diskussion og forhandling.¹⁹

¹⁸ "In the *Porvoo Statement* historic episcopal succession does not imply the continuation of a special ontological status, but merely the maintenance of what is considered the best sign for symbolizing Church unity. Functionality rather than ontology is the key issue. Anglicans accept the basic Reformation teachings of Church and Sacraments while continuing to insist that possession of a historic episcopate is essential for the full expression of Church life." *Kenneth A. Locke*, op. cit., 147.

¹⁹ Dette gælder også helt nye fremstillinger af anglikansk teologi, fx *Paul Avis*, op. cit., 165, hvor det hedder: "The threefold ministry of bishops, priests (or presbyters) and deacons is frankly a non-negotiable platform of Anglicanism in ecumenical conversations. Anglicans are wedded to the threefold order of ministry. They believe that it is primitive – virtually apostolic – and that it will be the ministry of any great united church of the future."

Ad III) Porvoo vs. Leuenberg

Dette viser sig, som jeg forklarer det i min redegørelse, i økumenisk praksis og først og fremmest i anglikanismens relation til de mellemeuropæiske protestantiske kirker i Tyskland og Frankrig, altså de typiske Leuenberg-kirker. Min fremstilling af den manglende kompatibilitet mellem Porvoo og Leuenberg har JN ikke bestridt med noget, der fortjener navn af teologisk argumentation, hvorfor jeg antager, at de pågældende afsnit i min redegørelse (p. 25-33) indtil videre står uanfægtet.²⁰

Til gengæld mener jeg nok, at jeg med disse overvejelser kan udfordre en alt for forhastet tilslutning til Porvoo og en sådans eventuelt manglende overensstemmelse med Folkekirkens tidligere indgåede økumeniske aftaler. Der ligger naturligvis ikke, som JN synes at mene, i sig selv noget teologisk argument i henvisningen til, at Den Norske Kirke har underskrevet både Leuenberg og Porvoo, eller at en norsk teolog siden 2006 har fungeret som vicepræsident for Leuenberg. Her må jeg bede om, at man tager min argumentation vedrørende anglikanismens forhold til Meissen og Reuilly og dermed også Leuenberg alvorligt. *Olav Fykse Tveits* velovervejede refleksioner om „Compatibility of Church Agreements” (2006) er i sammenhængen derimod tankevækkende og fremadrettede, for så vidt de peger på en række væsentlige teologiske spørgsmål i forbindelse med forståelsen af det historiske episkopat, som det *herefter* vil være afgørende at få drøftet.

Om man vælger at få dem drøftet før eller efter tilslutning til Porvoo, kan afhænge af mange ting, bl.a. – som hos Fykse Tveit – af faren for europæisk protestantisk blokdannelse, men da har man forladt det snævert teologiske område og begivet sig ind i kirkepolitikken. Det teologisk set logiske ville efter mit skøn utvivlsomt være at gå den modsatte vej og at tage denne nødvendige ekklesiologiske og embedsteologiske diskussion, *før* man skrider til undertegning af Porvoo. Så ved man i det mindste, hvad man skriver under på.

den 10. maj 2010

Peder Nørgaard-Højen

²⁰ Jeg er forundret over JN's oplysning om, at problemet vedr. kompatibiliteten mellem Porvoo og Leuenberg „selvsagt” har været drøftet forud for MKR's beslutning om at tilslutte sig Porvoo, „bl.a. i Folkekirkens mellemkirkelige Råds teologiske arbejdsgruppe” (Bemærkninger, pkt. 7, p. 43). Jeg mindes ikke, at dette spørgsmål har været gjort til genstand for nogen dyberegående debat i den teologiske arbejdsgruppe. Jeg er heller ikke bekendt med, at Fykse Tveits redegørelse udtrykkeligt og omfattende har været inddraget i den danske diskussion.

Peder Nørgaard-Højen
universitetslektor emer.
Blålersvej 3, DK-2990 Nivå
Tlf. +45 4914 4632 – Mob. +45 2168 7245

den 12. maj 2010

Biskop Kresten Drejergaard
Fyens Stifts Bispeembede
Klaregade 17
5000 Odense C

Vedr.: Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Erklæringen; Din skrivelse af 17. april 2010.

Kære Kresten Drejergaard,

tak for ovennævnte skrivelse og fremsendelsen af de bemærkninger til min redegørelse af 8. marts 2010, som MKR's teologiske sekretær Jan Nilsson havde udarbejdet, og som biskopperne nu, efter hvad jeg har forstået, har gjort til deres responsum. Jeg er taknemmelig for, at bispekollegiet til trods for mange andre forpligtelser har taget sig tid til at drøfte mine overvejelser.

Imidlertid vil det næppe undre Dig, at jeg ikke kan være tilfreds med de af Nilsson udarbejdede bemærkninger, som på afgørende punkter viger uden om det egentlige teologiske anliggende i min redegørelse. Jeg har derfor i en fornyet arbejdsgang tilspidset min kritik af Porvoo-Erklæringen og MKR's procedure i forbindelse med Folkekirkens tilslutning til Porvoo-Fællesskabet. Jeg vedlægger disse supplerende refleksioner som bilag til nærværende brev.

Med venlig hilsen

Bilag: Kommentarer til Jan Nilssons bemærkninger til min redegørelse af 8. marts 2010 om
Den nye diskussion om Porvoo. Generelle og teologiske bemærkninger til en undertrykt debat.